

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE YARGI SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

İSTİŞARİ ZİYARET RAPORU

17-21 Kasım 2008

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Thomas Giegerich

Bert Van Delden

Luca Perili

Prof J.J.McMANUS

Avrupa Birliği Komisyonu

Brüksel

**YARGININ
BAĞIMSIZLIĞI,
TARAFSIZLIĞI VE
YÖNETİMİ HAKKINDA
RAPOR**

Profesör Dr. Thomas Giegerich

YARGININ BAĞIMSIZLIĞI, TARAFSIZLIĞI VE YÖNETİMİ HAKKINDA RAPOR

Türkiye'ye Akran Değerlendirmesi Görevi (17-21 Kasım 2008): Yargı ve Yolsuzlukla Mücadele Reformu

Yargının Bağımsızlığı, Tarafsızlığı ve Yönetimi Hakkında Rapor

1. Giriş

1.1. Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığının Temel Önemi

Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, anayasacılığın, insan hakları ve demokrasinin korunmasının ve hukuk devleti ilkesinin köşe taşlarını oluşturmakta olup önemleri Avrupa Konseyi¹ ve Birleşmiş Milletler² tarafından kabul edilmektedir. Türkiye'nin 1954 yılında onayladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 (1) Maddesine göre özel hukuk ve ceza hukuku konularında “herkes yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde adil ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir”.

Her iki ilke de AB'nin üzerine kurulu olduğu ve bütün AB Üyesi Ülkelerde ortak olan ilkelerin de arasındadır.³ Hukuk üzerine kurulu bir birlik olarak AB, kendi hukuk düzeninin etkili bir biçimde uygulandığı derecede gerçek bir birlik olacaktır. AB'nin birinci ve üçüncü sütunlarında, Avrupa Toplulukları ve Cezai Konularda Adli ve Polis İşbirliği gibi alanlarda AB hukukunun uygulanması, ilk derece mahkemeleri de dâhil olmak üzere öncelikle Üye Ülke mahkemelerinin temel sorumluluğudur. Dolayısıyla, her Üye Devlette mahkemelerin yetkinliği ve etkili işlemesi vazgeçilmez olup bu husus büyük oranda onların bağımsızlık ve tarafsızlıklarına dayanmaktadır. Bu yüzden, Avrupa halkları arasında daha yakın bir birlik kurma süreci⁴ ve dolayısıyla genişleme sürecinde bu ilkeler önemleri nedeniyle biraz abartılabilir.

Öte yandan, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin Üye Devletleri, genellikle kendi yasal ve adli gelenekleriyle ve de her devletin ekonomik ve sosyal şartlarıyla yakından ilgili olarak, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını güvence altına almak için değişik yaklaşımlar sergilemişlerdir. Genellikle, tek doğru bir çözüm olmamakla birlikte kabul edilebilir

¹ Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere yönelik olarak kabul ettiği Yargının Bağımsızlığı, Etkililiği ve Hakimlerin Rolü Hakkındaki Tavsiye Kararı, No. R (94) 12.

² 1985 tarihli Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler(BM Genel Kurulunun 40/146 sayılı ve 13 Aralık 1985 sayılı Kararı olarak onaylanmıştır). Kasım 2002 tarihli Bangalore Yargı Etiği İlkeleri (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 2006 yılında onaylanmıştır [ECOSOC 2006/23]).

³ AB Ant. 6(1). Mad.

⁴ AB ve AT Antlaşmalarının Önsözlerine bakınız.

yaklaşımların bir yelpazesi mevcuttur. Ancak yine de, ülkelerin önemli özel şartları göz önünde bulundurularak, mevcut modellerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi suretiyle bütün AB üyesi ve aday ülkelerin ortak bir standart olarak varmaya çalışacakları bir “en iyi Avrupa uygulaması” ortaya çıkarılabilir.

1.2. Raporun Kapsamı ve Planı – Terimlerin Tanımlanması

Raporum yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına odaklanmaktadır. Yargının yönetimi sadece yargının bağımsızlığı ya da tarafsızlığını olumlu veya olumsuz olarak etkilediği ölçüde tartışılacaktır. Bu da, değerlendirme görevinde benimle birlikte görev yapan ve yargının etkililiğini değerlendiren Sayın Albert van Delden ve ceza yargılama sistemi üzerine yoğunlaşan Sayın Luca Perilli ile aramızda makul bir işbölümü gibi görünmektedir. Kaçınılmaz olarak, hepimizin görev tanımı kısmen örtüşmektedir.

Türkiye’de yargı hem hâkimleri hem de savcılarını kapsamaktadır. Birçok AB Üyesi Ülkelerindekinin de ötesinde statüleri benzeşmektedir. Ancak, davalarda nihai kararı hâkimler verdiği için ben onların bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusuna odaklanacağım.

Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkeleri birbirinden ayrılabilirse de aslında birbirleriyle yakın ilişki içindedirler. Bağımsızlık, karar verme sürecinde yargı üzerinde dışsal etkilerin olmamasıdır. Öncelikle devletin siyasi kurumlarından ve baskı grupları gibi devlet dışı gruplardan gelen bütün müdahaleler yargı bağımsızlığı üzerindeki dışsal etkiyi oluşturmaktadır (bağımsızlığın kurumsal yönü). Fakat aynı zamanda, bağımsızlık üzerinde içsel tehditler de olabilir, yüksek mahkeme içtihatlarının meşru olarak uyguladığı etkinin ötesinde yargı içinden de hâkimlerin kararlarına yön verecek müdahaleler ortaya çıkabilir(bağımsızlığın bireysel yönü).⁵

Tarafsızlık, yargısal görevin yerine getirilmesinde bir tarafın lehine davranmama veya ön yargılı olmama demektir. Tarafsızlık, karar verecek hâkimin ilk önce gelen vafıdır. Ancak bazen, birçok hâkimi etkileyebilecek yaygın önyargılar olabilir ve bu yargıya bütün olarak “bulaşabilir.” Tarafsızlık hâkimler için içsel bir erdemdir ve önüne gelen kişi ya da konular hakkında karar verirken sergilediği davranışa dayanır.⁶ Dolayısıyla tarafsızlığın üstesinden gelmek için hâkimlerin olumsuz içgüdülerinden kurtulmaları gerekir. Bağımsızlığın eksikliği ya da yokluğu hâkimlerin tarafsızlığını da zedeler, zira dışsal etki tarafların lehine ya da aleyhine karar vermeye sevk eder. Hâkimlerin taraflı davranışları öte yandan, yargıyı dışsal etkilere açık hale getirir ve hâkimler arasında bu şekilde etkileşimin artmasına ve önyargıların paylaşılmasına neden olunabilir.

Kamuoyunun yargıya güveni hukuk devleti ilkesinin en önemli unsurudur. Bunu korumak için, sadece adaleti uygulamak yetmez aynı zamanda adaletli görünmek de gerekir. Dolayısıyla, bağımsızlık ve tarafsızlığın sadece nesnel olarak mevcudiyeti değil, bunların mevcudiyetlerinin kamuoyu tarafından algılanması da gerekir ki bağımlı ve taraflı görünüşler yargıyı olumsuz etkiler. Makul bir gözlemcinin olumsuz olarak düşündüğü görüntülerden de kaçınmak gerekir.

Türk yargısının mevcut yapısındaki problemler tartışılırken bağımsızlık ve tarafsızlık konuları tam olarak birbirinden ayrılamaz. Çoğunlukla, her iki ilke de farklı derecelere kadar

⁵ Bangalore İlkeleri Değer 1’e bakınız (Bağımsızlık) (dipnot 2)

⁶ Bangalore İlkeleri Değer 2’ye bakınız (Tarafsızlık) (dipnot 2)

etkilenmektedir. Bu nedenle raporunun ikinci kısmını problemleri alanlara göre şekillendirmeye karar verdim, her zaman bağımsızlık ya da tarafsızlık veya her ikisi hakkında ortaya çıkan konuları açıklamaya çalıştım ve durumu en iyi Avrupa uygulamasına yaklaştırmak için tavsiyelerde bulundum.

1.3. Kaynaklar ve Metodoloji

Bağımsız bir uzman olarak yazdığım bu rapor, 17-21 Kasım 2008 tarihleri arasında Ankara'ya yapmış olduğum ziyaret sırasında topladığım bilgilere dayanmaktadır. Ziyaret sırasında yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı konularında Türk yargısından ve idaresinden (Adalet Bakanlığı ve ABGS) birçok temsilciyle ve aynı zamanda STÖ'lerin temsilcileri ve baro üyeleri ile de tartışma fırsatım olmuştur. 7 Kasım 2008 tarihinde, programımızın Türk yetkililerle yapacağımız toplantılarla ilgili resmi kısmının belirlenmesi için bir Türk heyetiyle Brüksel'de hazırlık toplantısı yaptık. Sonra program kısmi olarak yenilendi ve özellikle ilk derece mahkemelerden biraz daha görüşülecek kişi eklendi. Görüşme yaptığım Türk yetkililerin çoğunluğunun çok açık ve hassas konularda da olmak üzere konuşmaya ve kritik sorulara cevap vermeye hazır olduklarını gördüm. Bu bağlamda, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile Yargıtay'da gerçekleşen toplantılar diğerleriyle kıyaslandığında ağır geçti. Oradaki muhataplarımızın dışarıdan bir "incelemeye" karşı zorlanmış olabileceklerini anlıyorum. Bu nedenle, yargı hakkında akran incelemesi görevlerinin, yalnızca Türkiye'ye değil, mevcut tüm aday ülkelere yapıldığını her zaman vurguladık.

Yargıdaki gerekli reformların genellikle mevcut mevzuatın değiştirilmesi ya da yeni yasalar kabul edilmesini gerektirecek olmasına rağmen yasama temsilcileriyle (TBMM üyeleri) görüşme yapılmadı. Bu durum sadece zaman kısıtlamasından kaynaklanmıyordu. Daha da önemlisi, şu ana kadar Türk yasama organı yargı reformu üzerindeki müzakere sürecine dâhil olmamıştır çünkü henüz ne yürütme ne de yargı bu konuda bir uzlaşmaya varamamıştır. Yürütme ve yargı arasında devam eden tartışma sona erip somut ve geçerli teklifler ortaya çıktığında, eminim ki, yasama organında gerekli çoğunluklar elde edilecektir.

Toplantılarım boyunca Avrupa Komisyonu Hukuk Servisinde görevli Dr. Frank Hoffmeister ve Avrupa Komisyonu Ankara Delegasyonu'ndan Sedef Dearing bana eşlik ettiler ve yardımcı oldular, ayrıca birçok durumda iki tane tercümanımız vardı.⁷ Hâkim Ali Bilen programımızın resmi bölümünde Adalet Bakanlığı'nın (Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü) temsilcisi olarak bize rehberlik etti ve toplantılarımızın büyük çoğunluğunda yanımdaydı.⁸

Katıldığım bütün toplantılardan elde ettiğim bilgiler yanında, ziyaretten önce ve ziyaret sırasında Türk makamları ve Avrupa Komisyonu tarafından bana sağlanmış olan önemli sayıdaki belgeden de yararlandım. Bunlar genellikle Türk Anayasası ve ilgili kanunların İngilizce tercümeleriydi. Bütün bunların dışında, burada özellikle belirtmem gereken dört belge vardır:

İlk olarak Kjell Bjönberg ve Ross Cranston'un (13 – 22 Haziran 2005) İstişari Ziyaret üzerine hazırladığı "Türkiye Cumhuriyeti'nde Yargı Sisteminin İşleyişi" (bundan sonra Üçüncü İstişari Rapor olarak ifade edilecektir).

⁷ Bu raporda "biz" geçen her yerde beş kişilik ekibimizi kastediyorum.

⁸ 1.4.3. bölüme bakınız.

İkinci olarak, yukarıda bahsedilen (üçüncü) istişari ziyaret raporunda belirtilen tavsiyelere ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığının değerlendirmeleri.

Üçüncü olarak, Avrupa Toplulukları Avrupa Komisyonunca yayınlanan 5 Kasım 2008 tarihli (SEC (2008) 2699 son) Türkiye 2008 İlerleme Raporu (bundan sonra İlerleme Raporu olarak ifade edilecektir).

Dördüncü olarak, hazırlanması 23. Fasıl (Yargı ve Temel Haklar) üzerindeki müzakerelerin açılmasının ön şartı olan Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığının Yargı Reformu Stratejisinin taslak halinin İngilizce tercümesi. Bakanlık içinde ortak kanaate ulaşıldıktan sonra, taslak strateji, yaklaşık 1 ay gibi nispeten kısa bir süre verilerek yüksek mahkemelere ve baroya görüşleri alınmak üzere gönderildi. Bu kurumların beklenen yorumları esas alınarak Bakanlık tarafından taslağa son hali verilecek ve onaylanmak üzere Bakanlar Kuruluna sunulacaktır. Stratejinin son hali benim raporumun hazırlanmasından sonra ortaya çıkacağından büyük bir dikkatle bende mevcut olan taslak halini kullanmaktayım.

Bir uyarı yapmak durumundayım: Türk başkentine yapılan bir haftalık ziyaretin, tercümanlar aracılığıyla yapılan mülakatların, seçilmiş bazı belgelerin İngilizce tercümeleri ve benimle aynı imkanlara sahip olan bazı uzmanların daha önce hazırladıkları raporlar üzerinde çalışmanın, büyük bir ülkenin yargı sistemini eksiksiz değerlendirme açısından çok zayıf bir temel oluşturduğunu idrak etmiş bulunmaktayım. Özellikle, sistemin yasal düzenlemelerdeki teorik yönüyle uygulamadaki işleyişi farklı olduğundan bu çok daha doğru ifadedir, ikincisi (uygulama) kendisini yalnızca yakından ve uzun dönemli bir gözlemciye göstermektedir. Bununla birlikte, Türk yargısının bağımsızlık ve tarafsızlığının daha fazla gelişmeye ihtiyaç duyduğu alanlar hakkında doğru ve adil bir görüş beyan edebilecek düzeyde yeterli bir bilgi edindiğime inanmaktayım.

1.4 Reform Beklentileri: Türk Hükümetinin (uzman, devleti kastetmektedir.Ç.N.) Üç Erki Arasında Güvensizlikten İşbirliğine

1.4.1. Genel Durum

Yargı ile ilgili reform projelerinin çoğu mevzuat değişikliği hatta bazıları anayasa değişikliği gerektirmektedir. Gerekli çoğunluk⁹ sağlanıp sağlanamayacağı ilerde görülecektir ama bundan eminim ki, en sonunda bu ihtiyaç ortaya çıkacaktır. Türkiye'nin AB'ne üyelik çabalarından bağımsız olarak, yargıda reform yapılması gerektiği, sadece politik çevrelerde değil toplumun genelinde de geniş bir şekilde paylaşılan bir yaklaşımdır.

Yukarıda bahsedilen 2005 ve 2008 raporlarında tartışılan yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin tekerrür eden problemlere benim raporumda da temas edilmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Hiç birisi henüz çözüme kavuşmamıştır. Ancak Bakanlık ve Yargı olmak üzere her iki tarafta süregelen meseleleri halletmek hususunda ciddi bir ilerleme ve istekli olma durumu fark ettim.

Öte yandan, Türk Hükümetinin (Devletinin) siyasi birimleri ile yargı arasında karşılıklı derin bir güvensizlik olduğunu fark ettim. Bu güvensizliğin AKP'nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) CHP'ne (Cumhuriyet Halk Partisi) karşı son seçimlerde kesin bir zafer kazanması sonrasında

⁹ Anayasa değişikliği söz konusu olduğunda, Türk Anayasasının 175.maddesine göre, TBMM üye toplam sayısının en az 5'te 3 çoğunluğu bazen 3'te 2 çoğunluğu ve/veya referandumda halkın onaylaması gerekmektedir.

büyümüş olduğu izlenimi vardır. Yargı ve siyasî erkler arasındaki güç mücadelesinde buz dağının görünen kısmı, ikisi de 2008 yılında verilen, Anayasa Mahkemesinin başörtüsü davası ve AKP'nin yasaklanmasına ilişkin davadaki kararlarıdır.

1.4.2. Anayasa Mahkemesindeki Başörtüsü Davası ve AKP Davası

Başörtüsü davası CHP tarafından açılmıştı. Bu dava, Devlet Üniversitelerinin başörtüsü takan bayan öğrencilere açılması ve böylece dine dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması amacını taşıyan anayasa değişikliği ile ilgiliydi. Anayasa Mahkemesinin çoğunluğu, 5 Haziran 2008 tarihinde bu değişikliklerin bazılarının Anayasanın değiştirilemez laiklik ilkesine aykırı olduğu ve bu nedenle hükümsüz¹⁰ sayılması gerektiğine karar verdi. Mahkemenin gerekçesi ancak 22 Ekim 2008 tarihinde yayınlandı.

AKP davasında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, iktidar partisinin kapatılması ve en önemli temsilcilerinin görevdeki Cumhurbaşkanı ve Başbakan dahil, belli bir süre için siyasi faaliyetten men edilmesi gerektiğini çünkü partinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiğini iddia etti¹¹. Çok büyük bir anayasal kriz küçük bir fark ile son anda önlendi – siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarında gereken 5'te 3 çoğunluk sadece 1 oy yüzünden sağlanamadı¹². Bununla birlikte, AKP hazineden aldığı mali yardımın yarısını iade etmekle cezalandırıldı. Karar 30 Temmuz 2008 tarihinde verildi, gerekçe 24 Ekim 2008'de yayınlandı. Bu karar AKP'ye, çok yakından takip edildiği ve herhangi bir zamanda Anayasa Mahkemesinde kapatılmasına ilişkin yeni bir dava açılabileceği hususunda açık bir uyarı teşkil etmektedir. Bu tabii ki, büyük çapta yapılacak bir yargı reformu için hiç de iyi bir temel oluşturmamaktadır.

1.4.3. Yargının Tam Bağımsızlığı Kontrol, Denge ve İşbirliği Sistemine Karşı

Bu duruma karşın, özellikle Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu ve Yargıtay'dan görüştüğüm yüksek yargı temsilcilerinin, ideallerinin yargının herhangi bir siyasi etkiden tam olarak bağımsız olması olduğunu ve bu nedenle hakim – savcıların mesleğe alımının, yükselmelerinin ve disiplin işlemlerinin tam olarak kendi yönetimlerine bırakılmasını istemeleri şaşırtıcı bir durum değildi. Bunun aksine, yürütme temsilcileri, hem halka karşı hesap verilebilirliğin hem de kontrol ve denge sistemini devam ettirmenin gerekliliğini vurgulayarak böyle katı bir güçler ayrılığını kabul etmekte isteksiz davranmaktadırlar. Gerçekten Anayasanın Başlangıç kısmı güçler ayrılığı ilkesini bir işbölümü olarak tanımlamaktadır. Benim görüşüme göre, bir hükümetin (devletin) üç erki birbirleriyle saygıyla işbirliği yapmadığı sürece anayasal sistem düzgün bir şekilde çalışamaz. Yargının bağımsızlığını korumanın büyük öneminden ayrı olarak, hükümetin (devletin) üçüncü erki, her şeyin ötesinde hükümetin (devletin) bir erki olduğunu unutmamalı ve aynı demokratik hesap verebilir hükümetin (devletin) diğer erklerinden tamamen bağımsızlığını iddia edememelidir.

¹⁰ Anayasanın 2, 4. maddelerine bakınız. Ayrıca mahkemenin kararlarını vermede tarafsızlığına ilişkin altta 2. 3'e müracaat edilebilir.

¹¹ Anayasanın 68/4 maddesi siyasi partilerin laiklik ilkesini gözetmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yükümlülüğü yerine getiremezlerse kapatılabilirler (Anayasa 69/7)

¹² Anayasanın 149/1 maddesi.

Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu ile görüştüğümüz ilk gün en çok bahse değer olay Adalet Bakanlığında¹³ Hakim Ali Bilen'in toplantıda hazır bulunması idi. Kurulun Başkan Vekili yukarıda bahsedilen 2005¹⁴ tarihli Üçüncü İstisari Raporun 1.4. nolu paragrafını bize okudu. Binadan ayrıldığımızda, söz konusu itiraz kendisine açıkça yöneltilen Hakim Bilen bundan sonraki toplantılarımıza katılmamayı önerdi. Hakim Bilen'in Adalet Bakanlığında sorumluluğu, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğünde görevli olduğu için hakim savcılarının terfi ya da görev yeri değişikliği ile ilgili değildi. Bununla birlikte, hakim savcılarının kendilerini "gözlem" altında hissetmemeleri için ilk derece mahkemesi hakim savcılarını ile görüşmelerimizde yanımızda oturmaması konusunda anlaşmaya vardık, ama bu önleyici tedbir yüksek mahkemeler veya Bakanlığın birimlerini ziyaretlerimizde tabii ki geçerli değildi.

Türkiye'deki derin siyasi ayrışmanın bir diğer göstergesi de muhalefet partilerinin hemen hemen rutin olarak reform yasalarını Anayasa mahkemesine götürmesi gerçeğidir. Bu muhtemelen gelecekte Yargı Reformu Stratejisinin son halinin aktarılmasına ilişkin kanunların başına da gelecektir. Bu da yüksek yargı mensuplarının Bakanlığın reform stratejisinin samimiyetsiz ve hiç bir şey ifade etmediği, sadece Avrupa Birliğini memnun etmeye yönelik göz boyama hamlesinden ibaret olduğuna ilişkin iddialarının gereği gibi değerlendirilmesi için bir arka plandır. İktidardaki partinin meclisteki çoğunluğunun verdiği kolaylığa rağmen teklif edilen değişiklikleri yapmamış olduğuna ilişkin tezleri tam anlamıyla ikna edici değildir. Yüksek yargı da dahil olmak üzere geleneksel yapının şu ana kadar sergilediği büyük direncin Adalet ve Kalkınma Partisinin yasaklanmasına yönelik olarak ciddi ve hemen hemen başarılı bir hamle sonucunu doğurduğunu da herkes göz önüne almalıdır. Bu nedenle yargı reformu, gerçekleştirilmesi çok zor bir iştir.

1.4.4. Yakınlaşmanın Olumlu İşaretleri

Yürütme kanadı ile yargı kanadı arasındaki mücadeleye rağmen Anayasa Mahkemesinin Adalet ve Kalkınma Partisi hakkındaki kararı sonrasında yakınlaşmanın müspet işaretleri bulunmaktadır. Yüksek mahkemeler işbirliği arzularını ortaya koyarken Adalet Bakanlığı geçtiğimiz günlerde (geç de olsa) reform stratejisi¹⁵ konusunda yüksek mahkemelerin görüşlerini sordu. Resmi tepkilerinin ne olacağı ve ne kadar reformist anlayışa sahip oldukları ileride görülecektir. Kendilerine Adalet Bakanlığı tarafından tanınan son süre benim raporumu yazmam için öngörülen süreden sonraki bir zamana denk gelmektedir. Şu hususta bir tereddüdüm yoktur ki; eğer ayan beyan gerekli olan reformlar hayata geçirilecekse ve bütün oyuncular neyin söz konusu olduğunu biliyorlarsa siyasi erkler ve yargı Türkiye'de ya birlikte batmalılar ya da birlikte yüzmeliler.

Türkiye'de siyasî erkler ve yargının düzenli bir diyaloga adım atmalarını tavsiye ediyorum. Geniş anlamda yargı ve toplum arasında bağlantı noktası olarak işlev gören

¹³ 1.3'e bakınız.

¹⁴ "Belirtmemiz gereken bir başka husus, gerçi bunu yapmaktan üzüntü duymaktayız, hakimler ve savcılarla görüşmelerimiz sırasında Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcısı Abdullah Cebeci'nin görüşmelere beklenmedik iştirakidir. Kişisel olarak bizim Abdullah Cebeci'ye hiçbir itirazımızın olmadığı çok açıktır. Ancak bizim endişemiz, kendisinin görüşmelerde yer almasının, yakın bir gelecekte pek çoğu terfi ya da görev yeri değişikliği için müracaat yapmayı planlayan hakim savcılara verebileceği sinyaldir. Yargı alanında olduğu gibi genellikle görünme gerçeklik kadar önemlidir."

¹⁵ Adalet Bakanlığı taslak çalışmalarını Mayıs ayında tamamladı ancak bunu Anayasa Mahkemesinin Adalet ve Kalkınma Partisi hakkında verdiği karardan sonra yüksek mahkemelere gönderdi.

bir diğerk önemli paydaş olan baro üyeleri (Barolar tarafından temsil edilen) de bu sürece dahil edilmelidir.

1.4.5. Avrupa Birliğinin Türkiye’de Devam Eden “Hukuk Savaşındaki” Duruşu

Ziyaretimiz süresince, gerek yürütme kanadı ve gerekse yargı kanadı az çok açık olarak Avrupa Birliğini birbirleriyle sürdürdükleri mücadelede kendi müttefiki yapmaya çalıştılar. Bu raporu burada taraf tutmamaya çalışarak yazıyorum. Bazen yürütme kanadı bazen de yargı kanadının bu amaçla benzer reformlar için çağrı yapabileceği olgusuna rağmen gerekli ve uygun olduğunu düşündüğüm reformları tavsiye etmekte tereddüt etmemekteyim. Öte yandan, bana göre her iki tarafın da kabul edilemez olarak gördüğü tavsiyelerde bulunmamaya çalıştım. Ancak yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı temel ilkelerine ilişkin olarak her bir Avrupa Konseyi üyesinin ve AB aday ülkesinin kabul etmek zorunda olduğu asgari şartlar bulunmaktadır.

Tavsiyelerim her bölümde sorun olan belirli konulara yönelik olarak yapılmıştır. Bununla birlikte, tek başlarına okunmamalıdır. Onları, “ayırma ve seçmenin” tüm dengeyi altüst edebileceği büyük paketin parçası ve kutucukları olarak görüyorum. Avrupa Birliği, ancak reformlar için kapsamlı bir şekilde gayret sarf edildiğinde, benim görüşüme göre, Türkiye’deki “hukuk mücadelesinin” doğru yönde gittiği konusunda tatmin olmalıdır.

2. Türk Yargısının Bağımsızlığına ve Tarafsızlığına İlişkin Sorunlu Alanlar

1982 Anayasasında yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına¹⁶ ilişkin oldukça geniş güvenceler öngörülmüş olmasına karşın bunların uygulanmasında soru işaretleri söz konusudur. Bunlardan ilki hükümetin (devletin) yürütme erkini temsil eden Adalet Bakanlığının bağımsızlığa dış tehdit teşkil eden etkisine ilişkindir. İkinci soru işareti ise Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile yüksek mahkemeler tarafından ilk derece mahkemeler üzerindeki bağımsızlığa karşı bir iç tehdit oluşturan gözetim yetkisine ilişkindir.

2.1. Yürütmenin(Adalet Bakanlığı) Bağımsızlığa olan Dış Tehdidi

Bakanlığın üst düzey görevlilerinin tamamı, çoğunluğu geçici olarak görevli olan ve daha sonra yargıda herhangi bir göreve dönecek hâkimlerden oluşmaktadır¹⁷. Ancak bu hâkimler yürütmenin bir parçasıdır ve Bakanlık adına yargıda yapmış oldukları herhangi bir etki yargının bağımsızlığına karşı bir dış tehdide dönüşebilmektedir. İleride yargıya tekrar döneceklerinden herkes şunu kesinlikle varsayabilir ki, Bakanlık görevlisi olarak hâkimler özellikle bu konuda çok hassastırlar. Ancak bu durum tek başına yargı erkini Bakanlığın haksız siyasi müdahalelerinden yeterli şekilde koruyamamaktadır¹⁸.

2.1.1. Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının Bakanlığa Bağlanması (Anayasa, Madde 140/6)

İlk potansiyel tehdit Anayasanın 140/6 maddesinde yer alan “hâkim ve Cumhuriyet savcılarını idari görevleri açısından Adalet Bakanlığına bağılıdır” hükmü ile somutlaşmıştır. Bundan

¹⁶ Madde 9, 138 – 140, 159 (1).

¹⁷ 27 Kasım 2008 tarihi itibarıyla 363 hâkim Adalet Bakanlığında çalışmaktaydı; 87 tane boş kadro bulunmaktadır.

¹⁸ Üçüncü İştisari Raporu bakınız.

önceki istişarî raporlar bu hükmü yargının bağımsızlığına bir engel olarak mütalaa etmiştir, zira bu hüküm Bakanlığa fonların tahsisi ve mahkeme yönetimi konusunda karar alma yetkisi vermektedir. Üçüncü İstişarî Rapor Bakanlığın, 140/6. maddenin buna ilişkin yetki vermediğine ve yargı bağımsızlığına hanel getirmek amacıyla uygulamada bu yetkinin hiç kullanılmadığına ilişkin güvencesini kabul etmiştir¹⁹. 140/6. maddenin Anayasa metni sistemindeki yeri göz önüne alındığında, bu gerçekten kötüye kullanılabilir. Bu nedenle, rapor kendisini şu sonuçla sınırlamıştır; 140/6. maddenin anayasadan çıkarılması bir zorunluluk olmamasına karşılık çıkarılması memnuniyetle karşılanacaktır.

Yargıtay'a yaptığımız ziyarette, bizlere Yüksek Mahkemenin genel görüşü uyarınca Anayasa'nın 140/6. maddesinin yargının bağımsızlığıyla örtüşmediği söylendi. Bu husus ayrıntılı bir şekilde açıklanmadığından bu görüş tahminen yargının mutlak bağımsızlığı fikrine dayanmaktadır ki bu görüşe katılmamaktayım²⁰. Özellikle kavramsal hususlar ortaya attığım zamanlarda hazır bulunan Yargıtay üyeleri herhangi bir tartışmaya girmek istemediler.

Önceki uzmanlar gibi, Anayasanın 140/6. maddesinin, Adalet Bakanlığı'nın mahkemelerin rutin yönetimine müdahale etmesi bakımından herhangi bir kötüye kullanımını tespit etmedim. Buna karşılık, maddenin metni makul olmayan bir şekilde belirsiz olarak durmaktadır ve benim görüşüme göre, bir açıklamadan yararlanabilmelidir.

Davaların mahkeme dairelerine veya bireysel olarak hakimlere dağıtımı da dahil olmak üzere mahkemelerin günlük yönetiminin bir mahkemenin tek başına karar vereceği bir mesele olduğunun Kanunda açık olarak ifade edilmesini tavsiye ediyorum. Bunun ötesinde, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu²¹ (genişletilmiş yeni hali) yargının bütçesinin hazırlanmasında sürece dahil edilmelidir. Eğer bu tavsiyelere kulak verilirse Anayasanın 140(6). maddesinin değiştirilmesine gerek bulunmamaktadır.

2.1.2. Adalet Bakanlığının Hâkimlerin Eğitimi ve Mesleğe Alınmasındaki Rolü

2.1.2.1. Mülakat Kurulu: Oluşumu ve Seçme Kriterleri

Hâkim adayları sözlü ve yazılı sınav neticesinde mesleğe kabul edilenlerdir. Yazılı sınav ÖSYM tarafından yapılmaktadır. Mülakat 7 kişilik bir kurul tarafından yapılmaktadır. 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 9/A maddesine göre mülakat komisyonun yedi üyesinden beşi Adalet Bakanlığı görevlisidir ve sadece ikisi yüksek mahkeme mensubudur. Anayasa Mahkemesi 7 Şubat 2007 tarihli bir kararında adalet Bakanlığının mülakatları yapmaya yetkili olduğunu teyid etti ve anlayabildiğim kadarıyla Danıştay'ın müteakip içtihatları da bu esasa dayanmaktadır.

Mevcut sistemin Türk Anayasasına tamamen uygun olarak işlemekte olduğunu göz ardı etmeksizin, bana göre, Üçüncü İstişari Rapor gibi, ilerleme kaydedilmesi gereken önemli boşluklar bulunmaktadır. İlk olarak, 9/A maddesine göre mülakata giren kişinin değerlendirilme kriterleri o kadar geneldir ki siyasi mülahazalar karar alma sürecine kolaylıkla etki edebilir. İkincisi, (mülakat) kurulunun oluşumu Türk yargı sistemini bir bütün olarak daha fazla temsil etmelidir.

¹⁹ Belirtilen yerde., §§ 2.4 – 2.5

²⁰ bakınız § 1.4. Numaralı

²¹ Yüksek Kurulun genişletilmesi konusundaki tavsiyemde bakınız not 2.2.2.1

Meslek öncesi stajlarının sonunda yapılan yazılı sınavı kazanan adayların atanmasına ilişkin kararı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu almaktadır²². Kanunu anladığıma göre bu karar sadece teknik bir karar olup siyasi bir takdir hakkı tanımamaktadır. Bu nedenle Bakanlığın Yüksek Kuruldaki etkisi bu anlamda herhangi bir soruna sebep olmamaktadır²³.

Adalet Bakanlığı temsilcilerinin sayısının azaltılmasını ve İstinaf Mahkemelerinin²⁴ birinden ve daha düşük dereceli mahkemelerden hâkimlerin ve tecrübeli bir avukatın (Baro üyesi) mülakat kuruluna eklenmesini tavsiye ediyorum. Yalnızca Bakanlığın baskın pozisyonu ortadan kaldırılmamalı, eğer sadece “görünümlerden” kaçınılacaksa, aynı zamanda bu yüksek yargının baskın pozisyonu ile değiştirilmemelidir, zira mevcut hiyerarşik sistemde²⁵ muhtemelen yüksek yargıdan kaynaklanan iç tehdidi kabul ediyorum. Bunun ötesinde yargı dışı uzman ve halkın temsilcisi olarak işlev görebilecek bir avukatın dahil edilmesini önemli bulmaktayım. Yeni oluşan mülakat kurulu ya Adalet Akademisi ya da Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yetkisi altında faaliyetlerini yürütmelidir.

Üçüncü İstisari Raporda yer alan tavsiyelere atıfta bulunarak ayrıca şunları tavsiye ederim ki; hâkim adaylarının nitelikleri, yetenekleri ve etkinlikleri²⁶ göz önüne alınarak seçilmesini teminen objektif ve hususi kriterler kabul edilmeli ve uygulamaya konulmalıdır. Önemli bir objektif kriter ise açıktır ki önemli kamu çıkarlarının söz konusu olduğu gündemi meşgul eden ve zor davalarda dahi bağımsız ve tarafsız bir hâkim olarak hareket edebilme kapasitesidir.

2.1.2.2. Adalet Akademisi

Adalet Akademisi hâkim adaylarının meslek öncesi, hâkimlerin ise meslek içi eğitimlerinden sorumludur. Türkiye Adalet Akademisinin Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun, eğitimde Bakanlığın gereksiz müdahalelerinin önlenmesine yönelik atılmış takdire şayan bir adımdır. Akademi bilimsel, idari ve mali özerkliği bulunan kanuni bir kurum haline gelmiştir ve sadece Adalet Bakanlığına bağlı olacaktır. Diğer yandan daha fazlası halen yapılabilir ve yapılmalı da.

Akademi başkanı ve eski başkanlarının yanısıra genel kurul 28 üyeden oluşur ki bunlardan 9 u bürokrattır. (Bakanın kendisi dahil ve 8'i Adalet Bakanlığından)²⁷.

Dokuz sayısı açıkça fazla olduğundan, Adalet Akademisi Genel Kurulundaki hükümet yetkililerinin sayısının azaltılmasını tavsiye ediyorum. Mahkemelerden ve Barodan temsilcilerle hakkaniyetli bir temsille adil bir formül bulunmalıdır.

Akademinin en önemli organı Yönetim Kuruludur. Görevleri arasında başkanlık için adaylar belirlemek ve eğitim planları hazırlamak²⁸ yer almaktadır. Yönetim Kurulu, Başkan ve Bakanlık Personel Genel Müdürü ile genel kurul tarafından seçilen beş üyeden oluşur.²⁹

²² 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 13. maddesi

²³ Bakınız altta 3

²⁴ İstinaf Mahkemelerinin Adalet Bakanlığı'nda teminat verildiği gibi Ocak 2010 tarihinde uygulamada faaliyete başlayacağını varsayıyorum.

²⁵ Bakınız altta 2.2.1.

²⁶ Bu atıf Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R(94) sayılı Tavsiyesinin I.2 numaralı ilkesinden alınmıştır.

²⁷ Kanununun 12. maddesi

²⁸ Kanununun 17(a)(d) maddesi

²⁹ Kanununun 15. maddesi

Başkanın her iki yardımcısı, kıdemli hâkimler veya hukuk profesörleri, tecrübeli avukatlar veya noterlerden oluşan üyelerin en az beşinin oyunu alarak Yönetim Kurulu tarafından önerilen üç aday arasından Bakanlar Kurulu tarafından atanır. Bakanlar Kurulu'nun atama yetkisine rağmen bu süreci itiraz edilemez buluyorum; çünkü aday gösterme süreci her adayın yürütme organı dışında Kurul üyelerinin büyük bir çoğunluğunun desteğini almasını sağlamaktadır.³⁰

Başkan ve Yönetim Kurulu arasındaki ilişki ne kanunda iyice tanımlanmış ne de uygulamada işlemektedir. Başkanın Akademinin günlük işleyişini yönetecek yetkiye sahip olması gerekirken Yönetim Kurulu stratejik kararlar alma yetkisine sahip olmalıdır.

Bundan başka, Akademi Kanununun, Yönetim Kurulu stratejik kararları alırken, Başkana açıkça Akademinin günlük işlerini yönetmesi yetkisi verilecek şekilde değiştirilmesini tavsiye ediyorum. Ayrıca, Başkan ve Başkan Yardımcıları arasındaki iş bölümü Başkanın yokluğu halinde Akademinin etkin bir şekilde yönetimini sağlamak üzere netleştirilmelidir.

2.1.3. Yürütmenin Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üzerindeki Tesiri

2.1.3.1. Adalet Bakanlığı'nın Tesiri

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, hâkim ve savcıların tayin, terfi ve meslekten ihraç dahil disiplin işlemleriyle ilgili hayati bir rol oynamaktadır.³¹ Bu yüzden Yüksek Kurul üzerindeki yürütmenin tesiri neredeyse doğrudan yargı bağımsızlığına karşı olası bir dış tehdite dönüşebilir.

Anayasanın 159. maddesi Yüksek Kurulun, 'mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar' demesine rağmen yapısı ve pratikte işleyişi Adalet Bakanlığı'na haksız bir tesir vermektedir. Kurulun daimi yedi üyesinin beşi yüksek mahkemelerden gelmektedir.(üçü Yargıtay'dan, ikisi Danıştay'dan) Adalet Bakanı Kurulun başkanı, müsteşarı ise doğal üyesidir, her ikisinin de birer oyu vardır.

Yüksek Kurulun başkanlığının Adalet Bakanlığı Müsteşarına devredilmesini ve bakanın kuruldaki çıkarılmasını tavsiye ediyorum. Bu Bakanlığın tesirini oldukça azaltacaktır.

Üçüncü İstişarî Raporun³² aksine, geriye kalan bakanlık temsilcisinin oy kullanmayan üyeliğe çevrilmesini gerekli görmüyorum, ve benim düşünceme göre Avrupa Konseyi'nin Tavsiye Kararı³³ bunu gerektirmemektedir. Kuruldaki bir oy Bakanlığa ciddi bir tesir vermez, bundan daha çok yargıdan gelen üyelerin sayısının önemli oranda artırılmasını öneririm.³⁴

Ben yargının tamamen kendi kendisini idare etmesi hakkı olduğuna dair olan teoriyi doğru bulmuyorum. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, hükümetin her bir kuvvetini devlet içinde küçük bir devlet yapan mutlak bir ayrımı gerektirmez. Daha ziyade, devleti iyi yönetim anlayışına

³⁰ Aşağıda 3 e bakınız

³¹ Yüksek mahkemelerdeki hâkim ve savcılar HSYK'nun yetki alanında olmayıp iç disiplin kurullarına tabidirler.

³² Belirtilen yerde § 2.11

³³ not 1 e bakınız.

³⁴ Aşağıda 2.2.2.1 e bakınız.

sahip kılabilmek için bu üç erkin iyi niyetle birbiriyle işbirliği yapmaları zorunludur. Bu yüzden güçler ayrılığı ilkesi, aslında devletin üç erki arasında etkili bir ‘kontrol ve denge sistemi’ anlamına gelir ve oy hakkına sahip bir bakanlık temsilcisini böyle bir sistemin gerekli bir unsuru olarak görmekteyim. Dahası, Anayasanın 9. maddesine göre ve Avrupa standartlarına uygun olarak, yargı yetkisi “Türk Milleti adına” bağımsız mahkemelerce kullanılır. Bu kural, belli bir demokratik meşruiyet ve yargı mensuplarının hesap verebilirliğini baştan kabul eder ve hâkimlerin kendilerini siyasi erke karşı tamamen tecrit etmeleri halinde bunun sağlanması mümkün değildir. Aynı gerekçe ile ve Üçüncü İstişarî Rapordaki tavsiyenin³⁵ yine aksine olarak, Cumhurbaşkanı’nın yüksek mahkemelerce önerilen üç aday arasından Yüksek Kurul üyesi seçmesine ilişkin sınırlı rolüne karşı bir itirazım bulunmamaktadır.

Öte yandan, Üçüncü İstişarî Rapordaki “Yüksek Kurul yeterli ödeneğe sahip bir sekreteryaya ile binaya sahip olmalıdır, öyle ki kendi bütçesine sahip olmalıdır, bütçe hazırlanırken üyelere danışılmalıdır ve bütçenin dahilde tahsisinden ve idaresinden sorumlu olmalıdır” şeklindeki tavsiyeyi tamamen paylaşıyorum.³⁶ Halen, Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü Yüksek Kurul’un sekreteryası olarak çalışmakta ve bakanlık temsilcilerinin söylediğine göre bu durum Kurul’un karar alma sürecinde olası düzensizliklere karşı bir kontrol sağlamaktadır. Eğer Kurul kendi sekreteryasına sahip olsaydı, bu durum böyle olmayacaktı. Fakat, Kurul üyeliklerinin sayısının artırılmasının Bakanlığın endişesini gidereceği ifade edilmiştir.

Üçüncü İstişarî Rapordaki Yüksek Kurulun, kendisine tahsis edilmiş bütçesi olması, Yüksek Kurul üyelerine bütçenin hazırlanması sırasında danışılması ve bütçenin iç tahsisatı ve idaresi konusunda sorumlularına imkan verecek şekilde yeterli mali imkanlarla kendi sekreteryası ve binasının olmasına ilişkin tavsiyeyi tekrar ediyorum.

2.1.3.2. Silahlı Kuvvetlerin Tesiri?

Silahlı kuvvetlerin gayri resmi ve kanunla düzenlenmemiş tesirinin göstergeleri, en azından açıkça ve kanunla düzenlenmiş bir temele dayanan bakanlık tesirinden çok daha problematiktir. En azından bunun çok açık bir örneği (Şemdinli olayı) kayıtlardadır, başka bir örneği (Kayasu olayı) şüphelidir ve bunların buz dağının sadece tepesi olup olmadığından şüphe etmekteyim. Şemdinli olayında bir savcı, 2006 yılında yüksek rütbeli komutanların içinde bulunduğu askerleri ülkenin güney doğusundaki bir terörist bombalamaya katılmakla suçlamasından itibaren bir ay içinde meslekten ihraç edildi. Genel Kurmay Başkanı, iddianameyi kamuoyu önünde eleştirmiş ve anayasal sorumluluk sahibi olanları hareket etmeye çağırmişti.³⁷ Kayasu, 1980 askeri darbesinin başı ve daha sonra cumhurbaşkanı olan Kenan Evren ile arkadaşlarını soruşturmaya teşebbüs etmesi nedeniyle meslekten ihraç edilen bir savcıydı.³⁸ Bu olayda açıktan bir askeri müdahale sözkonusu değilmiş gibi gözükmekle beraber etkileri oldukça aşikardı.

Anayasa’nın 138(2). Maddesine göre hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Bu hüküm açıkça askeriyeye de hitap etmektedir, ve Yüksek Kurulun yetkilerini kullanmasını kapsadığı da kabul edilmektedir.

³⁵ Belirtilen yerde § 2.13

³⁶ Belirtilen yerde § 2.15

³⁷ Tarama raporu sayfa 10 dn 6.

³⁸ 62 numaralı nota bakınız.

Anayasa'nın 138(2) maddesinin, madde içeriğindeki korumanın açıkça Yüksek Kurulu da kapsayacak şekilde genişletilmek üzere değiştirilmesini öneriyorum.

Türkiye'de hâlâ büyük bir siyasi oyuncu olan silahlı kuvvetler hemen hemen açık olarak yargı üzerinde tesir icra etmektedir ve bu tehlike sadece yasa değiştirmekle bertaraf edilemez. Bu esasen mevcut yasaların pratikte uygulanması meselesidir. Bu durum henüz bahsedilmeyen silahlı kuvvetlerin isteklerinin belli olaylarda nasıl algılandığı ve ilerisi düşünülerek itaat sergileme meselesi de olabilir. Hiç şüphesiz, askerlerin sivillerce etkin kontrolü ve askerlerin anayasa ve yasalara etkin bir şekilde bağlılığı Avrupa Birliği üyeliğinin *olmazsa olmaz bir şartıdır*. Fakat bu mevzu raporun konusunu aşan genel bir meseledir.

2.1.4. Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu

Anayasanın 144. maddesine göre hâkimler görevlerinin ifasına ilişkin olarak adalet müfettişlerinin denetimi altındadırlar. Kendileri de kıdemli hâkim veya savcı olan adalet müfettişleri her iki yılda bir düzenli olarak denetim yaparlar³⁹ ve tüm Türk mahkemelerine yönelik olası disiplin suçlarının soruşturmalarını yürütürler. Müfettişler Adalet Bakanlığı'ndaki Teftiş Kurulu bünyesinde dir.⁴⁰ 1988 tarihli Teftiş Kurulu hakkındaki tüzüğün 4. maddesine göre müfettişler denetim ve soruşturmaları Bakan adına yaparlar. Düzenli denetimlerin amacı hâkim ve savcılarının görevlerini mevcut kanunlar, tüzükler ve (idarî) genelgeler çerçevesinde yapıp, yapmadıklarını ortaya koymaktır.⁴¹ Bu denetimlerin sonuçları terfi sürecinde önemli unsurlardır. Müfettişler hâkimler ve savcılar hakkında özel formları doldurarak değerlendirme raporları yazmaktadır. Formda yer alan bir bölüm "Kişisel ve Sosyal Özellikler" ve diğeri de "Mesleki Bilgi ve Çalışmadır".

Müfettişlerin görevlerinin genişliği hakkında kuşkuluyum. Mahkeme işlerinin yönetimi bakımından bir hakimin performansının, hakimlerin bağımsızlığı ile korunan yargı kararlarını da nicelik ve kalite olarak ölçmeden değerlendirilmesi bana biraz zor gibi gözükmektedir.

Müfettişlerin "kanunlar, tüzükler, yönetmelikler ve genelgeler uyarınca görev performansını değerlendirme" yetkilerinin kaldırılmasını, bu durum Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R 94 (12) sayılı Tavsiyesine aykırı olduğu için tavsiye ediyorum.⁴² Anılan belge açıkça hakimlerin yargı (normal temyiz usulünü kastediyor) dışında davalarının niteliği hakkında hiç kimseye rapor vermeye zorlanamayacağı kuralını koymaktadır. Bu nedenle Teftiş Kurulunun faaliyetlerinin kapsamı, mahkemelerin ve savcılıkların idari ve mali yönetiminin teftişi ile kesin bir şekilde sınırlanmalıdır.

Üçüncü İstişarî Raporda bahsedildiği gibi Adalet Bakanlığı dışında gerçekleştirilen yargısal kariyerin kıymetine yönelik hedefleri paylaşıyorum zira en azından yargı bağımsızlığı tehdit altındaymış görüntüsü vermektedir.⁴³

Ayrıca, Bakanlık Teftiş Kurulu'nun yeniden atanarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun kontrolü altında çalışmasının sağlanmasını tavsiye ediyorum.

³⁹ Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü md 28

⁴⁰ 2802 SK md 99-101.

⁴¹ Anayasanın 100(1)md

⁴² Bakınız yukarıda not 1.

⁴³ belirtilen yerde §§ 2.17 – 2.18

Bazı muhatapların bunun denetime tabi olacakların durumunu daha da kötüleştireceğini ifade etmişlerdir, zira o zaman aynı organ hem soruşturma yapıp delil toplamak hem de karar vermekten sorumlu olacaktır. Üstelik, Teftiş Kurulu o zaman, Kurulun kararlarını yargı denetimi dışında bırakan Anayasanın 159(4)maddesinin kapsamına girecektir ki, halen Teftiş Kurulunun kararları denetime tabidir. Bu argümanlar Yüksek Kurul'un kararlarına karşı etkin bir hukuki başvuru bulunması halinde güçlerini kaybedecektir.⁴⁴ Tavsiye edilen yeniden atama Yüksek Kurulun yargının tamamını temsil edecek şekilde yeniden yapılandırılması ile birlikte düşünülmelidir.⁴⁵

Teftiş Kurulunu ziyaretimiz sırasında, kendilerinin Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na bağlanmalarının, şu anda üyeleri Kurulda çoğunluğu oluşturan Yargıtay ya da Danıştay içinden müdahale riskini doğurabileceği ifade edildi. Fakat şu da kabul edildi ki; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun genişlemesi, bu riski azaltabilir. Her halükarda Teftiş Kurulu sorumluluğunun Yüksek Kurula aktarılması tek başına, teftiş sisteminin yargı bağımsızlığı üzerinde oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırmayacak; sadece bu tehdidi bir dış unsurdan iç unsura aktaracaktır.

Yukarıda sözü edilen Tüzüğün 11/a maddesine uygun olarak, müfettişlerim, hüküm verme yetkisi ya da yargısal takdir kapsamına giren konularda müdahale etmeyecekleri, tavsiyede bulunmayacakları ya da düşünce açıklamayacakları doğrudur. Bununla belli ki; hâkimlerin bağımsızlığına müdahalelerin önlenmesi amaçlanmaktadır. Öte yandan, müfettişin her bir hâkim ve savcı için "Hal Kağıdı" adı verilen bir formu doldurması gerekmektedir. Bu formdaki bazı kriterler⁴⁶, bağımsız bir hâkimin statüsüyle hemen hemen hiç bağdaşmamaktadır.⁴⁷

Bağımsız bir hakimin statüsü ile bağdaşmayan uygunsuz değerlendirme kriterlerinin ("görünüş ve giyim"; "kötü alışkanlığı olmama"; "kendisi ve ailesinin çevredeki intibaları" gibi) kaldırılmasını tavsiye ediyorum.

Bununla birlikte daha uygun olanı, mesleki vasıflılık ve performans kriterleridir. Burada bazı kriterler sorunludur zira yargı bağımsızlığına müdahale için kullanılabilirler. "Yeterli gerekçe ile ve uygun zaman içinde hızlı ve doğru karar verme yeteneği"⁴⁸ ile "Doğru yasal temel üzerine oturmuş kararlar yazma yeteneği"⁴⁹ kriterleri buna örnektir.

Ayrıca, kullanılan değerlendirme kriterlerinin, kendilerince eleştiri amacıyla gözden geçirilmesini ve gerektiği yerde, yargı bağımsızlığını etkilemeyecek şekilde yeniden formüle edilmesini tavsiye ediyorum.

Hal kağıdının içeriğiyle ilgili tavsiyelerim, müfettişlerin Bakanlığa ya da Yüksek Kurula bağlı olmalarına bakılmaksızın her durumda geçerlidir. Aynı durum, müfettişlerin hazırladıkları raporların koyulduğu gizli sicil dosyasıyla ilgili tavsiyem için de geçerlidir.⁵⁰ Kanun, bu dosya içindeki bilgilerin tam olarak kime karşı gizli tutulacağını düzenlememektedir. Adalet

⁴⁴ bakınız aşağıda 2.2.2.3.

⁴⁵ bakınız aşağıda 2.2.2.1

⁴⁶ Bunlar, 2007 tarihli Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğü'nün eklerinde liste halinde belirtilmiştir.

⁴⁷ "Dış görünüm ve giyim-kuşam", "zararlı alışkanlık sahibi olmama", "kendisinin ya da eşinin çevredeki intibaları".

⁴⁸ Ek 7 (bölge idare ve ilk derece mahkemelerinde çalışan hâkimler için).

⁴⁹ Ek 8 (idare mahkemelerinde çalışan hâkimler için).

⁵⁰2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu 59. maddesi.

Bakanlığı, bu müfettişlerin sicil dosyalarının, gizli sicil bürosunda muhafaza edildiğini, zira aksi halde teftiş sistemi hakkında önyargı oluşacağını kabul etmektedir. Bu izahı ikna edici bulmuyorum ve Üçüncü İstisari Rapor içindeki, hâkimler ve savcıların kendileriyle ilgili *tüm* sicil dosyalarına erişimlerinin sağlanması gerekliliği hakkındaki tavsiyesinin altını çiziyorum.⁵¹ Bu Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun V. Kısımında da açıkça sağlanmalı ve sadece 2005 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu uygulamasından ibaret kalmamalıdır. Bu bakımdan, Danıştay'ın 2008 Kasım'ında açıkça başvuran hakime dosyasına tam erişim hakkı bahsetmek üzere karar verdiğini, bunun derhal ve tamamen uygulanması gereken bir karar olduğunu ve Kanunun da buna uygun olarak değişmesi gerektiğini not ediyorum.

Hakimler ve Savcılar Kanununun V. Bölümünde, hakim ve savcılara kendileri hakkında saklanan *tüm* hal kağıtlarına erişim hakkı verilmesinin açıkça sağlanmasını tavsiye ediyorum.

Daha genel olarak, Türkiye'de Teftiş Kurulu eliyle yürütülen merkezi değerlendirme sisteminin merkezî olmayan bir sistemle: Her adliyenin (çok küçük adliyeler hariç), bir başkanlık komitesi ile desteklenen bir başkanın olduğu ve bu kişilerin o adliyede çalışan hâkimlerin performansını yıllık bazda değerlendirebilecekleri bir sistemle değiştirilip değiştirilemeyeceğini merak ediyorum. Kendi performansları ile ilgili değerlendirme de bir sonraki daha yüksek mahkeme başkanı tarafından yapılabilir. Değerlendirme raporları, gerekli istatistiklerle birlikte Yüksek Kurul'a gönderilebilir. Teftiş Kurulu da sadece disiplin soruşturmalarından sorumlu olmaya devam edebilir ve personeli de buna göre azaltılabilir. Bunun sisteme büyük bir müdahale anlamına geleceğinin farkındayım, burada yaptığım sadece, bir önerinin formüle edilmesidir ve böyle bir reformun ciddi şekilde düşünülmesini tavsiyeden daha ötesi değildir. Mevcut teftiş sisteminin önceleri, merkeze uzak yerlerdeki küçük mahkemeleri kontrol etmek için gerektiği söylendi. Eğer bu doğruysa, bu mahkemeler için ayrı bir değerlendirme sistemi tahayyül edilebilir. Buna karşılık, Teftiş Kurulundaki toplantımızda, her bir mahkeme içinde yerleştirilmiş değerlendirme sistemine ilişkin başarısız bir denemenin 1960 ile 1971 yılları arasında yapıldığı da belirtildi. Sebep aynı adliyede çalışan hâkim ve savcılarının birbirlerine çok yakın olmaları idi. Ben halen, Yüksek Kurul tarafından düzenli bir şekilde kurulup kontrolü sağlandığı ve belki de bir geçiş dönemi için dışarıdan gelecek zamanı önceden belirlenmemiş teftişle de desteklendiği takdirde, böyle bir sistemin işleyebileceğine inanıyorum.

Türk Hükümetinin (Devletinin) hakim ve savcılarının meslekî performanslarının değerlendirilmesinin ademi-merkeziyetçi bir yapıya dönüştürülmesinin mümkün olup, olmadığını ciddi olarak düşünmesini tavsiye ediyorum.

Adalet müfettişleri tarafından da yürütülebilen hâkimler ve savcılarının disiplin soruşturmaları için Adalet Bakanlığından ön izin ve yetkilendirme gerekmektedir.⁵² Bu şart belli ki; yargıya yürütme organlarından (polis vs.) gelmesi muhtemel müdahalelere karşı ilave koruma sağlamak amacıyla getirilmiştir. Eğer Teftiş Kurulu tavsiye ettiğim gibi yeniden yapılandırılmış Yüksek Kurulca yeniden görevlendirilecek olursa, hâkim ve savcılarının soruşturulmasına izin verme yetkisi de Yüksek Kurula devredilmeli ve yürütmenin vetosu kaldırılmalıdır.

⁵¹Adı geçen eser, § 2.19.

⁵²2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu 82 (1) maddesi.

Hâkim ve savcılar hakkındaki disiplin soruşturmasının başlamasına ilişkin Bakanlık vetosunun kaldırılmasını tavsiye ediyorum.

2.2. Bağımsızlığa Yüksek Kurul ve Yüksek Mahkemelerden Kaynaklanan İç Tehdit

2.2.1. Yargının Hiyerarşik Yapısı – “Uygun Olmayan” Meslek Mensuplarının İhracı

Türk yargısının yapısı, sıkı bir şekilde hiyerarşiktir. Sıradan hâkim ve savcılarla ilgili olarak, terfi sistemi, sınıflar, kıdemler ve dereceler arasında⁵³, neredeyse askeri rütbeleri hatırlatacak şekilde farklılık gösterir. Bu yapının en tepesindeki yüksek mahkeme hâkimleri⁵⁴, özel bir statüye sahiptirler. Bu, yargısal bağımsızlık açısından uygundur. Örnek olarak, hâkim ve savcılar üç durumda ihraç edilebilirler: meslekten tard edilmeyi gerektiren bir suçtan hüküm giyerlerse, sağlık bakımından görevlerini yerine getirmelerinin mümkün olmaması, veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilmesi.⁵⁵

Şunu söylemeye gerek yok ki; özellikle son değişken, geleneklere uygun hareket etmeyen hâkim ve savcıların meşruiyet dışı ihraçları için bir yasal boşluk teşkil edebilir ve böylece yargı mensuplarını, yargısal hâkim görüş veya Yüksek Kurulda çoğunluğu teşkil eden üçüncü erkin üst kademeleri aracılığı ile, gelenekleri sorgulamaktan uzak bir şekilde “caydırmak” için bir zemin teşkil edebilir. Bu tehlike ancak, bu gibi “uygun olmama” durumunun şartlarını açıkça tanımlayan kanuni düzenlemelerle bertaraf edilebilir. Oysa mevcut hal böyle değil, oldukça aksi yöndedir: 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 69 (5) maddesine göre, meslekten çıkarma cezası, disiplin cezasının uygulanmasını gerektiren fiili bir suç teşkil etmeyen ve hükümlülüğü gerektirmeyen, ama mesleğin onur ve itibarını ihlal edecek nitelikte görüldüğü takdirde de verilecektir. Bu, meseleleri iyileştirmekten ziyade, daha da kötüleştirecektir. Gerçekten de yargı mensuplarının askerleri soruşturmaya cüret ettikleri için meslekten ihraç edildiği vakalar olmuştur.⁵⁶ Bu boşluk kapatılmalıdır.

Bu yüzden, hâkim ve savcılarının “uygun olmama” nedeniyle meslekten ihraç edilmesine ilişkin kuralların net bir şekilde ve dar olarak kanunla tanımlanmasını tavsiye ediyorum. Ayrıca, Anayasanın 139 (2) maddesinin ilk değişkeni olan meslekten çıkarılmayı gerektiren suçların daha kesin bir şekilde tanımlanmasını tavsiye ediyorum.

Hali hazırda, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 69 (4) maddesi sadece, eylemin mesleğin itibar ve onurunu ya da mesleğin genel saygınlığı ve mesleğe güveni ihlal etmek gibi suçun doğasına atıf yapmakta ve çok fazla takdir alanı bırakmaktadır.

Ayrıca, Kanunun açıkça disiplin yaptırımını uygulamasının tüm durumlarda orantılılık ilkesine tabi olmasını sağlamasını tavsiye ediyorum.

⁵³2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu 15 ve devamı maddeleri.

⁵⁴Anayasanın 146 ve devamı maddeleri.

⁵⁵Anayasanın 139 (2) maddesi.

⁵⁶Bir örnek, 1980 askeri darbesinin baş sorumlusu ve sonrasında Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren hakkında soruşturma yürütmeye yeltendiği için bir savcının meslekten ihracına ilişkin olan Kayasu davasıdır (bkz. aşağıda 2.2.2.3.). Bir başka örnek de bir savcının, yüksek rütbeli askeri yöneticiler de dahil olmak üzere askerleri Türkiye’nin Güneydoğusundaki bir terörist bombalamaya katılmaya suçladığı için bir ay içinde meslekten ihraç edildiği Şemdinli davasıdır. (Tarama Raporu, s. 10, dipnot 6). Bakınız yukarıda 2.1.3.2.

Türk yargısındaki hiyerarşik yapı, yüksek mahkemelerin üyelerinin Yüksek Kurulun değil; yalnızca her bir yüksek mahkeme içinde oluşturulan disiplin kurullarının yetkisine tabi olmaları gerçeği ile de vurgulanmış durumdadır. Hatta, Anayasa Mahkemesi üyeleri “uygun olmama” durumunda hiçbir şekilde ihraça tabi değildir.⁵⁷ Genelde disiplin yaptırımları ve özeldir meslek teminatı açısından yargının tüm mensupları, aynı kurallara ve aynı karar verici makama tabi olacak şekilde eşit statüye sahip olmalıdırlar. Anayasa Mahkemesi üyeleri için bir istisna söz konusu olabilir: Onlar da aynı kurallara tabi olmalı, fakat anayasal sistemdeki özel pozisyonları göz önünde bulundurularak, bu kuralların uygulaması gerçekten Anayasa Mahkemesine bırakılmalıdır.

Disiplin cezaları bakımından (meslekten ihraç dahil) tüm yargı mensuplarının aynı kurallara tabi olmasını tavsiye ediyorum. Anayasa Mahkemesi üyeleri hariç olmak üzere ki onlar hakkında uygulamaya Anayasa Mahkemesi yetkili olmalıdır, bu kurallar aynı karar verici organ tarafından uygulanmalıdır.

2.2.2. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu – Oluşumu, Şeffaflık ve Başvuru Mekanizmaları

Yüksek Kurul, sahip olduğu muazzam yetkiler açısından, (tavsiye ettiğim gibi) yürütmenin etkisi minimize edilse bile yargının bağımsızlığına karşı bir tehdit teşkil edebilir. Bu problem tamamen ortadan kaldırılamaz, fakat halihazırda bu problemi gereksiz yere daha da şiddetlendiren üç faktör bulunmaktadır: Kurulun oluşumu yargıyı bir bütün olarak yeterince temsil etmemekte; kararları yayımlanmıyor; ve kararlarına karşı etkin bir başvuru yolu yok.

2.2.2.1. Yüksek Kurulun Üye Sayısının Artırılması ve Seçim Sürecinde Reform

Bakanlık temsilcileri dışında, Yüksek Kurulun şu anda, üçü Yargıtay’dan ve ikisi de Danıştay’dan gelen beş asil üyesi bulunmaktadır.⁵⁸ Bu, Kurulun gözetim fonksiyonları tüm hâkim ve savcılara uzanmasına rağmen, sadece yüksek mahkemelerin temsil edildiği anlamına gelmektedir. Daha aşağıda olan mahkemeler, Türk yargısının hiyerarşik yapısını teyit eder biçimde dışarıda bırakılmış durumdadır.

Adalet Bakanlığının Yüksek Kurulda sadece bir üyesi olması gerektiğine ilişkin yukarıdaki tavsiyem dikkate alındığında, üyeliklerin dağılımının aşağıdaki silsile uyarınca olacağı tasavvur edilebilir: Yargıtaydan, Danıştay’dan, gelecekteki bölge İstinaf Mahkemelerinden, ilk derece normal mahkemelerden, idare ve bölge idare mahkemelerinden temsilciler (hakimler ve savcılar).⁵⁹

Bundan başka, küçük bir sayıda üyelik de avukatlara verilmelidir.(Baro üyelerine). Bu avukatlar, yargıyla yakından ilgili olmalarına rağmen, yargı dışı bir öge olarak getirilmiş olacaktır. Bu önemlidir, zira Türk yargı mensupları olağandışı güçlü bir birlik ruhu ile birleşmiş olduğunu hissettim. Ayrıca büyük ölçüde toplumdan oldukça kopmuş gözükme kamuyu yargıya olan güvenini etkileyebilir. Bazı hâkim ve savcılar bunu kabul etmektedir. Avukatların Kurula girmesi yargının somut bir şekilde kamuya hesap verebilirliğini sağlamak bakımından ilk adımı oluşturacaktır.

⁵⁷ Anayasanın 147. maddesi.

⁵⁸ Anayasanın 159 (2) maddesi.

⁵⁹ Askeri mahkemeler Yüksek Kurulun denetimi altında olmadığı için askeri mahkeme temsilcileri dâhil edilmemiştir.

Üçüncü İstişarî Raporu⁶⁰ takip ederek, Kurulun üye sayısının oldukça artırılmasını tavsiye ediyorum. Yeni yapı alt derece mahkemelerin hakim ve savcılarının ve baroların yeterince temsiline izin verecek kadar Kurulu genişletmeli ve aynı zamanda işlevselliğini tehlikeye atmayacak kadar da küçük olmalı.

Adalet Bakanlığı prensipte Kurul üyelerinin sayısının artırılmasını kabul etmekte ve alt derece mahkeme hâkim ve savcılarını bu fikri desteklemekte iken; görüştüğüm Yüksek Kurul üyeleri bu fikri reddetmiştir. Yüksek Kurul üyeleri kariyerlerinin ilk yıllarında zaten alt derece mahkemelerinde çalıştıklarını, bu nedenle bu mahkemelerin koşullarını bildiklerini ve tüm mahkemeleri en iyi şekilde temsil ettiklerini belirtmişlerdir. Fakat şüphesiz bu yalnızca, “sanal” temsilin alt derece mahkemeleri üyelerince kabul edilebilmesi güçtür. Yüksek Kurul üyeleri ayrıca bir alt derece mahkemesi üyesinin mahkemesine geri döndüğünde, bu mahkeme ile ilgili Yüksek Kurul tarafından olumsuz bir karar verilmiş olması durumunda sorunlar yaşanacağını belirtmişlerdir. Bu sorun, alt derece mahkemesinden gelen üyenin kendi mahkemesi ile ilgili müzakerelere katılmamasına izin vermek yoluyla kolaylıkla çözülebilir. Kurul üyeleri ile yaptığımız toplantı sonunda, üyelerden birisi özellikle Adalet Bakanının Kurul’dan çıkarılması, kendi idari alyapılarının ve bütçelerinin olması ve Adalet Akademisinin sorumluluğunun kendilerine verilmesi hakkındaki kendi taleplerinin karşılanması durumunda Kurulun genişlemesini eninde sonunda kabul edebileceklerini ifade etmiştir.

Mevcut durumda Yüksek Kurula Yargıtay ve Danıştay’dan katılan üyeler bu mahkemelerin Genel Kurulları tarafından belirlenen üçer aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir⁶¹. Doğrudan seçilen Cumhurbaşkanının sürece dahil edilmesi demokratik meşruiyeti sağlamaktadır. Kurula yeni eklenecek üyeler de aynı silsile uyarınca atanabilirler. Taslak Yargı Reformu Stratejisi, her ne kadar Adalet Bakanlığının, seçim sürecine⁶² Meclisi de dahil etmeyi planladığını göstermesine rağmen; Yüksek Kurul üyeleri bu fikre kendi kurumlarının “siyasallaşacağı” söylemiyle kesin biçimde karşı çıkmaktadır. Mevcut Kurulun kaygılarını paylaşmamaktayım. Her bir üye, yargı tarafından aday gösterilen üç aynı vasıflara sahip ehliyetli aday arasından atandığı sürece, atamalarının Cumhurbaşkanı veya Meclis tarafından yapılması Yüksek Kurul’u hiçbir şekilde eleştirilecek derecede “siyasallaştırmayacaktır”. Atama yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Meclis arasında nasıl paylaşılacağı ise konu üzerinde daha fazla düşünülmesini gerektirmektedir.

2.2.2.2. Yüksek Kurulun Disiplinle İlgili Kararlarının Yayınlanması

Yüksek Kurulun disiplinle ilgili kararları hâlihazırda yalnızca etkilenen kişilere bildirilmektedir.⁶³ Kanunî kesinliğin gerekçeleri ve yargıdaki disiplinin düzgün bir şekilde yönetimine (kamuoyu) güveninin sürdürülmesi, en azından önemli kararların⁶⁴ tüm adliyeler ve Cumhuriyet savcılıklarına dağıtılmasını ve ayrıca tercihen yayınlanmasını gerektirmektedir. Bu kararlar kanundaki daha çok, muğlâk ifadeleri yorumlamakta ve bu hükümlerin uygulanacağı kişilerin, Yüksek Kurulun neleri disiplin suçu olarak öngördüğünü

⁶⁰ Belirtilen yerde, § 2.14.

⁶¹ Anayasanın 159/2 maddesi

⁶² Belirtilen yerde., § 1.1. (p. 6).

⁶³ Burada hakkında disiplin işlemi yürütülen kişi ve varsa şikayette bulunan kişi kastedilmektedir.

⁶⁴ Burada kastedilen önemi kişisel dosyayı aşmış, tüm yargıyı ilgilendirebilecek dosyalardır.

ve belli bir suça ne tür ceza verileceğini bilmelerini sağlamaktadır. Onlar için bu tür bilgiler önemlidir. Bu konuların onlara bildirilmemesi “caydırıcı etki” yapabilir ve onların adalet yararına bağımsızlıklarını cesurca kullanmalarına engel olabilir.

Yargı Reformu Stratejisi Taslağı Adalet Bakanlığının bu konuda⁶⁵ hemfikir olduğunu belirtmekte iken, görüştüğümüz Yüksek Kurul üyeleri verilerin korunması ilkesinde ısrar ederek bu fikre karşı çıkmaktadır. Buna karşılık, disiplin sürecindeki davalıların mahremiyeti Yüksek Kurul kararlarının isimsiz versiyonları yayımlanarak yeterince korunabilecektir.

Yüksek Kurulun önemli disiplin kararlarının isimsiz versiyonlarının Türkiye’deki tüm adliyeler ve Cumhuriyet Savcılıklarına dağıtılmasını ve ayrıca toplumun ilgili tarafları için yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının sürdürüldüğüne delil olarak yayımlanmasını tavsiye ediyorum.

2.2.2.3. Yüksek Kurul Kararlarına Karşı Etkili Başvuru Yollarının Bulunması

Anayasanın 159/4 maddesi gereğince “Kurul kararlarına karşı yargı yoluna başvurulamaz”. Bu hüküm hâkimlerin meslekten atılmalarına dair Yüksek Kurul kararlarında dahi uygulandığından, yargı bağımsızlığının korunması oldukça güçsüzdür. Harici bir yargı mekanizmasının yokluğu, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 73’üncü maddesinde belirtilen iki aşamalı iç inceleme mekanizması ile telafi edilemez. Mevcut sistemde ilk aşama Adalet Bakanı veya ilgili kişinin başvurusu üzerine başlatılmakta ve Kurul tarafından yeni bir karar verilmesine yol açmaktadır. (ilk kararı veren aynı kişiler tarafından). İlgili kişi bu yeni karara da itirazda bulunursa, İtirazları İnceleme Kurulu nihai kararı vermek üzere toplantıya çağrılmaktadır. Bu Kurul 7 asıl ve 5 yedek Yüksek Kurul üyesinden oluşmaktadır. Böylece itirazda bulunulan kararı veren üyeler her iki iç itiraz mekanizmasında da karar alma sürecinde yer almaktadır. Bu durum itirazları inceleyen kurulların tarafsızlığına telafisi imkânsız biçimde zarar vermektedir.

Aynı şekilde Kayasu, Türkiye’ye karşı davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 13 Kasım 2008 tarihinde oybirliği ile Yüksek Kurulun disiplinle ilgili kararlarının inceleme mekanizmalarının etkin başvuru yolu hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesi ile bağlantılı olarak 13. maddesi).⁶⁶ Bu sonuca İtirazları İnceleme Kurulunun oluşumundan kaynaklanan “devletin ciddi özen gösterme yükümlülüğündeki”⁶⁷ tarafsızlığı nedeniyle varılmıştır.

Kayasu kararı kesinleştiğinde, sözleşmenin 46. maddesi gereğince Türkiye, Yüksek Kurulun disiplin kararlarına karşı etkin bir başvuru yolu sağlamak yükümlülüğü altına girecektir. Sözleşmenin 13. maddesi, itiraz incelemesini yapacak olan yargı dışı organın tarafsız olması ve sözleşmeden kaynaklanan bir hakkın ihlalini etkili bir şekilde telafi edebilecek yeterli güce sahip olması şartıyla, yargısal bir başvuru yolunun oluşturulmasını zorunlu kılmamaktadır.

Yargısal bir etkin başvuru yolunun oluşturulması düşünüldüğünde, Yüksek Kurulun Türk yargı sistemindeki statüsü muhtemelen itirazları inceleme yetkisinin Anayasa Mahkemesine verilmesinden başka seçenek bırakmamaktadır. Yargı bağımsızlığına ilişkin anayasal ilkenin

⁶⁵ *Belirtilen yerde.*, § 2.4 (p. 15).

⁶⁶ Başvuru no: 64119/00 ve 76292/01 (<http://www.echr.coe.int/echr>) Karar metnine yalnızca Fransızca ulaşılabilir. Sözleşmenin 44/2 maddesi gereğince bu karar henüz kesinleşmemiştir.

⁶⁷ *Belirtilen yerde.*, § 121.

tehlikede olduğu dikkate alındığında, bu çözüm çok da uygunsuz olmamaktadır. Eğer yargı dışı bir çözüm tercih edilirse, yalnızca temel olarak yeniden biçimlendirilmiş bir iç inceleme mekanizması uygun olacaktır. Bu durumda, itiraza konu olan kararın verilmesi sürecinde yer almamış üyelerden oluşan bir iç itiraz kurulu kurulmalı, böylelikle gerçekten tarafsız olduğu düşünülmelidir.⁶⁸ Yukarıda tavsiye ettiğim gibi, Kurul genişletildiğinde bu şekilde bir itiraz kurulu kurulması da zor olmayacaktır. Adalet Bakanlığı böyle bir iç itiraz mekanizmasının kabul edilebilir olduğunu ve hatta Yüksek Kurulun böyle bir reformla birlikte yaşayabileceğini belirtmiştir.

İçeriden veya dışarıdan gerçekten tarafsız bir biçimde itirazları inceleme yetkisinin verileceği bir yöntem belirlenerek Yüksek Kurulun kararlarına karşı etkin bir başvuru yolu mekanizmasının oluşturulmasını tavsiye ediyorum. Bu özellikle disiplin kararları için önemlidir, ancak aynı zamanda yargı bağımsızlığını etkileyen terfiler ve tayinler gibi Kurulun diğer kararlarına da teşmil edilmelidir.

2.2.3. Yüksek Mahkemeler: Hakim ve Savcıların Performanslarının Ölçülmesi

Türk temyiz yargı sisteminin kendine özgü bir özelliği olarak, kararları temyizde incelenirken hâkimler ve savcılar hakkında not verilmesi yargı bağımsızlığı açısından bir iç tehdit oluşturmaktadır. Bu, temyiz edilen kararların sadece hukuka uygunlukları (ve buna göre onandığı veya bozulduğu) bakımından incelenmediği, ayrıca kalitelerinin de değerlendirildiği (ve kararları yazanların pek iyiden zayıfa doğru derecelendirilmekte olduğu) anlamına gelmektedir. Hangi nedenle verildikleri bilinmeyen bu notlar hâkim ve savcılarının terfisinde önemli bir kriter teşkil etmektedir.

Türk yargısının hiyerarşik yapısının altını çizen bu sistem, hâkim ve savcılarını mevcut kararlara uymaya zorlamakta ve hukukun sürekli ileri gidip gelişmesini engellemektedir. Yargıtay üyeleri ile toplantımız sırasında verilen notların bilgi ve gerekçenin sağlamlığı gibi objektif kriterlere bağlı olduğu, alt derece mahkemelerinin Yargıtay içtihatlarına uygun karar vermesine bağlı olmadığını duyduk. Not verirken bu iyi niyetin Yüksek mahkemelere rehberlik yaptığını seve seve kabul ederim. Ancak, birinin kendi görüşüne uymadığı halde “pekiyi” not verilen bir karar bulmak son derece zor, kötü not vermek için herhangi bir sebep bulunmasına gerek görülmemektedir. Daha da önemlisi, alt derece mahkeme hâkimleri hatalı veya modası geçmiş olarak görseler bile; yüksek mahkemelerin içtihatlarını tıpa tıp takip ederlerse iyi not alma şanslarının daha yüksek olacağına inanmaya teşvik edilmektedir. Temyiz sisteminin yapısında zorunlu olarak böyle bir düzenleme bulunmamasına rağmen, bu sistem yargı bağımsızlığı açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Yargı Reformu Stratejisi Taslağı Bakanlığın sistemi değiştirmeye hazır olduğunu göstermektedir.⁶⁹

Yüksek mahkemelerin, hâkim ve savcılarının verdikleri kararlardan dolayı onlara puan vermesi uygulamasının, temyizde onların kararlarının kalitesinin ölçülmesinin kaldırılmasını tavsiye ediyorum.

2.3. Anayasa Mahkemesi: Oluşumu ve Yetkilerini Tarafsız Kullanımı

Bağımsızlık ve tarafsızlık ile ilgili olarak, iki nokta dikkate şayandır: İlki Anayasa Mahkemesi'nin oluşumu ile ilgilidir. Anayasa'nın 146. maddesine göre, 11 daimi üyesi

⁶⁸ Üçüncü İstisnai Raporunda tavsiye edildiği gibi, tarafsızlık itiraz edilen heyetin “çoğunluğunun yeni üyelerden oluşması” sağlanmadıkça düzgün bir şekilde temin edilemez (*Belirtilen yerde.*, § 2.20).

⁶⁹*Belirtilen yerde.*, § 1.3. (p. 12).

bulunan Anayasa Mahkemesinin, (biri Askeri Yargıtay ve diğeri Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nden olmak üzere) iki asker üyesi vardır. Demokratik bir sistemde anayasa hukuku, sivil bir konu olduğundan; askeri hâkimlerin burada yeri olmamalıdır. Türk anayasa sisteminde, silahlı kuvvetlerin tuhaf ve problematik rolü Türk Anayasasının değişik bir yol izlemesinin ileri bir örneğidir. Genel olarak bu konuyu ele almak benim referans koşullarımın ötesindedir. Askeri üyelerin Anayasa Mahkemesine dahil olması, yargısal bağımsızlık ile ilgili spesifik bir problemi ortaya çıkarmaz, zira mahkeme üyeleri ömür boyu görev süresinden faydalanırlar ki askeri üyeler emekli oluncaya kadar Türk ordusunun emir komuta zincirinin dışında yer alırlar.

Anayasa mahkemesinin bulunduğu yerlerde, yargıçlara yargılama yetkisinin uzanabildiği yere kadar son derece politik fonksiyonlar emanet edilmiştir. Siyasî olarak hassas konularda anayasaya tam bir sadakatle karar vermek bir anayasa mahkemesi için son derece önemlidir. O siyasî bir gündem takip etmemeli ve bu anlama gelebilecek her türlü görünümünden kaçınılmalıdır. Anayasa mahkemesinin tarafsızlığı, ilk ve en önemli olarak siyasî tarafsızlığı içerir. Şayet taraflı olduğu yönünde bir izlenim verirse, otoritesini tehlikeye atar. Kararlı bir anayasal yargılamayı uygulamak, ki meşrudur, ile yasa koyucunun yetkilerini elinden almak arasında gerçekten çok ince bir çizgi vardır.

Anayasa Mahkemesinin yetkileri ve işleyiş usulü ile ilgili Anayasada bulunan hükümler, mahkemenin tarafsızlığına ilişkin olarak itiraz edilebilir nitelikte değildir.⁷⁰ Bununla birlikte, son zamanlarda Mahkemenin önündeki bir başvuru, yani daha önce bahsi geçen başörtüsü davası, bu hükümlerin uygulanması ile ilgili kuşkuları artırdı.⁷¹ Anayasanın 148 inci maddesinin 1 inci fıkrasına göre, Anayasa Mahkemesi yasaların anayasaya uygunluğunu şekil ve esas yönlerinden inceleyebilirken, anayasa değişiklikleri sadece şekil açısından incelenebilir. Mahkemenin yargı yetkisinin sınırı anayasa değişikliği ile ilgili son sözün, halka veya onların doğrudan seçtiği temsilcilere ait olmalıdır savunulabilir fikri üzerine kuruludur. Başörtüsü davasında, Anayasa Mahkemesi, kız öğrencilere kamu üniversitelerinde kampus içerisinde başörtüsü takmalarına izin vermeyi düzenleyen anayasa değişikliğinin, oyçokluğu ile, kararlı bir muhalefete rağmen, esasına girerek karar verdi. Bu değişikliklerin Anayasanın 2 nci ve 4 üncü maddelerine aykırı olduğu deklare edildi.

Dışarıdan bir uzman olarak, konuyu Türk Anayasa Mahkemesi tarafından Türk Anayasasının işin esasına girilerek yapıldığı yorumlanması konusunu ele almıyorum. Fakat görüşün İngilizce tercümesini okumuş birisi olarak, Mahkemenin çoğunluğunun kendi yaklaşımlarını haklı çıkarmak yönündeki çabalarını inandırıcı bulmuyorum. İşte bu yüzden bazı Türk yürütme ve yasama mensuplarının Mahkemenin politik olarak taraflı davrandığına ilişkin serzenişleri sebepsiz değildir. Ayrıca ben, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolunda yapması gereken anayasa değişikliklerinin kaderini de merak ediyorum.

2.4. Ayrılmış Askeri Yargı Sistemi (Anayasanın 145, 156 ve 157 nci maddeleri)

Türk Anayasası ve hukuku, tamamen sivil yargıdan ayrılmış bir askeri yargı sistemi kurmuştur. Askerî mahkemeler ve askerî idare mahkemeleri, her iki branşın da son derece mahkemeleri Türk yüksek yargı mahkemeleri arasında (Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi) yer almakta ve içlerinden Anayasa Mahkemesi üyeleri atanmaktadır.⁷² Türkiye'de mahkeme sisteminin bu tam ayrık yapı, silahlı kuvvetlerin, sivil hükümetin

⁷⁰Madde 146.

⁷¹5 Haziran 2008 tarihli karar (*Numaralı 1.4.2.*).

⁷²Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 145, 146, 156 ve 157 nci maddeleri.

kontrolünün ötesinde devlet içinde bir devlet oluşturduğu şeklinde düşünülebilir. Bu nedenle duruma Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasî rolü çerçevesinde bakılmalıdır.

Bağımsızlık ve tarafsızlık bakımından, Anayasanın 145 (4). maddesi, askeri hâkimlerin özellikle bağımsızlığını ve görev sürelerini korumaktadır. Fakat Anayasanın 145 (2). maddesi, yasama organına askeri yargının görev alanını sivilleri de içine alacak şekilde genişletmesine izin vermiştir. Bu problematik bir konudur, zira askeri mahkeme tarafından ordu aleyhine bir suç işlemekle itham edilen sivillerin bu mahkemelerin hem bağımsızlığından hem de tarafsızlığından kuşku duymaları için sebepler bulunmaktadır.⁷³ Adalet Bakanlığı'nın Yargı Reformu Stratejisi Taslağına göre, 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluşu Ve Yargılama Usulü Kanununda, sivillerin askeri mahkemeler tarafından yargılanmasını önlemek için zaten bir değişiklik yapılmıştır.⁷⁴ Bu ilk olumlu adımdır fakat Anayasa açık olarak önceki duruma dönme izni verdiği müddetçe yeteri kadar ilerleme sağlanmış sayılamaz.

Anayasanın, askeri mahkemelerin sadece askeri personel üzerinde yargı yetkisine sahip olacağı ve sivillerin bu mahkemelerin yargı yetkisine hiçbir halde tabi olmayacağını garanti edecek şekilde değiştirilmesini tavsiye ediyorum.

Ayrıca, daha önce zikredilen Şemdinli davasının şimdiye kadar takip ettiği yol, beni bir başka tavsiyede bulunmaya sevk etti. Bu davada ilk derece mahkemesi bazı askerleri, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki bir kitapçıya bombalı terörist eylemde bulunma suçunu işledikleri gerekçesiyle hapis cezasına mahkum etti. Yargıtay ise bu hükmü bozdu ve dosyayı askeri mahkemeye gönderdi, ki bu da -devam eden davada- derhal sanıkları serbest bıraktı.⁷⁵

Sivillere karşı suç işleyen askeri personel, görevi ile ilgili olsun veya olmasın, sivil mahkeme tarafından yargılanmalıdır. Yalnızca sivil mahkemeler, gerek sanıkların adil yargılanmasını garanti etmek ve gerekse silahlı kuvvetler nensuplarının sınırı aşmasına karşı kararlı bir şekilde hareket etmek ve böylelikle dokunulmaz görünümünden kaçınmak noktasında, en azından kamuoyu nezdinde, yeteri kadar tarafsızdır.

Ordu mensuplarının görevleri ile ilgili olsun veya olmasın, sivillere karşı suç işlemeleri halinde olağan savcılar tarafından soruşturulmalarını ve normal mahkemeler tarafından yargılanmalarını sağlayacak gerekli kanuni değişikliklerin yapılmasını tavsiye ediyorum. Kanun ayrıca silahlı kuvvetleri tam anlamıyla işbirliği içinde olmaya ve gereken yardımları yapmaya zorlamalıdır.

Son olarak, askeri yargı sisteminin hem normal hem de idari branşının tam teşekküllü iki dereceli mahkeme teşkilatı bulunmaktadır ki bu Avrupa'da istisnadır. Bu nedenle, askeri mahkemeler ve askeri idari mahkemelerin hukuki kararlarının temyiz incelemesinde Yargıtay ve Danıştay'ın ihtisas dairelerinin yetkilendirilmesinin mümkün olup, olmadığını merak ediyorum.

⁷³Bakınız Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin askerî hâkimlerin önceki devlet güvenlik mahkemelerine katılması hakkındaki 6 (1) inci maddesine ilişkin içtihat hukuku (ör. Büyük Daire kararı 12 Mayıs 2005 tarihli Öcalan v. Türkiye [Başvuru numarası: 46221/99], §§ 112 *et seq.*).

⁷⁴Belirtilen yerde., § 1.8.

⁷⁵Bakınız İzleme Raporu, s. 10.

Türk Hükümetinin (Devletinin) askeri mahkemeler ve askeri idare mahkemelerinin hukuki kararlarının temyiz incelemesinde Yargıtay ve Danıştay'ın ihtisas dairelerini yetkilendirmeyi düşünmesini tavsiye ediyorum.

2.5. Hâkim ve Savcılar Arasındaki Bağlantılar ve Savunma Avukatlarının Rolü

Üçüncü İstişarî Rapor, tarafsızlık hususunda önemli bir sorun meydana getiren ceza mahkemelerindeki hâkim ve savcılar arasındaki ilişkiyi geniş bir şekilde ele almıştır.⁷⁶ Bu rapor, haklı olarak savunma avukatlarının ikincil ve etkisiz konumunu da eleştirmektedir.⁷⁷ Bu kaygıları tamamen paylaşıyorum fakat bu konuya daha fazla girmeyeceğim zira Türk ceza yargı sistemi, aynı TAİEX misyonunda görevli olan diğer bağımsız uzman Hâkim Luca Perilli'nin raporunun konusunu oluşturmaktadır.

Üçüncü İstişarî Raporda en iyi uygulama⁷⁸ olarak ele alınan; hâkim ve savcılarının profesyonel anlamda hak ve görevlerinin kurumsal ve fonksiyonel ayrımı genel sorunu çerçevesinde, hâkimlerin karar vermede bağımsızlığı ve tarafsızlığı, ne şekilde olursa olsun garanti edilmelidir. Ayrıca, bu durum herhangi bir makul gözlemci için apaçık olmalıdır.

Gerek hakimler ve gerekse savcılar hukukun ve adaletin hizmetkârı olsalar da, aynı ortak amaç için farklı görevler ifa etmektedirler. Yüzlerce yıllık tecrübe göstermektedir ki -Türkiye'de olduğu gibi- savcılar gerek cezalandırmaya ve gerekse suçlamadan kurtarmaya yönelik delilleri toplayarak tarafsız bir yaklaşım benimsemek zorunda olsalar bile, bu görevlerin ayrımı özgürlük için hayatidir. Bu hakimler ve savcılarının aynı kariyeri paylaşamayacağı ve savcı ve hakimlik (veya tam tersi) görevlerinin başarılı bir şekilde aynı kişi tarafından yerine getirilemeyeceği - ki her ikisi de kıta Avrupası ülkelerinde oldukça yaygındır- anlamına gelmez. Bu daha çok, belirli davalarda çalışırken hakimlerin ve savcılarının kendi aralarında müşterek hareket etme görüntüsünden bütünüyle kaçınarak, birbirlerinden tamamen ayrı olduklarını mümkün olduğunca göstermeleridir. Adalet Bakanlığı bunun farkındadır ve Türk Hükümetinin görevi her bir hâkim ve savcının bu fikri, günlük işlerinde aklında bulundurarak görevlerini yapmalarını temin etmektir.

Ceza davalarında savunmanın yeterliliği yalnızca, suçluluğu ispatlanana kadar masum olduğu kabul edilen davalının özel sorunu değil, kamunun sorunudur. Bu nedenle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 (3) maddesi Devletin fakir davalılara savunma avukatı temini yükümlülüğünü getirmektedir. Savunma avukatlarına mahkemelerce her zaman saygı gösterilmelidir, aksi takdirde yargılama usulünün adilliği ve mahkemenin tarafsızlığı tehlikeye atılmış olur.

Bu bağlamda Üçüncü İstişari Raporda yapılan tavsiyeleri benimsiyor ve altını çiziyorum.⁷⁹ Ayrıca, bir kişi savcılık veya hakimlik görevinden diğerine geçtiğinde, bu kişi mutlaka başka bir görev yerine atanmalıdır.

2.6. Hâkim ve Savcılarının Eğitimi ile Genel Hukuk Eğitimi

⁷⁶Belirtilen yerde., § 3.

⁷⁷Belirtilen yerde., § 5.

⁷⁸Belirtilen yerde., § 3.4.

⁷⁹ Belirtilen yerde, §§ 3.5 et seq

Tam anlamıyla bağımsız ve tarafsız bir yargının mevcudiyeti, yalnızca yürütmeden gelebilecek uygun olmayan etkilerin yokluğu gibi harici koşullara bağlı değildir. En azından hâkimlerin mantalitesi de bir bu kadar önemlidir. Onlar kendilerini hükümetin mi yoksa hukukun mu sadık bir hizmetkarı olarak kabul etmektedirler? İktidara itaat eden bürokratlar olarak mı yoksa eleştirel bir zihin ile adaletin cesur idarecileri olarak mı düşünüp görevlerini icra ederler? Sadece hukukun ve adaletin sadık hizmetkarları, yargısal bağımsızlık ve tarafsızlık standartlarını yukarı çekebilirler.

Bu anlayış, sorgulamayan sadık bürokrat değil, bağımsız kafalı hukukçudan yararlanmak bakımından mesleğe alma ve terfi gibi ilgili standartların formüle edilmesi sırasında dikkate alınmalıdır. Bu, Adalet Akademisinde hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimde de önemli bir rol oynamalıdır. Burada adaylar inançlı birer devlet memuru değil, bağımsızlık ve tarafsızlığı önemseyen hâkim ve savcılar olmak üzere eğitilmelidir. Onları yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin mevcut, ilgili ulusal ve uluslararası normlar hakkında bilgilendirmek yeterli değildir. Bunun yerine, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimin amacının, sorgulamayan “sadık” bürokrat değil, hukuku cesaretle ve hatta hükümete (devlete) karşı birebir uygulayan bağımsız kafalı hukukçular olduğu açıkça ifade edilmelidir. Türkiye Adalet Akademisinin Görevleri ve Teşkilatı Hakkındaki Kanunda bu türde birşey olmadığından, buna uygun olarak değiştirilmesini tavsiye ediyorum. Ayrıca bu amacın, halihazırdaki duruma (uygun) gibi gözükme de, Adalet Akademisinin eğitim uygulamalarında yerine getirilmesini tavsiye ediyorum.

Türkiye Adalet Akademisinin Görevleri ve Teşkilatı Hakkında Kanunun meslek öncesi ve meslek-içi eğitimde, açık görüşlü, hukuku kişiye bağlı olmaksızın ve cesaretle uygulayan hukukçuları yetiştirmek amacının açık bir şekilde ifade edecek şekilde değiştirilmesini ve bu amacın Adalet Akademisinin eğitim uygulamasında yerine getirilmesini tavsiye ediyorum.

Taslak Yargı Reformu Stratejisi, Adalet Bakanlığı'nın tüm hâkimlerin “yargı bağımsızlığını içselleştirmesi ve kültürlerinin bir parçası haline getirmesi” ve ayrıca “tarafsızlığın içselleştirilmesi ilkesini” sağlamının önemini kabullendiğini göstermektedir.⁸⁰

Bağımsız kafalı ve gerçekten tarafsız hâkimler sınıfı için temel çalışmaya hukuk fakültelerinde yer verilmelidir. Burada, eğitim ideali, mezunların hukuk metinlerini ve yüksek yargının içtihat hukukunu eleştirmeden ezberleyen değil, hukuk alanında mükemmel bilgiye dayalı eleştirel zekayla gelişimi olmalıdır. Türk hukuk fakültelerinde geleceğin hukukçularına verilecek eğitimin genelinin önemli ölçüde geliştirilmesi gerektiğine ilişkin genel bir kanı bulunmaktadır. Buna ilişkin gerekli bir destekleyici tedbir olarak, yüksek mahkemelerin içtihat hukuku, hukuk profesörleri veya uygulamadaki avukatlar tarafından yapılan eleştirel alıntılarla birlikte düzenli olarak yayımlanmalıdır. “Mesleki eleştiri kültürü”- yüksek mahkemelerin gücü üzerindeki tek yasal kontrol- Türkiye’de daha fazla geliştirilmelidir. Bu ilk derece hâkim ve savcılarının yüksek mahkeme içtihat hukukunu, eleştirmeden kabul etmek yerine, saygılı bir şekilde tedavi etmelerine yardım edecektir.

Yürütme, yargı, meslekî ve akademik çevrelerin yüksek mahkeme içtihat hukukunun düzenli bir şekilde yayımlanması ve örneğin hukuk dergilerinde (yazılı ya da

⁸⁰Belirtilen yerde., §§ 1.5., 2 (p. 12 et seq.).

elektronik formatda) eleştirel olarak gözden geçirilmesinin geliştirilmesi bakımından bir strateji oluşturmalarını tavsiye ediyorum.

Yargı Reformu Stratejisi Taslağının ortaya koyduğu gibi, Adalet Bakanlığı'nın Danıştay ve Yargıtay'ın kararlarını bu şekilde yayımlama konusunda çalışmakta olması oldukça önemli bir ilk adımdır.⁸¹

2.7. Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının Temel Hakları

2.7.1. İfade ve Dernek Kurma Özgürlüğü

Genel bir kural olarak, hâkim ve savcılar anayasada yer verilen temel haklardan ve düşünce ve dernek kurma özgürlüğünü de kapsayan uluslararası insan haklarına ilişkin sözleşmelerden yararlanmaktadırlar.⁸² Buna karşılık, özel durumları sıradan vatandaş için kabul edilebilirden daha fazla sınırlamayı haklı kılabılır. Özellikle, kanun onları tarafsızlıklarını güvenceye almaya ve haklarındaki kamu güvenini sürdürmeye yönelik olarak siyasi kısıtlamalar uygulamaya zorlayabilir.⁸³ 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun, hâkim ve savcılarının siyasî bir partiye üye olmasını yasaklayan 51/5. maddesi, yargının halkın gözünde siyasî tarafsızlığını sağlamaya yönelik bir araçtır ve bu sebeple dernek kurma özgürlüğü ile muhtemelen uyumludur. (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11 inci maddesi).⁸⁴

Öte yandan, hâkim ve savcılar bağımsızlıklarını savunmak ve menfaatlerini korumak amacıyla dernek kurmak bakımından özgür olmalıdır.⁸⁵ Türkiye Hâkimler ve Savcılar Birliği Kanun Tasarısının hâkim ve savcılarının meslekî dernek kurmasını yasaklayan Geçici 3 üncü maddesinin 1 inci fıkrası bu nedenle yasalaşmamalıdır. Bu, yargı üyelerinin dernek kurma özgürlüğüne haksız bir müdahale etkisi olacaktır.⁸⁶ Açık olarak, bu hükmün Kanun Tasarısından çıkartılmasına ilişkin bir eğilim bulunmaktadır.

Bu çıkartma önerimin yanında, söz konusu Kanun Tasarısının yalnızca oldukça sınırlı sayıdaki maddesinin tercümesinden gelecekteki Türkiye Hâkimler ve Savcılar Birliğinin kamu hukuku tüzel kişisi statüsüne sahip olacağını anlıyorum. Üyelik yargı mensupları için zorunlu değil, fakat Birlik anayasasının 135. maddesi anlamında kamu meslek kuruluşu olduğundan gönüllülüğe bağlı. Kanun tasarısının 4. maddesinde Birliğin birçok amacının (görevinin) listelenmesine rağmen, amacını açıkça anlayamıyorum. Hepsinin ötesinde yargı mensuplarının diğer özel temelde kurulmuş mesleki derneklere katılımdan vazgeçirip, “resmî” Birliğe katılmasını teşvik edebilir. Kanun Tasarısı dernek kurma özgürlüğüne dolaylı ve haksız bir müdahale anlamına gelecektir.

⁸¹Belirtilen yerde., § 2.3 (p. 14 et seq.).

⁸²Bu, bir Cumhuriyet savcısı tafaından bir iddianame açılması gibi meslekî konuşmayı kapsamaktadır, (bakınız Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kayasu kararı [Numaralı not 65]).

⁸³Bakınız § Bangalore İlkeleri 4.6 .

⁸⁴Bakınız Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük daire), 20 Mayıs 1999 tarihli karar, Rekvényi v. Macaristan (Başvuru Numarası: 25390/94), polis yetkilileri hakkındadır ve 1989 tarihine kadar Macaristan'ı yöneten tek parti diktatörlüğünü vurgulamaktadır.

⁸⁵§ Yargı Bağımsızlığının Temel İlkeleri 9 (Numaralı not 2); R (94) 12 sayılı Tavsiyenin IV numaralı İlkesi (Numaralı not 1); § Bangalore İlkeleri 4.13 (Numaralı not 2).

⁸⁶Bakınız Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Büyük Daire kararı, 12 Kasım 2008, Demir ve Baykara v. Türkiye kararında (Başvuru Numarası: 34503/97) – belediye kamu görevlilerinin sendika kurmaları hakkında .

Türkiye Hâkimler ve Savcılar Birliği Kanununun yasalaşması projesinden, amaç ve hedefinin dernek kurma özgürlüğüne inandırıcı bir şekilde düşman olmadığı gösterilene kadar vazgeçilmesini tavsiye ediyorum.

2.7.2. Yargı ve Medya

2.7.2.1. Yargı Mensuplarının Kısıtlamaları Uygulama Görevi

Hâkimler ve savcılar ifade özgürlüğünden yararlanırken özel bir sınırlama yükümlülüğü altındadırlar. İlki ve en önemlisi, siyasî konularda kamuoyu açıklamalarının, devam eden davalar bir tarafa, tarafsızlıklarını şüpheye düşürmemesini temin etmelidirler. Bu kamuoyuna açıklamalarında hâkim ve savcı statülerini ortaya koymalarında daha da önem taşır ki halk bunu makamlarını kötüye kullanmak olarak düşünebilir. Kıdemli yargı mensuplarının bu türde kamuoyu açıklaması yaptığı olaylar olmuştur.⁸⁷

2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununa ve Anayasaya yargı mensuplarının görevlerini açık ve net olarak, kamuoyu oluşturmaya katılımı kısıtlayacak şekilde tanımlayan hükümler eklenmesini, ifade özgürlüklerine rağmen tavsiye ediyorum.

2.7.2.2. Yargının Medyadan Korunması?

Bazı muhatapların devam eden davalar hakkında aşırı agresif medya raporlarından ve daha fazlası hâkimler ve savcılar hakkındaki kişisel, acımasız medya saldırılarından rahatsız olduklarını söylediler. Demokratik bir sistemde hükümetin (devletin), onun üçüncü erki dahil, medyanın gözlemci gözleri altında işlemesi önemlidir. Yargı mensupları hükümet (devlet) güçlerine sahiptirler ve (bu gücü) eleştirel medya raporlarına karşı kullanmalıdırlar. Bu bağımsızlıkları için gerekli bir karşı dengedir. Çoğulcu bir toplumda, gazeteciler devam eden soruşturmalar ve davalarla ilgili eleştiri yazıları nedeniyle kovuşturmaya ve mahkumiyete maruz kalmamalıdır.⁸⁸ Ayrıca, üst düzey yetkililer basını vazgeçilmez olan demokrasinin “gözcülük” görevleri nedeniyle kamuoyu önünde eleştirmemelidir.

Medyanın “gözcülük” görevinin yargı bakımından da kanunla ve uygulama ile titizlikle korunmasını tavsiye ediyorum.

Öte yandan, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ve davalıların adil yargılanma hakları medya tarafından tehlikeye atılmamalıdır. Yargıya yalnızca saygı duymak değil fakat aynı zamanda bağımsızlığını korumak da hükümetin (devletin) görevidir.⁸⁹ Bu koruma görevi medya saldırılarını da içerir. Eğer yasal eleştiri sınırlarının ötesine geçerlerse, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10 (2). Maddesi uyarınca “yargının bağımsızlığı ve düzenini sürdürmek için” sınırlandırılabilirler. Yasal haber ve eleştiri sınırının ötesine geçerlerse, medya Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10 (2). Maddesi uyarınca “başkalarının ününün ve haklarının korunması...veya yargının etkisinin ve tarafsızlığının sürdürülmesi için” sınırlandırılabilir.

Buna karşılık, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi basının demokratik bir toplumda oynadığı önemli rolü her zaman vurgulamıştır. Özellikle yargının yönetimine ilişkin yazılar hakkında Mahkeme aşağıdaki gibi karar vermiştir:

⁸⁷2008 Türkiye İlerleme Raporu (Numaralı 1.3), § 2.1. (p. 10).

⁸⁸ 2008 Türkiye İlerleme Raporu (bakınız yukarıda 1.3), § 2.2. (p. 16).

⁸⁹R (94) 12 sayılı Tavsiye (Numaralı note 1), I.1. ilke

“ ceza hukuku alanında medyanın rolünün önemi... oldukça geniş olarak tanınmaktadır. Özellikle, Mahkeme daha önceden “adaletin düzgün işleyişi, yorumları da içeren haber verme ilgisine yüklenen sınırları aşmamak kaydıyla , mahkeme süreci hakkındaki haberlerin aleniyete ve Sözleşmenin 6(1). Maddesindeki kamuya açık yargılama gerekliliğine tamamen uyumlu olduğunu tespit etmiştir.” “ ...Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi ... ceza süreciyle ilgili medya yoluyla bilgi tedarikine ilişkin (2003)13 sayılı Tavsiyeyi kabul etmiştir. Bu karar doğru olarak medyanın halkın bilgi alma hakkı bakımından halkı bilgilendirme hakkı bulunduğu işaret eder ve ceza yargılamaları hakkında halkı bilgilendirmeye yönelik ve halkın ceza adaleti sistemini irdelemesini sağlayan medya haberlerinin önemini vurgular”... 10. madde gazetecilerin iyiniyetle hareket etmek ve sağlam maddi temellerde ve gazetecilik etiğine uygun olarak doğru ve kesin bilgi vermek kaydıyla kamunun menfaatine olan bilgileri açığa çıkarma hakkını korumaktadır...”⁹⁰

Buna göre, medya özgürlüğüne yönelik hükümetin (devletin) müdahalesine ilişkin çoğu örnekte, Strazburg Mahkemesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesinin ihlalini tespit etmiştir.

Yürürlükteki Türk mevzuatının yargıyı ve onun mensuplarını medyanın meşru olmayan saldırılarından yetersiz bir şekilde koruduğuna veya mevzuatın uygun bir şekilde uygulanmadığına inanmam için bir neden bulunmamaktadır. Taslak Yargı Reformu Stratejisine göre, Adalet Bakanlığı medya ve yargı arasındaki yanlış anlamaların farkındadır ve gerek yargı ve gerekse medya mensuplarına yönelik eğitim ve farkındalık-artırıcı faaliyetleri ve diğer faaliyetleri gerçekleştirmeyi planlamaktadır.⁹¹ Buna göre, bu sorunla ilgilenmek adına doğru yaklaşımdır.

Karşılıklı yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için yargı ve medya mensuplarına yönelik eğitim ve farkındalık-artırıcı faaliyetlere ilişkin planların süratli bir şekilde uygulanmasını tavsiye ediyorum.

3. Nihai Değerlendirme

Avrupa Komisyonunun 2008 Türkiye İlerleme Raporundaki “yargıda bazı ilerlemeler olmuştur”⁹² ancak daha fazlasının yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır görüşüne katılıyorum. Yürütme ve yüksek yargı arasındaki yukarıda⁹³ anlatılan mücadele Adalet Bakanlığı tarafından başlatılan reform sürecini geciktirmiştir. Son zamanlardaki olumlu yaklaşma sinyalleri takip edilmelidir ve tarafların yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı da dahil olmak üzere Türkiye’de adaletin yönetimini geliştirmek hakkında daha fazla yakın bir şekilde işbirliğine ihtiyacı bulunmaktadır. Yalnızca yürütmenin değil, fakat aynı zamanda (yüksek) yargının da, her ne kadar açıkça kabul etmeseler de, temel reformların yapılması gerektiğini bildikleri izlenimini edindim.

Açık bir şekilde, “ kağıt üzerinde bir reform” yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığını güçlendirmek

⁹⁰ 7 Haziran 2007 tarihli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı Dupuis ve diğerleri Fransa’ya karşı (Başvuru No. 1914/02), §§ 42, 46.

⁹¹ *Belirtilen yerde.*, § 2.2. (p. 14), § 6.3. (p. 27 *et seq.*).

⁹²*Belirtilen yerde.*, § 4.23. (p. 66).

⁹³Bakınız § 1.4 Numaralı.

için yeterli değildir. Daha önemlisi, “insan haklarının bütünüyle etkinleştirildiği bir kültür içerisinde” ve daha az devlet-merkezli, daha az hiyerarşik, daha az ortaklı ve daha az müstakil bir yargının geliştirilmesi için kafalarda bir reform da gereklidir.⁹⁴ Böyle bir yeni yargı kültürünün büyümesi için elbette zamana ihtiyaç vardır. Ancak bu yönde ilk eğilimler görülebilir ve bunları desteklemek için planlı ve kararlı çabalar olmalıdır. Bu, Türkiye’yi gerçekten çoğulcu topluma dönüştürmek için devam eden zor, fakat ümit vaat eden modernizasyon sürecinin temel görünüşlerinden biridir. Bu yapılabilir, fakat siyasî reform çabaları yenilenmeli ve güçlendirilmelidir.

Yargı hakkındaki reform gayretinin gerçekten, bağımsız ve tarafsız adalet yönetimine daha çok yardım eden bir yargı kültürünün gelişimi bakımından yenilenmesini ve güçlendirilmesini tavsiye ediyorum.

4. Rapor Yetkilisinin Özeti

Bütün üye devletlerde ortak olan insan haklarının korunması, demokrasi ve hukuk devleti, yargının bağımsızlık ve tarafsızlığı, anayasacılığın köşe taşları olarak, AB’nin üzerine kurulu olduğu prensipler arasındadır. Bu prensiplerle ilgili olarak belli bir kabul edilebilir yaklaşımlar yelpazesi bulunmakla birlikte, “En iyi Avrupa uygulaması”, bütün üye devletler ve aday devletler için ortak başarı standardı olarak tanımlanabilir. Türkiye’nin yargı ile ilgili reform çabaları, gerçekten bağımsız ve tarafsız bir yargı yönetimini kolaylaştırıcı bir yargı kültürü oluşturulması amacıyla yenilenmeli ve güçlendirilmelidir.

Yargı bağımsızlığı, hükümetin (devletin) siyasi erklerinden mutlak bir ayrılık ve bağımsızlık olarak anlaşılabilir. Daha çok, yargı, özel fonksiyonuna bakılmaksızın, demokratik olarak hesap verebilir bir hükümetin (devletin) parçası olmalı ve bütün parçaları diğeriyle dürüstçe işbirliği yapmadıkça düzgün işleyemeyen bir kontrol ve denge sisteminin parçası olmalıdır.

Adalet Bakanlığı’nın hakim adaylarının seçimindeki rolü, alt derecedeki mahkemelerin temsilcileri ve baro lehine azaltılmalıdır. Seçim kriterleri, adayların bağımsız ve tarafsız hakimler olarak görev yapabilme kabiliyetlerine özel bir önem vermek suretiyle, seçimin sadece liyakate dayalı olmasını sağlamak amacıyla daha spesifik hale getirilmeli, yayınlanmalı ve etkili hale getirilmelidir. Dahası, Adalet Bakanlığının Adalet Akademisi Genel Kurulundaki temsili de azaltılmalı, barodan ve mahkemelerden adaletli temsili sağlayacak adil bir formül bulunmalıdır. Hakimlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinin amacı, hukuku kişi gözetmeksizin cesaretle uygulayan, bağımsız fikirli hakimler yetiştirmek olmalıdır.

Adalet Bakanı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulundan çıkarılmalı, kurulun başkanlığı müsteşara devredilmelidir. Yüksek Kurulun üye sayısı aşağı derecedeki mahkemelerin ve baronun yeterince temsiline izin verecek şekilde artırılmalıdır. Kurulun kendi sekretaryası, binası ve bütçesi bulunmalıdır. Bu durum ayrıca açıkça Anayasanın 138(2). maddesinin kapsamının korunması için bu maddeye dahil edilmelidir. Yüksek Kurulun disiplin konularına ilişkin önemli kararlarının isimsiz versiyonları Türkiye’deki bütün adliyelere ve savcılıklara dağıtılmalı ve yayımlanmalıdır. Yeniden inceleme yetkisi gerçek anlamda tarafsız bir makama verilecek şekilde, Yüksek Kurul kararlarına etkili bir başvuru yolu mutlaka getirilmelidir.

⁹⁴Üçüncü İstişarî Ziyaret Raporundan Alıntı (§ 1.1).

Teftiş Kurulu Yüksek Kurula devredilmelidir. Kullanılan değerlendirme kriterleri eleştirel bir biçimde değerlendirilmeli ve gerektiği yerde, uygulamalarının yargı bağımsızlığını etkilememesini sağlamak için yeniden formüle edilmelidir. Hakim ve savcılara kendi haklarında düzenlenen özlük dosyalarına erişme teminatı mutlaka sağlanmalıdır. Hakim ve savcıların görevden alınmalarına ilişkin kurallar kesin ve dar bir biçimde tanımlanmalı ve bütün disiplin yaptırımları orantılılık ilkesine bağlanmalıdır. Yüksek mahkemelerin hakim ve savcılara temyizdeki kararlarının kalitesi hakkında not verme uygulaması kaldırılmalıdır.

Siviller aleyhine suç işleyen silahlı kuvvetler mensuplarının sivil savcılar tarafından kovuşturulup sivil ceza mahkemelerinde yargılanmaları gerekirken, askeri mahkemelerin siviller değil sadece askeri personel üzerinde yetkiye sahip olması gerekmektedir. Askeri ceza ve hukuk mahkemeleri ile askeri idare mahkemelerinin kararlarının Yargıtay ve Danıştay'ın uzmanlaşmış daireleri tarafından incelenmesi konusu düşünülmelidir.

Hukukun ve adaletin hizmetkarları olarak hakim ve savcılar birbirlerinden farklı işlevler yrttklerinden, özel bir dava üzerinde çalışırlarken, birbirlerinden açıkça ve kesin bir Şekilde ayrı olmalıdırlar. Bu konu hakimlerin tarafsızlığına kamusal güveni sağlamak açısından önemlidir. Savunma avukatlarının da saygıyla muamele görmeleri çok önemlidir; aksi taktirde usul işlemlerinin adilliği ve mahkemelerin tarafsızlığı hususları tehlikeye düşebilir.

Yargı mensupları ifade ve dernekleşme özgürlüklerinden yararlanırlar ama bu özgürlükleri kullanırlarken tarafsızlıklarını koruyacak Şekilde kendilerini kısıtlama görevine tabidirler. Basının yargı ile ilgili "gözcülük" işlevi de hukuk ve uygulamada titizlikle korunmalıdır.

YARGI SİSTEMİNİN ETKİLİLİĞİ

Hazırlayan
Bert van Delden

YARGI SİSTEMİNİN ETKİLİLİĞİ

17-21 Kasım 2008 tarihlerinde Türkiye'ye Gerçekleştirilen Değerlendirme Ziyareti Raporu

Bert van Delden

Avrupa Birliği Komisyonu, Brüksel

Giriş

Bu Rapor, Türkiye'ye yargı alanında değerlendirmelerde bulunmak üzere gerçekleştirilen bir ziyaretin sonucudur. Bu Rapor'un benim kişisel görüşlerim üzerine oluşturulduğu dikkate alınmalıdır. Ayrıca, bu Rapor'u hazırlarken kendimi sadece adli sistemin etkililiği ile sınırlamak durumunda kaldığım ve yargının bağımsızlığı gibi başkaca konuların diğer uzmanlar tarafından ele alındığı da dikkate alınmalıdır. "Etkililik" ve "verimlilik" kavramlarının aynı anlamı içermediğinin akılda tutulmasında fayda bulunmaktadır. Hızlı verilmiş olan bir karar verimli olarak nitelenebilir, ancak bu karar taraflarca benimsendiği takdirde etkili kabul edilebilir.

Bu ziyarette ben Ankara, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulundum. 17-21 Kasım 2008 haftasında, AB ülkelerinden meslektaşlarım ve Brüksel ve Ankara'daki AB Komisyonu temsilcileri ile birlikte birçok görüşmelerde bulunduk. Sivil toplum örgütü temsilcileri, il baroları ve Barolar Birliği ile ve yargı mensupları ve Adalet Bakanlığı temsilcileri ile konuştuk. Mardin ve Diyarbakır adliyelerine ziyaretler hâkim ve savcılarla görüşmelere hasredilmiş olmayıp aynı zamanda yardımcı personel de katkılarını verme imkanı bulmuştur.

Tüm görüşmeler açık bir ortamda gerçekleştirildi. Bizlerden bir takım bilgilerin saklandığı düşüncesinde değilim. İstenilen bilgileri bize temin etme noktasında herkes elinden geleni yaptı. Ancak, belirtilmesinde ihtiyaç duyulan husus Türk yargısının oldukça içe dönük olduğudur. Örneğin, yargı ile barolar arasında iletişim oldukça sınırlı ve resmi gözükmektedir.

Ziyaret süresince her yerde ve herkesçe gösterilen misafirperverlik ise Türkiye'de her zaman olduğu gibi olağanüstü idi.

Evvelki Raporlar

Bu Rapor'un başında Türk Yargı Sisteminin, AB Komisyonu tarafından hazırlanan başkaca raporların konusu olduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir. Özellikle 2003 ve 2005 yıllarında gerçekleştirilmiş ziyaretler sonrasında hazırlanmış olan yargı raporlarından ikisine değinmek gereklidir. Kjell Björnberg (2003 ve 2005), Paul Richmond (2003) ve Ross Cranston (2005) tarafından kaleme alınmış olan bu raporlar, özellikle hâkim, savcı ve avukatlara özel atıflar yaparak yargının durumu hakkında kapsamlı bir bilgi vermektedir.

Daha da ötesi, raportörlerin gözlemleri Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf bir devlet olarak yükümlülükleri dikkate alınarak ortaya konulmuştur.

Konuyla ilgili bir başka önemli rapor ise 2008 yılında Manfred Buric ve Bert Maan'ın Avrupa Konseyi ve AB Komisyonu tarafından ortaklaşa desteklenen Mahkeme Yönetimine Destek Projesi kapsamında birlikte hazırladıkları Türk adliyelerindeki ihtiyaç analizinin sonuçlarıdır. Ayrıca Türkiye, Avrupa Konseyi Yargının Verimliliği Komisyonu tarafından hazırlanan ve Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin yargı sistemleri konusunda mukayeseli çalışmalar yapan, bu konularda birçok bilgi sağlayan verimlilik raporunda da yer almıştır.

Burada belirtilmiş olan ilk iki raporu da dikkate alarak benim bu ziyaret neticesinde ortaya çıkan ilk izlenimlerim Türkiye'nin vatandaşlarına modern toplumlardakine eş düzeyde bir yargı sistemi sunmak için çok ciddi ilerlemeler gösterdiği ve iyi yolda olduğunun gözükmesine rağmen halen yapılacak çok şeyin olduğudur. Özellikle Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşma ve sözleşmelerde yer alan standartların ne şekilde karşılanabileceği konusunda özel önem verilmelidir.

Bir yargı sisteminin etkili olduğundan bahsedilebilmesi için hatırdaki tutulması gereken bir husus da, yargı sisteminin değişik süljelerinin sözlerinin ve eylemlerinin, yargının diğer süljeleri tarafından ciddi şekilde dikkate alınması ve saygı gösterilmesi gereğidir. Burada sülje kavramından sadece yargılama sürecinde rutin ve aktif şekilde yer alan; hâkim, savcı ve avukatlar anlaşılmalıdır. Bu anlamda yargı süreci sadece duruşma salonundan ibaret olmayıp, tüm milleti ve uluslararası camiyayı da ilgilendirmektedir.

- Türk yargı sistemi ile ilgili olarak hazırlanmış olan raporların çok dikkatlice incelenmesini tavsiye ediyorum.

- Şu ana değin nelerin uygulandığını, yakın zaman içerisinde nelerin yapılacağını ve hangi hususların açık kaldığını ve nedenlerinin tespit edilmesini tavsiye ediyorum.

Etkililik?

Raporumun çerçevesi, yargı sisteminin etkililiğı ile sınırlı bulunmaktadır.

Sistemin İçi?

“Etkililik” tamamen imkansız olmasa da ölçmesi oldukça zor olan bir kavramdır. “Gecikmiş adalet, adalet değildir” sözü bir yargı sisteminin etkili olmasından bahsedebilmek için onun süratli olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu sözde haklılık payı olsa da, tüm hakikat bundan ibaret değildir. Süratli alınan bir karar her zaman doğru verilmiş bir karar olmayabilir. Delillere dayandırılmış ve iyi gerekçelerle verilmiş ancak bir nebze uzun bir zaman almış bir karar uyuşmazlığı tam olarak çözebilecekken, hızlıca verilmiş bir karar karmaşaya ve yeni davalara yol açabilir. “Adalet icra edilebilir olmalı” sözü de yukarıdaki sözden daha az öneme sahip bir söz değildir.

Veya Sistemin Dışı?

Aynı zamanda yargı sisteminin etkililiği en iyi şekilde, mahkemelerin potansiyel müşterilerinin adaleti aramak için mahkemelere müracaat imkanı varken bunun için yeterli mahkeme dışı imkanların varlığının bulunması açısından da görülebilir. Talebi ile ilgili olarak bir yasal düzenleme ile karşı karşıya kalan taraf, görüşlerinin ilgili makamlarca adil bir şekilde dinlenebildiği hallerde daha iyi bir durumda olabilir. Neticede kararın kendisi için olumsuz olması halinde dahi kişi, “meramını anlatma” imkanının verilmiş olması halinde kendini daha iyi hissedip, ileride mahkemeye müracaat imkanı olsa dahi bundan vazgeçebilecektir. Etkililik bakımından bu bir kazan-kazan durumudur. Komşuluk hukukunda örneğin bir geçiş hakkı uyuşmazlığının mahkeme yerine dostane çözüm yolları ile giderilmesi halinde taraflar daha iyi bir durumda kalacaklardır. Buna başkaca örnekler verilebilir. Eski zamanlarda toplum çınar ağacının altındaki bilge adamların feraset ve otoritesinden istifade ederdi. Bu romantik çağlar sona erdiğinden, artık vatandaşlara değişik alternatifler sunma görevi hükümetlere aittir.

Konuyla ilgili olarak kamu görevlileri kendilerinin kamunun hizmetinde olduklarının ve vatandaşlarının karşı karşıya kaldıkları sorunlarda onlara yardımcı olmanın kendi vazifeleri olduğunun bilincinde olmaları oldukça önem arz etmektedir. Aynı zamanda vatandaşların kendilerinin bizatihi sorumlulukları olduğunun farkında olması gerekir.

Bu bilgiler ışığında Türkiye'nin kamu görevlileri (yargı mensupları ve diğerlerini) ve de kamuyu alternatif çözüm yolları hakkında daha fazla bilgilendirmesi faydalı olacaktır. Bu yapılırken özellikle baro mensuplarına da özel önem atfedilmelidir.

Alternatif çözüm yollarının geliştirilmesi konusunun çalışılmasını tavsiye ediyorum.

Türkiye Yeni Bir Döneme Girmiştir

Türk yargısı çok uzun bir süre içe dönük (kapalı) bir yaşam sürdürmüş gibi gözükmektedir. Kendi kaynakları oldukça geniş olan böylesi büyük bir ülke için bu gariptenecek bir durum değildir. Ancak Türkiye son dönemlerde dış dünyaya olabildiğince açılmıştır. Batı Avrupa ülkelerine Türkiye'den çok önemli sayılarda işçi göçü gerçekleşmiş ve bu durum da Türkiye'nin yabancı ülkelerin etkisi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Daha da ötesi, tıpkı yabancı yatırımcıların Türkiye'de iş yapma fırsatlarını araştırdıkları gibi iş dünyası da yabancı ülkelerdeki fırsatları kollamak adına ulusal sınırlarla daha az bağlı kalmıştır. Ne var ki, diğer ülkeler için geçerli olduğu üzere Türkiye'nin yolunu kendi başına çizmemelidir: Günümüzde suçlar ve terörizm uluslararası nitelik taşımaktadır. Bunun anlamı, suçla ve terörizmle mücadelede polis ve suç önlemeden sorumlu kurumların ulusal ve uluslararası mevkidaşları ile işbirliği halinde çalışması zorunluluğu bulunmaktadır.

Yargı sistemi içerisinde görevli değişik kişilerle yapılan görüşmelerde çoğunluk bu konuda Türkiye'nin atması gereken daha fazla adım bulunduğunu açıkça ortaya koymuştur. Özellikle; hâkimler, savcılar, avukatlar gibi meslek grupları Türkiye şartlarına ne şekilde uyarlanabileceğini görme adına dış ülkelerdeki gelişmeleri öğrenme hevesi içindedir.

Ve yabancı dil bilgisi ihtiyacı

Yukarıdaki konuyla ilgili olarak, anahtar roldeki kişilerin yabancı dil bilgisini özellikle de hukuk dünyasında yaygın bir dil olarak yer edinen İngilizce bilgilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Yurtdışındaki meslektaşları ile iletişim kurmak, fikir alışverişinde bulunmak ve gelişmeleri takip edebilmek için ilgili yetkililerin yabancı dil eğitimi alması gerekmektedir. Bu gereklilik sadece Adalet Bakanlığı'nda çalışan makamlar için değil aynı zamanda hâkimler ve savcılar ve özellikle de eğitim kurumları ile ilintili olanlar için de geçerlidir. Meslektaşlarına bir şeyler öğretmek ve onları eğitmek pozisyonunda olan bir kişi, ilgi alanında öncelikli olarak Türkiye'de ve ardından yurtdışında ne gibi gelişmelerin olduğuna odaklanmalıdır.

Yargıda anahtar rollere sahip kişilerin yabancı dil eğitim almalarının sağlanmasını tavsiye ediyorum.

Uluslararası Fırsatlar

Türk yargısının hali hazırda kullanıma açık olan kanalları kullanması halinde çok büyük kazanımları olacağına samimi şekilde inanmaktayım.

Öncelikli olarak Avrupa Yargı Kurulları Ağına (AYKA) değinmek istiyorum. Bu Ağ'a tüm AB ülkeleri, sistemlerinde bir yargı konseyinin mevcudiyeti durumuna göre asıl üye ya da gözlemci üye sıfatıyla dahil olmuştur. Türkiye gibi aday ülkeler gözlemci üyelik statüsünü kazanabilmektedir. Nitekim Türkiye bu Ağ'da bir gözlemci üyedir. Bu sıfatla Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'ndan bir ya da daha fazla üye AYKA'nın yıllık Genel Kurul toplantılarına iştirak etmektedir. Uygulamaya yansıyan sonuçlarına bakıldığında asıl üyelikle gözlemci üyelik arasında neredeyse bir fark bulunmamaktadır ve Türkiye de hali hazırda gözlemci üye sıfatını taşımaktadır ki bunun anlamı Türkiye'nin AYKA'nın değişik çalışma gruplarında yer alması ve her halde çalışma gruplarının sekreteryası tarafından açıklanan sonuçlardan istifade imkanının bulunduğudır. Örneğin, Kalite Yönetimi Çalışma Grubu yakın zamanda Türk Yargısının faydalanabileceği bir rapor yayınladı.

Ayrıca Avrupa Adli Eğitim Ağı (AAEA) da doğrudan öneme sahiptir. Bu Ağ'da eğitim ve öğrenim veren tüm kurumlar temsil edilmektedir. AAEA değişik ülkelerin yargı mensupları arasında değişim programlarının uygulanmasını sağlamaktadır. Her ne kadar ülkelerin yargı örgütlenmeleri tıpkı sağlık sistemlerinde olduğu gibi birbirlerinden bir çok yönlerden farklılık arz ediyor olsa da, her ülke diğer ülkelerin eğitim ve öğrenim programlarına aşina olmak suretiyle bu programdan istifade edebilir. 2002 AAEA Şartının dibacesinde, yargıda verimliliği geliştirmek ve hukukun üstünlüğünü yerleştirmek adına, eğitimin üçüncü ülkeler ve özellikle aday ülkeler açısından [AB üyeliği yolunda] esaslı bir araç olduğu açıkça zikredilmiştir. Bildiğim kadarıyla Türkiye, AAEA'nın sunduğu imkanlardan (yeterince) istifade etmiyor.

Ayrıca, Avrupa Konseyi bünyesinde bir kurum olan Avrupa Hâkimleri Danışma Konseyine işaret etmek isterim. Bir süre önce İngiltere ve Galler Temyiz Mahkemesi Başyargımcısı Sir John Thomas, AB ülkelerinde faaliyet gösteren çeşitli yargı kurulları hakkında bir rapor hazırladı. Türkiye'de Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun durumu hakkındaki tartışmalar için bu rapor bir esin ve tartışma kaynağı teşkil edebilir.

Şüphesiz ki konuyla ilgili başka uluslararası kurum ve örgütler bulunsa da ben konuyu Avrupa Konseyi bünyesinde ihdas edilmiş Yargının Verimliliği Komisyonuna değinerek

tamamlamak istiyorum. Bu Komisyon daha çok Fransızca isiminin kısaltılması olan CEPEJ olarak tanınır ve düzenli olarak Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin yargı sistemleri hakkında oldukça detaylı bilgiler sağlar. 2006 yılı verilerine dayanarak hazırlanmış olan ve önceden bahsi geçen 2008 yılı Raporu okunmaya elverişli bir materyaldir. Bu Rapordan ileride, EK III içinde daha kapsamlı şekilde bahsedeceğim.

Başkaca Avrupa ülkelerinin yargı sistemlerindeki gelişmelerin dikkatle takip edilmesini tavsiye ediyorum.

Avrupa Yargı Kurulları Ağı ve Avrupa Adli Eğitim Ağı gibi hali hazırda kullanıma müsait olan uluslararası kanallardan istifade edilmesini ve buralarda aktif roller üstlenilmesini tavsiye ediyorum.

Bilinçli Karşıtlık

Bilgiye Dayanan Karşı Çıkma

Tabii ki belirli bir davada nasıl karar verileceğinin sorumluluğu esas olarak -bağımsız-yargıcın kendisindedir. Fakat aynı zamanda her yargıç tüm yargı sistemine ait olduğunun ve kararlarının bir modele uygun olmak zorunda olduğunun farkında olmalıdır. Bununla birlikte bu kıdemsiz yargıçların ya da ilk derece mahkemesi yargıçlarının, kıdemli yargıçların veya bir yüksek mahkemenin gözüyle bakmak zorunda olduğu anlamına gelmez. Adalet yaşayan bir kurumdur ve hukuk ilmi her gün geliştirilmelidir. Tıp dünyasında “bilgiye dayanan rıza” olarak adlandırılan bir şey vardır. Hukukun gelişmesi için ben “bilgiye dayanan karşı çıkma”yı savunacağım. Eğer bir yargıç belirli bir davada belirli bir şekilde karar vermeye niyetlenirse, o hukuk ilminin olduğu yerde kalacağına tamamıyla farkında olmalıdır. Eğer o süregelen durumu iyi bir şekilde göz önünde bulundurmaksızın saptığında, sadece problemlere ve taraflar için masrafa sebep olacaktır. Eğer bununla birlikte yargıç elindeki dava açısından bu hukuk ilminin yanlış olduğuna ikna edilirse veya zaman nedeniyle terk edilmişse, ve davada farklı şekilde karar verilmesi gerekiyorsa, o böyle yapmalı. Eğer onun kararı daha sonra bozulacaksa bozulsun. Ve tabii ki özellikle gelecek olan davaları göz önünde tutarak, onun gerekçelerini o zaman yeniden değerlendirmek zorunda kalacaktır.

Türkiye’de özel bir problem, bilirkişilerin kullanılmasında ortaya çıkmaktadır. Sıradan bir yargıcın kendisinin yeterli bilgiye sahip olamayacağı teknik konularda tabii ki bir bilirkişinin büyük önemi olacaktır. Fakat Türkiye’de, bir yargıcın sadece güven hissetmek ve kararının temyiz aşamasında bozulma ihtimalini en aza indirmek için, kendisinin gerekli uzmanlığa sahip olduğunun beklenmesi gerektiği davalarda bile dışarıdan bir rehberle başvurması az rastlanır bir durum değilmiş gibi görünüyor. Bunun etkinlikten uzak olduğu açıktır: bu bazen önemli gecikmelere sebep olur ve masraflı bir iş olabilir.

Yargıcının etkinliği, kariyerlerinde bir engel oluşturma korkusundan dolayı kendi istedikleri gibi karar vermekten çekinen yargıçlar ve savcılar tarafından büyük ölçüde engellenmektedir. Bu nedenle temyizde bozulan bir kararın, yargıcın kariyeri açısından bu mesleğin bağımlı olduğu Yüksek Kurul tarafından, otomatik olarak yargıç için kötü bir not olarak değerlendirilmeyeceği hususunun açıklığa kavuşturulması da gereklidir. Bu sadece bu mesleğin çalışanları için değil fakat aynı zamanda yargıcının imajı için de önemlidir. Sırf kariyerinin endişeye gireceği

şüphesiyle Yüksek Mahkeme kararlarından hiçbir zaman ayrılmamada menfaati olduğu Baro tarafından iyi bilinen bir hakim, bağımsız bir görevli olarak görülmeyecektir.

Yüksek Kurulun çalışma metotlarının ve kararlarının şeffaf olmadığı hakkındaki son zamanlarda yayınlanan “Taslak Yargı Reformu Stratejisi”nde açıklanan eleştiriler ciddiye alınmalıdır.

Yargıçlara kendilerinin gereken uzmanlığa sahip olmalarının beklenebileceği konularda bilirkişiye başvurmamaları gerektiğinin hatırlatılmasını tavsiye ederim.

İnsan kaynakları yönetimi

İnsan kaynakları yönetimi sadece iş dünyasında değil, fakat yürütme ve yargı için de önemlidir.

Bakanlık, yargının “takım ruhu” ile yargısal bir seçkinler topluluğu oluşturabilecek fakat aynı zamanda bireyler olarak kendi yöntemini tehlikeye atmaktan ve genel gerekçeden ayrılmaktan ve gerektiğinde sapmaktan korkmayacak ehil üyeleri ile yargıyı sağlayacak bir kabul ve seçim sistemi geliştirmelidir.

Bakanlığın kendi kendine hareket etmemesi fakat bunu yargının ve avukatlar gibi yargısal forumda rol oynayanların desteğiyle sağlaması son derece önemlidir. Ve akademik topluluğun ve hatta bütünüyle kamunun temsilcileri neden olmasın?

Aynı zamanda ilgili taraflardan birinin diğer tarafı rehin almasından kaçınılmalıdır. Yüksek Kurul bağımsızlık duvarının arkasından uzaklaşmalıdır tıpkı siyasetin üstünlüğe sahip olmaktan kaçınması gerektiği gibi. Özgür ve açık bir tartışma gerekli reformların başarılı olmasını sağlayacak tek yoldur.

Hukuk Eğitimi

Etkin bir yargı sisteminin başında iyi bir hukuk eğitimi gelir.

Türkiye’de mezuniyetten sonra insanlara hemen avukat olarak işe başlama imkanını veren pek çok üniversite var, ancak pek çok ülkedeki gibi bütün üniversiteler standarda ulaşmış görünmüyor. İşini tam olarak öğrenmemiş tıp doktorları hastalarının hayatını mahvedebilirlerken, niteliksiz avukatların sadece karmaşaya sebep olduğunu söylemeye gerek yoktur.

Bu nedenle, hukuk okullarının geliştirileceği ve sadece uygun bir testi geçenlerin baroya kabul edilecekleri -kanun koyucular, mahkemeler ve avukatlardan daha çoğunu kapsayan- uygun ve etkin bir yargı sistemi çok önemlidir. Bir Baro sınavının getirilmesi düşünmeye değer. Ve günümüz toplumunda bütün bilgiler hemen güncelliğini kaybettiğinden yargı alanında çalışan herkes için zorunlu bir “sürekli eğitim” programı için bir çalışma kolaylıkla yapılabilir.

Hükümet (adalet ve/veya eğitim bakanlıkları) öncü olmasına rağmen, Türkiye Barolar Birliği gibi kurumlarla işbirliği yapmak zorunda olacaktır ve bu kurumlardan sağlanan kaynaktan hiç kuşkusuz faydalanacaktır. İyi yetiştirilmiş bir avukat kadar hiçbir şey yargı için çalışmaz.

Bir kere sağlam bir yargısal arka plan sağlandığında, daha ileriye bakma zamanıdır.

- **Hukuk eğitiminin kalitesine özel önem verilmesini ve sadece nitelikli profesyonellerin yargı sisteminde bir rol oynamasına izin vermeyi sağlayacak metotlar aranmasını tavsiye ederim.**
- **Bir Baro sınavı getirilmesinin (yeniden) değerlendirilmesini tavsiye ederim.**

Yargının işini kolaylaştırmak

Şimdiye kadar olduğu gibi Türk yargısı kapalı bir dükkan gibi görünmektedir. Sadece aşağıdaki sebeple olacaksa bazı yeniden yapılandırmaları düşünmeye değer.

Görüşmeler ve Bakanlık tarafından sağlanan istatistikler, hakimlerin ve savcılarının sayısının gerçekten yetersiz olduğunu ve eğer İstinaf Mahkemeleri Kanunu uygulanırsa bu yetersizliğin daha kötüleşeceğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de onbinlerce avukat bulunmaktadır. Her avukatın, bir hakim için gereken kapasite ve tutuma sahip olmayacağı (istenen profili karşılamayan yüksek oranda avukat örnekleri vardır.) açık olmasına rağmen, aynı zamanda bu meslek grubu üyelerinin kayda değer bir miktarının yargı için bir değer olmayacağı düşünülemez.

Eğer bu kişilerin belirli bir miktarının yargı içine dahil edilmesi mümkün olursa, kılıç iki kenarı ile kesecektir. Bir yandan yargıdaki boşluk azaltılacaktır, diğer taraftan kapalı bir kurum olan yargının üzerine farklı bir ışık tutulacaktır. Ayrıca, tecrübeli bir hakim bile bir avukatın yeni ve kabul edilebilir gözükten sağlam görüşlerinden faydalanabilir.

Burada bahsedilen avukatlar grubu için mesleklerini bırakmanın ve yargıya dahil olmanın kesinlikle mali bir fedakarlık olacağı gerçeğinin tamamıyla farkındayım. Fakat diğer ülkelerdeki tecrübeden, böyle bir fedakarlıkta bile sınırı geçmeye istekli yeterince kişi olacağı öğrenilebilir. Bundan başka, aynı tecrübe göstermektedir ki her zaman 40 yaş civarındaki avukatlar mesleklerini değiştirmek istemektedirler. Bu kaynak görmezlikten gelinemez. Bununla ilgili olarak üzerinde tartışmak isteyenlerin yeteneklerini test etme yöntemlerinin geliştirilmesi gerekir. Hiç kuşkusuz (iyi) bir hukuk fakültesini bitirmiş ve on yıl veya daha fazla uygulama tecrübesi olan bir avukat bile yeni mezun olmuş öğrenciler için tasarlanmış bir sınavı kolaylıkla geçemeyecektir. Bu grup için az ya da çok özel olarak hazırlanmış test uygun görünmektedir, tabii ki her hakim ve savcı için belirlenmiş olan yüksek standartları düşürmeksizin.

Bir kez daha: avukatları dışlamak yerine, bu konudaki belirli problemleri çözme yöntemlerini düşünmeye yardım etmek üzere davet etmek önemlidir.

Görebildiğim kadarıyla bir grup üniversite öğretim üyeleri için bir istisna olabilmekle birlikte, Hakimler ve Savcılar Kanunu 35 yaşın üzerindeki kişilerin yargıya girmeleri imkansız kılmaktadır. Daha tecrübeli potansiyel adayların pek çoğunu ayırık tutan bu hukuk kuralı için iyi bir gerekçe düşünemiyorum. Kanaatimce bu konuyu yeniden değerlendirmek iyi olacaktır.

Yargı için yeni mesleğe alma ve seçim sistemi hakkında tartışmaların başlamasını tavsiye ediyorum. Tartışmalar hükümet görevlileri ile sınırlandırılmamalı, (akademik) aynı zamanda hukuk dünyası ve sivil toplum da bu tartışmaya davet edilmelidir.

Yardımcı personel bir değerdir

Hakimler -sadece Türkiye’de değil- bazen sadece kendilerini davaları uygun bir şekilde görecekt kişiler olduklarını düşünürler. Fakat tıpkı tıp dünyasında pek çok işi doktorların nitelikli hemşireler veya tıp teknisyeni vasıtasıyla yapabildiği gibi, hakimler iyi eğitilmiş personelden faydalanabilirler.

Görüşmeler mahkemelerde çalışan herkesin meslekleriyle gurur duyduğunu ve daha iyi şeyler yapmaya istekli olduklarını ortaya koymuştur.

Burada mevcut olan altın madenini göz ardı etmemek önemlidir.

Bu nedenle personele daha fazla destek ve gerektiğinde daha çok görev verme olanakları araştırılmalıdır. Bu hakimlerin ve savcılarının iş yükünü de hafifletecektir. Bu, personel için özel eğitim programlarının başlatılması ve aynı zamanda nitelikli personele daha iyi bir kariyer perspektifi verilmesi gerektiği anlamına gelir.

Aynı zamanda, hakimler ve savcılar açısından bunun direksiyonu elden bıraktıkları anlamına gelmeyeceğini açıkça belirtmek gerekir. Tıpkı bir uçakta kaptan her zaman kontrolü otomatik pilottan devralabileceği gibi, hakim ve savcı asıl sorumlu kişi olarak kalacaktır. Fakat iyi eğitilmiş personel ve tabii ki iyi iş ilişkileri ile pek çok şey kazanılabilir.

Bu alanda Adalet Akademisi önemli bir rol oynayabilir, sadece personel için amaçlanan belirli kursları sağlayarak değil fakat aynı zamanda hakimler ve savcılarının izleyebilecekleri yeni yolların farkında olmaları için kurslar geliştirerek. Yardımcı personel ile birlikte onlar için belirli kurslar organize etmek ciddi bir şekilde ele alınmalıdır.

- Nitelikli yardımcı personelin daha iyi kullanılmasını tavsiye ederim.

- Yardımcı personel için daha çok eğitim programı sağlanmasını tavsiye ederim.

Mahkeme yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması

Hemen hemen her hakimin ya da hakimlerin küçük grubunun kendi mahkemesini oluşturuyor gibi görüldüğü yapı Türkiye’de özel bir problemdir. Bu, mahkeme yönetimini çok zor bir konu haline getirmektedir. Yukarıda bahsedilen sorunun, Türkiye’de Mahkeme Yönetimi Sistemine Destek Projesinde ele alınması iyi bir gelişmedir.

Ayrı bütçeler; başkanlar ve Cumhuriyet Başsavcıları

Bu nedenle Adalet Komisyonlarının işleyişine dikkatle bakmak gerekir.

Şimdi olduğu gibi her bir yargı alanında faaliyet gösteren Adalet Komisyonu (kıdemli) hakimler ve Cumhuriyet (baş) savcılarında oluşur. Yerel seviyede Komisyonun çeşitli birimlere sunulabilecek araçların tahsisatında söz sahibidir. Eğer iyi bilgilendirildiysem, uygulamada Cumhuriyet başsavcısı en güçlü ve sıklıkla kararı veren aktördür.

Yargının bağımsızlığına vurgu yapmak için adalet komisyonlarının konumunu ve tam rolünü tekrar gözden geçirmeye değer.

Arka planda Yüksek Kurulun mevcut olduğu görülmektedir. Hatta bu kurumun sadece idari ve bazen belirli bir mahkemede ya da savcılık bürosundaki iş bölümü gibi önemsiz konularda müdahale edebildiği gözükmemektedir. Kanaatimce, bu önemli kurumun çok kıdemli üyelerinin aslında idari olan işlerle kendilerini meşgul etmeleri çok verimli değildir.

Bunun dışında, mahkemeler ve savcılıklar arasında belirgin bir çizgi çekilmesi önerilebilir.

Bu nedenlerle mahkemelerin ve savcılıkların her birine kendi (ayrı) bütçelerini vermek daha iyi olacaktır. 2008 CEPEJ Raporuna göre Türkiye'nin, mahkemeleri ve savcılıkları ayrı bütçelere sahip olmayan tek ülke olduğunu belirtmek gerekir. Savcılıklar için bu, mali kaynakları uygun dağıtma yönteminin nihai sorumluluğunun Cumhuriyet başsavcısında olacağı anlamına gelecektir. Mahkemeler için, Cumhuriyet başsavcısına kıyasla, bir başkanın bu mahkemenin diğer hakimlerinden oluşan küçük bir idare organı ile hangi "daiirelere" neyin gitmesi gerektiğine karar verme sorumluluğunu aldığı bir yapı hakkında düşünülebilirdi. Bu, "her" mahkemenin kendi hakim ve yardımcı personeline sahip olmadığı bugünkü durumun aksine, hakimlerin mahkemeyi birlikte oluşturacağı ve bir veya üç hakimden oluşan çeşitli "daiirelerin" personeli paylaşacağı anlamına da gelecektir. Ve tabii ki yardımcı personelin olduğu kadar hakimlerin uzmanlaşması dikkate alınmak zorunda kalınacaktır. Esasen bu, şu anda örneğin bir asliye hukuk mahkemesi hakiminin çok ağır iş yükünün altından kalkmak zorunda olduğu ve bu nedenle ikinci bir hakim atanmasına karar verilen, benim nazarımda oldukça verimsiz olan durumu önleyecektir ve yeni yardımcı personeli ile yeni bir mahkeme kurulmak zorunda kalacaktır.

Başkanın görevleri oluşturulurken, Yüksek Kurulun bir kol mesafesi yakınlıkta olduğu bir duruma yol açılmalıdır. Zira, Yüksek Kurulun her gün belirli ihtiyaçlarla karşılaşan kimseler kadar en iyi çözümün farkında olması neredeyse imkansız gözüküyor, bu metod verimliliği artıracaktır.

- Adalet Komisyonlarının konumunun ve rolünün tekrar gözden geçirilmesini tavsiye ederim.

- Mahkemelerin ve savcılıkların her birine kendi bütçelerinin verilmesini tavsiye ederim.

- Tek başına olan mahkemelerin bir adliye içinde daha büyük oluşumlarla birleştirilmesinin düşünülmesini tavsiye ederim.

Meslek sahipleri mi idareci olsun yoksa profesyonel idareciler mi?

Yeterli barınma, personel işleri gibi problemleri her şeye rağmen çözmek için değil, öncelikle davalar hakkında karar vermek üzere orada olduklarının farkına varmaları bizzat hakimler ve

savcılar için önemlidir. Tıpkı tıp dünyasında uzmanların, bu alanda belirli niteliklere sahip kişilere hastanelerin idaresini bırakmak üzere belirli bir yere kadar geri çekilmek zorunda oldukları gibi, hakimler ve savcılar ve bir bütün olarak sistem, iyi işleyen bir yargı için elzem olan şeyleri halleden iyi idarecilerin sağladığı kaynaktan faydalanacaktır, fakat bu kaynak yargı mesleğinin özüne ilişkin olmamalıdır.

Türk meslek sahiplerinin burada savunulan idari reformlara alışmaları için biraz zamana ihtiyaçlarının olması gerçekten anlaşılabilir. Bu nedenle Mahkeme Yönetimi Programına Destek çerçevesinde, bu tür fikirleri test etmek için beş pilot mahkeme kurulması için bir plan geliştirilmesi iyi bir girişimdir. Bu pilot sistem, merkezileştirilmiş ve Ankara'ya yönelmiş idari bürokrasinin, sıkı bir hakimiyeti elinde tutan yerel başkanlık sistemi ile değiştirilemeyeceğine güvence verme metotlarını tanımlamak için de önemlidir. Önemli olan şey, bir bütün olarak mahkemeyi, hakimlerin mesleki davranış şekillerinin geliştirilmesi ve yardımcı personelin uyuyan kapasitesinden yararlanmak olmalıdır.

- Mahkeme Yönetim Sisteminin Desteklenmesi Projesini yakından takip etmeyi tavsiye ederim.

- İlgili pilot projelerde önerildiği üzere fikirlerin denenmesini tavsiye ederim.

UYAP

Ulusal düzeyde elektronik yargı bilgi sistemi olan UYAP, son yılların en ses getiren yeniliğidir. Aşıkâr ki; Türkiye bu kapsamlı sistemin geliştirilmesi adına dev bir adım atmıştır.

2008 CEPEJ Raporuna göre Türk yargısı şu anda bilgisayarlaşma bakımından en ileri ülkelerden biridir.

İstisnasız, profesyonellerden destekleyici hizmet personeline kadar UYAP'la muhatap olan herkes, sistemin getirdiği şeyler ve bu sistemle neler yapılabileceği konusunda bilgilendirilmiş durumda.

Bakanlık sadece böyle başarılı bir sistem geliştirdiği için değil; ayrıca bu sistemi hayata geçirme şekli için de övgüyü hak ediyor. Çok ciddi sayıda insan, sistemin nasıl kullanılacağı hakkında kapsamlı bir eğitimden geçti ve eğiticilerin eğitimi yoluyla tüm diğer personel UYAP'ı kullanabilir hale geldi.

Tabii ki; tüm bilgi teknolojisi sisteminde olduğu gibi, UYAP'ın da sürekli olarak güncellenmesi gerekecektir ve özellikle sistemin hızı ve istikrarı biraz daha geliştirilmelidir, fakat tüm bunların yanında Türkiye, mahkemelerde yürüyen her şeyin takip edilebildiği kullanıcı dostu ve tatmin edici bir sistem geliştirmiş görünüyor.

Öte yandan, idari prosedürün ciddi şekilde hızlanmış olması ve bilgi eksikliğine dayalı hatalar yapılması ihtimalinin önemli ölçüde minimize edilmiş olması ve böylece yargının verimliliği ve etkililiğinin gözle görünür biçimde artmış olması şu gerçeği görmeyi engellememeli: UYAP neticede bir destek sistemidir. Ama UYAP sayesinde mahkeme işlemlerindeki sıkıntılar netleşmiştir ve bu durum, belli usulleri gözden geçirip yeniden değerlendirme için işaret verebilir.

Her derde deva olarak UYAP?

Bana, davaların belli mahkemelere yönlendirilmesinde karar verici faktörün UYAP olduğu söylendi. Sistem, belli bir yükü her bir dava türüne göre ayırıyor ve bu, hakimler arasındaki iş yükü (daha önce de değinildiği üzere, Türk sisteminde bir mahkeme pekala tek bir hakime eşit olabilmekte ve çoğunlukla da böyle olmaktadır) aşağı yukarı eşit olarak bölünmüş olacaktır. Bu durum kulağa adil geliyor ve iyi dizayn edilmiş bir sistem bu konuda çok yardımcı olabilir. Yine de, iş yükünün değerlendirmesi faktörlerine ilişkin bazı şüpheler, tartışmalar sırasında ifade edilmişti ve her halükarda her sistem gibi bu sistem de daima yeniden değerlendirilmeye muhtaç olacaktır. Burada da mahkemelerin, mesleği sadece yönetim olan bir başkanın profesyonel bir yönetici ile birlikte bazı ince ayarlar yapabileceği hususu dikkate alınmalı. Mahkeme yönetimine dair pilot proje bu alandaki yeni gelişmeler için iyi bir zemin teşkil edebilir.

Başarılı ve gelecek vaat eden UYAP sisteminin geliştirilmesine devam edilmesini tavsiye ediyorum.

İcra

Örnek olarak ilginçtir ki; UYAP'a kayıtlı yirmi milyonun üzerindeki davanın yaklaşık yarısının –on milyonun biraz altında bir rakama tekabül eden dosyanın- icraya bakan yönü var.

Türkiye'deki mevcut haliyle icra oldukça spesifik ve sisteme aşına olmayanlar için kavranması zordur. Eğer doğru anladıysam, icra daireleri çekişmesiz (ilamsız takip kastediliyor, ÇN) (ya da karar verilmiş) alacaklı-borçlu ilişkileri ile ilgileniyorken, anlaşmazlığa konu olan dosyalar İcra Mahkemelerine gitmektedir. Görünen o ki icra dairesinden beklenen tüm ödemelere ilişkin kayıtları tutmak, fakat süreçteki gelişmelerin salt idaresi dışında nasıl bir rol oynadıkları belirsizdir. Ayrıca, icra dairesinin müdahil olması söz konusu meblağın belli bir yüzdenin ödenmesi anlamına geldiğinden, bir çok ödemenin bu dairesinin bilgisi dışında yapıldığı anlaşılıyor. Görünen o ki; bu durum, borca konu paranın tümünün ödendiği halde icra dosyasının halen açık kalması sonucuna yol açabilmektedir.

UYAP, tüm idari formalitelerin kaydını tutmakta, fakat tabii ki İcra Dairesi bilgilendirilmez ise gerçekte olup biteni hesaba katamayacaktır. Kanaatimce, icra sisteminin artıları ve eksileri hakkında derinlemesine bir araştırma yapılması düşünülmeli.

Bununla birlikte şunu da ifade etmek adil olacaktır ki; Baro kendi görüşü olarak, borca konu paranın tahsil yoluna ilişkin Türkiye ile diğer Avrupa ülkeleri arasında bir fark görmediklerini ifade etti.

Avrupa Konseyi üyesi ülkelerdeki mahkeme kararlarının icrasına ilişkin CEPEJ Çalışmaları 8 numaralı Raporunun gözetilmesi ilginç olacaktır.

İcra sisteminin yeniden gözden geçirilmesi için 8 numaralı CEPEJ çalışmasından faydalanılmasını tavsiye ediyorum.

İstatistikler ve sayılar

Adalet Bakanlığı tarafından temin edilen istatistikler EK I ve II olarak eklendi. Bu ekler, CEPEJ Raporunun III no'lu eki verileri ile karşılaştırılmalıdır.

Yine UYAP bir temel inşa etmiştir.

Dosyaların idari sistemde bir yerlerde kaybolma olasılığı en aza indirilmiş durumda. Bu, rayından çıkmış dosyaların izinin bulunmasının çok daha kolay olacağı anlamına geliyor. Bu ayrıca, toplamda usulün işleyişine ve işlerin nerede sıkışacağına ilişkin iyi bir bakış kazanılacağı anlamı da taşıyor.

İstatistikler şu hususu oldukça net bir şekilde göstermektedir ki; ciddi anlamda bir hakim ve savcı açığı var. Mevcut atama ve seçim metotları ile bu konuda bir rahatlama sağlanamayacak gibi görünüyor.

Kalifiye personel atamak için başka imkanlar araştırma yolunda daha fazla arayışa girmek için bir sebep söz konusudur.

Mardin ve Diyarbakır Tecrübeleri

Bu çalışma için, Mardin ve Diyarbakır mahkemeleri incelendi. Benim izlenimim, bu iki şehirde mahkemelerin iyi çalıştığı yönünde. Görünüşe göre, belki bazı kadastro ve miras davaları gibi istisnalar dışında ciddi bir iş yükü yok. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük adliyelerde de durumun ziyaret edilen bu adliyelerdeki gibi olup olmadığı görülmedi.

Hiç kaydedilmemiş kişilerle ilgili özel problemleriyle kadastro ve miras davaları konusunda, bunların yargının ana işleviyle ilgili olup olmadığı hususunu gözden geçirmeye değer.

Kadastro ve miras davalarının yargının ana işleviyle ilgili olup olmadığı hususunun gözden geçirilmesini tavsiye ediyorum.

İdari usuller; Danıştay'ın işyükü

Yerel mahkeme yetkililerinin bahsettiği ve Baro üyelerinin de teyit ettiği gibi, gelecek dönemde doğru olup, olmadığına takibi ilginç olacağı üzere, idari yargılama süreci ilk derece mahkemelerinde çok fazla zaman almayacak, ancak Danıştay'a bir temyiz başvurusu yapıldığında dosya uzun yıllar rafta bekleyecektir. Eğer böyleyse, Yargı Reformu Stratejisi Taslağı tarafından kurulması öngörülen idari istinaf mahkemeleri memnuniyetle karşılanacaktır ve en kısa zamanda hayata geçirilmelidir.

Sorunların en yüksek derecede yoğunlaştığı iddiasına ilişkin en azından bazı deliller CEPEJ raporunda görülebilir. Zira rapora göre Danıştay'da 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla bekleyen dosya sayısı 81534, 31 Aralık 2006 tarihi itibarıyla ise bu rakam 94454 tür.

Zorunlu temyizi kaldırmak

Önemli bir tali adım olarak hükümet yanlış yönlendirilirse temyiz usulü zorunlu olacaktır. Yürütmenin, içtihatların sahip olduğu etkiler konusunda endişeli olması anlaşılabilir. Ancak otomatik temyiz sistemi adalete, mahkemelere ve kararın temyiz edilip edilmemesi konusunda tespit yetkisi olması gereken kamu kurumuna doğrudan hizmet etmez. Otomatik temyiz sistemi etkin değildir ve hatta mahkemelerin yetkilerine zarar verebilir.

- İdare İstinaf Mahkemelerinin hızla kurulmasını tavsiye ediyorum.

- Devlet kurumları için idare mahkemesinde kaybedilen davalarda zorunlu kanun yoluna müracaat sisteminin tekrar gözden geçirilmesini tavsiye ediyorum.

Ceza ve Hukuk Usulü; Yargıtay'ın işyükü.

2008 CEPEJ Raporu hukuk davalarında ilk derecede neler olup bittiği konusunda daha güven vericidir. İlk derece mahkemelerinde hukuk davalarının sonuçlandırılması oranı %97 dir ve bu davalara ayrılan süre 209 gündür.

Cezai davalar açısından CEPEJ raporu ilk derece mahkemelerde ciddi suçların sayısının 1 Ocak 2006 itibariyle 730.117, 31 Aralık 2006 itibariyle 697.686 olduğunu göstermektedir. Kabahatler açısından ise bu sayı 1 Ocak 2006 tarihi itibariyle 320.309 iken 31 Aralık 2006 tarihinde bu sayı 440.153 tür.

Dolayısıyla 2006 nın sonu itibariyle bu sayı 1.137.839 dur..

Bu son rakamlar 2007 itibariyle Ek II'de yer alan Adalet Bakanlığı verilerine de uygun düşmektedir. Bu yıl ise toplamda 1.343.818 dava ile sona ermiştir.

Derdest davaların sayısındaki bu artış genel olarak işlenen kabahat sayısındaki artıştan kaynaklanmış olsa bile endişe verici olmalıdır. Personel tarafından sağlanacak daha iyi ve daha çok desteğin işleri kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağını merak ediyorum.

Özellikle çocuk mahkemelerinde davaların görülme süresi ortalama 517 gün, çocuk ağır ceza mahkemelerinde ise bu sürenin 619 gün olması kaygı vericidir.

Buradaki tıkanıklığın ne olduğu açık değildir ancak bunun bulunabileceği de bir gerçektir.

- Mahkeme personelinden daha fazla destek sağlayabilme ihtimalinin araştırılmasını tavsiye ediyorum.   - Çocuk mahkemelerindeki yargılama sürelerinin üzerinde önemle durulmasını tavsiye ediyorum.

Daha önce belirtildiği üzere sadece Danıştay nezdindeki temyiz süreleri ile ilgili değil ayrıca Yargıtay'ın hukuk ve ceza dairelerindeki temyiz süreleri ile ilgili ciddi problem söz konusudur.

Yine CEPEJ raporu artan iş yüküne ilişkin bazı veriler ortaya koymaktadır. 1 Ocak 2006 itibariyle Yargıtay'da 69.421 hukuk davası beklemekteydi. 31 Aralık 2006 itibariyle ise bu rakam 76.707 dir. Ceza davaları için ise bu rakamlar sırasıyla 136.135 ve 141.005'tir.

Özellikle Yargıtay ile ilgili olarak Baro üyeleri birbirleriyle uygun olmayan kararların verilmesinin çok sık rastlanan bir durum olduğuna ilişkin bir soruna atıfta bulundular. Ülkedeki en yüksek mahkeme için bu durum ciddi bir baş ağrısı olmalıdır. Bu baş ağrısının sebebi Yargıtay'ın her yıl bakmak zorunda olduğu davaların çokluğunda kolayca bulunabilir. Yaklaşık 250 üye ve 500 tetkik hakiminin görev yaptığı ve bir yıl içerisinde yarım milyona yakın dosyayı ele alması gereken bir mahkemenin bu tür sıkıntıların yaşanmasını önlemesi hemen hemen düşünülemez. Ayrıca sadece bu tür olaylar aynı şekilde şu hususu açıkça ortaya koymuştur ki; Mahkemenin yargıya rehber olma işlevi tam anlamıyla imkansız kılınmıştır.

İstinaf Mahkemeleri

İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşuna Dair Kanunda ortaya konulmuş yapıyı uygulamaya geçirmek çok önem arz etmektedir. Bakanlık üst düzey yetkilileri epey gecikmiş faaliyet başlangıcının şimdi Ocak 2010'da gerçekleşeceğini belirtmektedirler. Eğer bu tarih gerçekleşmezse, eğitim faaliyetleri için boşa bir çok para harcanmış ve Türkiye'nin güvenilirliği ciddi bir darbe almış olacaktır. Ayrıca örneğin boş durması için ya da başka bir amaçla kullanılmak üzere Diyarbakır'da bir mahkeme inşa etmiş olmayı açıklamak zor olacaktır. Aynı yetkililere göre, bu mahkemelerde öncü olarak görev yapacak bu konuda eğitim almış hakim ve savcılar belirlenmiş olup sadece Yüksek Kurul'un bu atamaları onaylaması beklenmektedir. Bu onay sürecinin mümkün olan en hızlı şekilde sonlandırılması ümit edilmektedir.

Bu arada Baro'yu da bu istinaf sürecine katmak önem arz etmektedir.

Özellikle hukuk davalarının temyizinde sınırlı ve kabul edilebilir bir eşiğin oluşturulmasının değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Hukuk ve ceza davalarında istinaf mahkemelerinin kurulması için gösterilen çabaların hızlandırılmasını böylece istinaf sisteminin 1 ocak 2010'da faaliyete geçmesini tavsiye ediyorum.

Baro'ya ulaşarak avukatların da bu büyük projeye dahil edilmesini tavsiye ediyorum. Hukuk davalarının temyizinde sınırlı bir eşğin oluşturulmasının değerlendirilmesini tavsiye ediyorum.

Büyük mahkemeler, küçük mahkemeler. Mahkemelerin birleştirilmesi.

Ele alınması çok zor bir mesele de, bir ülke olarak Türkiye'nin yapısıyla ilgilidir. Mahkemelere ulaşımın her zaman mümkün olduğu -eğer trafik sorunu yoksa-, nüfusu çok olan yerler vardır. Bunun yanında iş sayısının çok az olduğu, uzak ve nüfusu da az olan yerler de vardır fakat kimse buradaki insanların mesafe katederek adaleti başka bir mahkemede aramasını bekleyemez.

Adalet Bakanlığı verilerine göre şu anda 705 tane mahkeme merkezi vardır. Ulaşılabilirlik ve etkinlik (masraf) arasında ince bir denge kurma işi siyasetçilere aittir. Her ihtimalde bazı mahkemelerin birleştirilmesi fikri, üzerinde ciddiyetle düşünülmesi gereken bir konudur. 2008 CEPEJ raporu bu anlamda ilginçtir: Her 100.000 kişiye düşen mahkeme sayısı olarak Türkiye en düşük rakama sahiptir.

Türkiye'de kafa karıştırıcı olan hukuk ve ceza mahkemelerindeki çeşitliliğdir.

Sulh Hukuk ve Asliye Hukuk Mahkemeleri arasındaki ayrımın, yargının etkin olmamasına neden olduğu görülmektedir zira bu mahkemeler küçük ölçeklidir. Her açıdan ilk derece mahkemeler olarak bu mahkemelerin birleştirilmesi daha iyi olabilir. Bu da hakimlerin uzmanlaşması için iyi bir fırsat oluşturacaktır.

Bu durumun aynısı değişik ceza mahkemeleri için de geçerlidir.

- Küçük mahkemeler birleştirilmeli,

- Sulh Hukuk Mahkemeleri ile Asliye Hukuk Mahkemelerinin birleştirilme imkanı ve ihtimali araştırılmalı,

- Aynı hususlar değişik Ceza Mahkemeleri için düşünülmelidir.

Sonuç

Oteldeki odamda, Ankara İş Merkezi (Ankara Business Center) tarafından basılmış küçük bir kitapçık buldum. Bu kitapçığın (Türk) yargı sistemine ilişkin kısmı beni, kelimenin tam anlamıyla derinden etkiledi.

Bir paragrafını aşağıya alıntılıyorum:

“Türkiye'nin yargı sistemi konusundaki tüm çabalarına rağmen, mahkemelerin bütçesi hâlâ düşük seviyededir ve dava sayısı da artmaktadır. Adalet Bakanlığı'nın verilerine göre, Yüksek Mahkemedeki ortalama yargılama süresi 2000 yılında 53 gün iken, 2003 yılında 283 gün

olmuş. Daha düşük derecedeki mahkemelerdeki iş yükü de benzer şekildedir. Son iki yılda parlamentodan geçen yasal değişiklikler şu anlama geliyor ki; hakim ve savcıların yeni kanunlara ve diğer yasal düzenlemelere uyum sağlamaya çalışıyor olmalarından dolayı, (iş yükü ile ilgili) durumun iyileşmesi de pek mümkün gözüküyor”

Rakamları unutun, fakat şunu kendinize sorun: kaç tane ziyaretçi Türk yargısının hali hazırdaki durumuna vâkıf olarak Türkiye’den ayrılacak?

Bu raporun başında sözünü ettiğim ilerlemeler nerede sorusu, galiba sorulmayı hak ediyor.

Görüştüğüm insanların çoğunun düşünce ve tavırlarını da göz önüne alarak cevap vermek istiyorum: Bazı şeylere girişilmesinin zorunluluk olduğu ve değişim zamanının şimdi olduğu konusunda bir farkındalık var.

Bu konuda, asırlar önce Türkiye’den getirilen ve ülkemizin mamur hale gelmesine sağlayan lalelere atıfta bulunmak istiyorum. Yerin altında birçok lale soğanı var ve onların çiçek açması için sadece iyi bir iklim ihtiyacı vardır.

Özet

Avrupa Birliği yolunda Türkiye hızlı bir değişim yaşamaktadır.

Türkiye yurtdışından gelen birçok uzmanın incelemesi altındadır. Bir kişi değişik raporları mukayese ederse varabileceği tek sonuç vardır ki o da birçok kazanımların olduğudur.

Ancak yargı hala içe dönük bir bakış açısına sahip olma eğilimindedir. Yargı mensupları yargı sistemine ait olduklarının tamamıyla farkındadırlar ve yeni duruma uyum sağlama eğilimleri vardır.

Önemli konumda bulunan yargı mensuplarının yabancı dil seviyesi zayıf olduğundan diğer ülkelerdeki gelişmeleri özümsemesi zordur.

Türkiye’nin Avrupa Yargı Kurulları Ağı ve Avrupa Yargı Eğitim Ağı gibi uluslararası kurumlarda aktif roller üstlenmesi önem arz etmektedir.

Türk hakimleri daha ziyade kendi bilgilerine istinat etmelidirler ve bildikleri farzedilen alanlarda yabancı uzmanlarından tavsiye talep etmekten kaçınmalıdırlar.

Tabii ki herşey iyi bir hukuk eğitimiyle başlar ancak günümüzde bu yeterli değildir. Sürekli eğitim için bir imkan söz konusu olmalıdır.

Profesyonel bir hâkim veya savcı, profesyonel bir personele layıktır. Personeli uygun şekilde eğitmek için yollar bulunmalıdır. Adalet Akademisi önemli bir rol oynayabilir. Hâkimlerin ve personelinin birlikte katılabilecekleri belirli eğitimlerin geliştirilmesi düşünmeye değerdir.

Baro üyeleri ile hâkimler arasındaki mevcut engeller yıkılmalıdır. Diğer Avrupa ülkelerindeki tecrübeler bunun yargının bağımsızlığına engel olmayacağını fakat iyi bir işbirliğinin iki taraf için ve böylelikle her ikisinin de hizmet etmesi gereken halk için yararlı olacağını göstermektedir.

Hâkimlerin ve savcılarının iyi bir çalışma arkadaşı olmaları için baro üyeleri iyi eğitilmelidir. Bir kişinin mahkemelerdeki çalışmalarına başlamasının öncesinde belirli kriterlerin karşılandığından emin olmak için Baro sınavının uygulamaya konulması düşünmeye değerdir.

Yargı, sadece yeni düşüncelerden fayda görebilir. Dolayısıyla kariyerlerin ileri bir aşamasında avukatların yargıya girebilmelerini kolaylaştırmak için yollar aranmalı ve bulunmalıdır. Bu, yargının çok fazla kadro boşluğuyla karşı karşıya kalmasından dolayı daha da önemlidir. Mevcut iş birikimi, bu boşluklar doldurulamazsa asla ortadan kalkmayacaktır.

Yargı çalışanları, adalet dağıtmak için oradadır. İdari işlerle ilgilenerek çok fazla zaman harcamamalıdır. Bu işler için uzman yöneticilerin desteğine yaslanabilmelidirler.

“Eldeki bir kuş daldaki iki kuştan iyidir” denildiği üzere; Yüksek Kurul’un (ve Adalet Bakanlığının) elinin altında bir yerlerde yeterli personel imkanlarının sahip olması, tabii ki gerçekten önemli konular için, daha iyi olacaktır.

Mahkemeler, hiçbir şekilde savcılığa bağımlı olmamalıdır. Bu iki kurumun mali kaynaklarının ayrılması zaruridir.

Türkiye’de birçok münferit mahkeme vardır. Aynı adliyedeki bu mahkemelerin bir şemsiye altında toplanması düşünmeye değerdir.

Sulh hukuk mahkemelerini, asliye hukuk mahkemeleriyle birleştirme ihtimalinin incelenmesi de düşünmeye değerdir.

Son olarak, küçük mahkemeleri çok uzakta olmayan mahkemelerle birleştirmenin düşünülmesi gerekmektedir.

Tüm bu hususlar için Türkiye’de Mahkeme Yönetim Sistemine Destek Projesi’nde öngörüldüğü gibi pilot uygulamaları yakından takip etmek zaruridir.

Mahkemelerin asli işlerine bağlı kalmaları akıllıca olacaktır. Bu nedenle icra davalarının, tapu tescil ve veraset davalarının yargı sisteminden alınıp alınmayacağına bakmak faydalıdır.

Türk yargısı muazzam bir dava miktarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Sistem, bu sayılarla baş etmek için ayarlanmalıdır. İdari davalar, hukuk ve ceza davaları için istinaf mahkemelerinin hızlı bir şekilde kurulması son derece önemlidir. Hukuk davalarındaki temyizleri için belirli bir sınır düşünmeye değerdir.

Sonuç olarak: Karşılaştığım insanların çoğu, yargıyı daha ileriye götürecek önlemlerin alınmasındaki aciliyetin oldukça farkındadır. Reform sürecin mümkün olduğunca çok kolaylaştırmak elzemdir.

Adalet Bakanlığı ve yargının kıdemli üyeleri yükün altına girmekte ve yol göstermede öncü olmalıdır.

Ek I

AKRAN TEMELLİ ZİYARETE İLİŞKİN İSTATİSTİKLER⁹⁵

⁹⁵ 27.11.2008 tarihi itibarıyla.

I- TÜRKİYE'DEKİ HÂKİM VE SAVCILAR VE BOŞ KADROLAR

1- YÜKSEK MAHKEMELER

MAHKEME	SAYI
Anayasa Mahkemesi Üyeleri	14
Yargıtay Üyeleri	244
Danıştay Üyeleri	96

2- ADLÎ YARGI

MAHKEME	HÂKİM	SAVCI	TOPLAM	AÇIK ⁹⁶
İlk Derece Hukuk ve Ceza Mahkemeleri	5121	3847	8968	2999
Yargıtay Tetkik Hâkimleri ve Yargıtay Savcıları	492	160	652	

3- İDARİ YARGI

MAHKEME	HÂKİM	SAVCI	TOPLAM	AÇIK
Bölge İdare Mahkemeleri	125	-	887	713
İdare Mahkemeleri	530	-		
Vergi Mahkemeleri	232	-		
Danıştay Tetkik Hâkimleri ve Danıştay Savcıları	244	47	291	10

⁹⁶ "Açık" boş kadrolar için kullanılıyor. Bunlar, kanun tarafından tahsis edilen kadrolardır.

3- ANAYASA MAHKEMESİ

TETİK HÂKİMİ	AÇIK
23	-

4- ADALET BAKANLIĞI

HÂKİM	AÇIK
363	87

5- CEZA VE TEVKİFEVLERİ EĞİTİM MERKEZLERİ

HÂKİM	AÇIK
5	5

6- TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ

HÂKİM	AÇIK
2	-

7- TOPLAM HÂKİM ve SAVCI SAYISI

11545

II- HÂKİM/SAVCI ADAYLARI

1- ADLÎ YARGI

Hâkim ve Savcı Adayları	797
-------------------------	-----

2- İDARİ YARGI

Hâkim Adayları	117
---------------------------	------------

III- İCRA MÜDÜRLÜKLERİ

GÖREV	MEVCUT	AÇIK
İcra Müdürleri	905	297
İcra Müdür Yardımcıları	889	378

IV- YARDIMCI PERSONEL

GÖREV	SAYI
Bakanlık Merkez Teşkilatındaki ya da Bakanlıkça Atanan Personel	2755
Mahkeme Katipleri	17743
Diğer Personel	9818

V- ADLİYELER

ADLİYENİN NİTELİĞİ	SAYI
Ağır Ceza Merkezi	134
Mülhakat Adliye	571
Adliyeler Toplamı	705

VI- TÜRLERİNE GÖRE MAHKEME SAYILARI

MAHKEME TÜRÜ	SAYI
---------------------	-------------

Ağır Ceza Mahkemeleri	226
Asliye Ceza Mahkemeleri	1144
Sulh Ceza Mahkemeleri	847
Asliye Hukuk Mahkemeleri	959
Sulh Hukuk Mahkemeleri	829
Kadastro Mahkemeleri	694
Ticaret Mahkemeleri	58
İş Mahkemeleri	150
Aile Mahkemeleri	164
Tüketici Mahkemeleri	25
Fikri ve Sınai Haklar Mahkemeleri (Ceza)	11
Fikri ve Sınai Haklar Mahkemeleri (Hukuk)	12
Çocuk Mahkemeleri	68
Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri	13
İcra Mahkemeleri	191
Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri (TCK m.250)	19
Deniz Mahkemeleri	1

CEZA MAHKEMELERİNİN İŞ YÜKÜ

(1/1/2007 - 31/12/2007)

Mahkeme	Açılan Davalar				Sonuçlandırılan Davalar
	Önceki Yılda Devir	Yıl İçinde Açılan Davalar	Temyizden Gelen Dosyalar	Toplam	
Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi	6304	6518	984	13806	6676
Çocuk Mahkemesi	50191	30590	765	81546	35627
Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi	7210	2673	290	10173	4521
Ağır Ceza Mahkemesi	68806	52512	10154	131472	72086
Asliye Ceza Mahkemesi	555081	526260	19914	1101255	547999
Sulh Ceza Mahkemesi	191857	366784	10450	569091	305317
Trafik Mahkemesi	47	76	1	124	66

İcra Ceza Mahkemesi	248249	883537	2777	1134563	736394
Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemesi	10094	6445	132	16671	6197
TOPLAM	1137839	1875395	45467	3058701	171488

***M : Ortalama dava süresi (gün), mahkemeye davanın gelmesiyle başlayıp dava mahkemece sonuçlandırınca sona eren bir dönem olarak**

Ek III

Avrupa Yargı Sistemleri Hakkında 2008 CEPEJ Raporu (2006 Verileri)

Yargının etkinliği ve kalitesi

47 Avrupa Konseyi üye devletin tümü (Türkiye dahil), bu yargı sistemleri karşılaştırmasına iştirak etmiştir.

Bu karşılaştırmanın kapsamı, dar anlamdaki verimlilikten daha geniştir; yargının kalitesi ve etkinliğine de vurgu yapmaktadır.

CEPEJ'in sadece üstün bir kalite ve güvenilirlik sergileyen rakamları işlemeyi ve sunmayı seçmiş olması önemlidir.

Benim niyetim, 300 sayfanın üzerindeki bu raporun bir özetini vermek değildir. Sadece, raporumda değinilen hususlarla özel bir ilgisi bulunan konuların bazılarına dikkat çekeceğim.

Öncelikle, 2004 ila 2006 yıllarında yargıya (tüm mahkemeler, savcılıklar ve adli yardım) ayrılan bütçede bir artış olduğu bahsetmeye değerdir.

Yine de Türkiye gerilerde kalmaktadır: Bu bütçe hala, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılaya oranı olarak da, en düşükler arasındadır.

CEPEJ'e göre, en iyi uygulamanın bir parçası olarak mahkeme kullanıcıları için mahkeme işlemlerinin süresi hakkında bilgi bulunmaktadır (Ancak bu bilginin nasıl elde edildiğini kavrayamadım).

CEPEJ, Türkiye'nin diğer ülkelerle kıyaslandığında; savunmasız kişi ve mağdurların sadece birkaç türü için ve sadece birkaç özel düzenlemeye sahip olduğundan söz etmektedir.

Tüzel kişilik olarak görülen genel yetkili ilk derece mahkemelerinin sayısının oldukça artmış olması (2004:2502, 2006:4723) kayda değerdir. Bunun, yukarıda belirtilen tek bir hâkimin ayrı bir mahkeme statüsünde olduğu gerçeğiyle bir ilişkisi vardır.

Aynı dönemde uzmanlık mahkemelerinin sayısı azalmıştır (2004:1135, 2006: 868).

Sonuçta, 790 coğrafi yerde mahkeme vardır.

(Tüm bu rakamlar eskimiş olabilir: Bakanlık toplamda 5405 ilk derece mahkemesinden ve 705 adliyeden bahsetmektedir. Dahası idari mahkemeler, bu rakamlara dahil değildir).

UYAP

“Türkiye’de, bütünleşmiş bir mahkeme teşkilatı yaklaşımı bulunabilir. Ulusal Yargı Ağı Projesi’nin bir parçası olarak, tüm mahkeme kararları elektronik ağıdadır ve hâkimlerce erişilebilirdir. Adli sicil kayıtları ve dosyalara elektronik olarak erişilebilir ve diğer kayıtlarla (örneğin nüfus kayıtları, tapu kayıtları ve sürücü kayıtları) bağlantı kurulabilir. Avukatlar intranet yoluyla (portal) dosyaları inceleyebilir ve elektronik olarak dilekçe verebilirler. Mahkeme harçları elektronik bankacılık olanaklarıyla ödenebilir. Davacılar, elektronik başvuru yoluyla mahkemelerde dava açma olanağına sahiptir. Davalarını elektronik olarak da takip edebilirler. Tarafları, davanın bulunduğu aşamadan cep telefonu mesajlarını kullanarak bilgilendirmek için pilot projeler başlatılmıştır.

Türkiye, yüksek oranda bilgisayarlaşmış devletler arasındadır.

Mahkemeler ile çevreleri arasında bilgisayar donanımının orta düzeyde bir uygulaması vardır.

Performans göstergeleri tanımlanmıştır ve düzenli olarak gözden geçirilmektedir.

İş birikimini ölçmek ve mahkeme süreçlerindeki bekleme sürelerini değerlendirmek için bir sistem bulunmaktadır (Bu hususları çok net olarak anlayabilmiş değilim).

Türkiye, 100.000 kişiye en az sayıda profesyonel hâkim düşen (Türkiye’de sadece profesyonel hâkimler bulunmaktadır) ülkeler arasındadır.

İlk derece mahkemelerindeki çekişmeli ve çekişmesiz hukuk davalarının sonuçlandırılma oranı %97’dir. Görülmekte olan dava sayısı 2004’te 682.186, 2006’da 724.998’dir.

Hukuk davalarındaki ortalama karar süresi: 209 gün.

Kadastro davalarındaki sonuçlandırma oranı %60’dır. Devam davalar 2004’te 30.458, 2006’da 51.927. Ortalama karar süresi: 577 gün.

İdari davalarda sonuçlandırma oranı %96’dır. Devam eden davalar 2004’te 131.086, 2006’da 140.370.

CEZA ADALETİ SİSTEMİ

Hazırlayan
Luca Perilli

CEZA ADALETİ SİSTEMİ
– LUCA PERILLI

ÖZET

Avrupa Komisyonunun 2008 yılı İlerleme Raporuna göre, yargı alanındaki reformlar AB'ye Katılımın bir önceliğini teşkil etmektedir.

Reform ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Türk Hükümeti 2008 baharında, yargının bağımsızlığı, tarafsızlığı, etkinliği ve verimliliği, mesleki yeterliliğin artırılması, yönetim sistemi ve yargıya olan güvenin artırılmasına yönelik tedbirler, adalete erişimin kolaylaştırılması ve cezaevi sisteminin iyileştirilmesiyle ilgili hususları içeren taslak yargı reformu stratejisini sunmuştur.

Bu rapor, Türk Ceza Adaleti Sisteminin, bu alanda Avrupa Birliği standartlarıyla uyum kapasitesi ve yargı reformu stratejisinde öngörülen reformları karşılama durumunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Rapor, mevcut mevzuat ve teşkilat yapısındaki aksaklıklar üzerinde yoğunlaşmakta ve tavsiyeler içermektedir.

Türk makamları tarafından sağlanan istatistikler savcılıkların çoğunun, özellikle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) 250. maddesi ile ağır suçları soruşturmak ve organize suçla mücadele etmekle yetkilendirilmiş olanların, etkin soruşturma yapamama problemi ile karşı karşıya bulduklarını ve yıldan yıla dosyalarının teraküm ettiğini göstermektedir.

Bu rapor, savcılarının etkinliğini artırmak üzere önerilebilecek üç çözümü ortaya koymaktadır:

- savcı ve büro personeli sayısını artırmak ve yeni savcı alımına ilişkin usulü hızlandırmak;
- uyuşmazlıkların çözümü için alternatif ve daha etkin bir sistem olarak uzlaştırma yoluna müracaatı artırmak;
- savcılarının uzmanlaşmasını ve daha iyi işbirliği içinde olmasını sağlayarak savcılığın etkinliğini artırmak.

Etkin bir savcılık yeterli bir bütçeyle desteklenmelidir. Geçen yıllar esnasında Türk Hükümeti yargı bütçesini artırmak üzere kayda değer bir gayret sarf etmiştir. Bununla birlikte, Avrupa Birliği ülkeleri ile mukayese edildiğinde savcılıklara, mahkemelere ve adli müzaherete yapılan harcamalar kişi başına veya ulusal bütçe açısından veya milli gelir yüzdesi olarak hala düşük düzeydedir. O halde yargının yönetimine bütçeden ayrılan payın artırılmaya devam etmesi ve mahkemelerin bütçesinin savcılıklarinkinden ve adli müzaheretten ayrılması ve böylece her bir hizmetin kendine özgü ihtiyaçlarının belirlenmesi önerilebilir.

Soruşturmalarda kalite artışı, bir yanda polis ve jandarma diğer yanda yargı arasındaki kurumsal ilişkilerin iyileştirilmesini de gerektirmektedir. Bu maksatla uzman, Adli Kolluk Yönetmeliğinin tam olarak uygulanmasını; savcılıklara bağlı uzmanlaşmış polis birimlerinin oluşturulmasını; savcılar tarafından soruşturmalarda jandarma ve polisi yönlendirmek üzere yazılı belgeler ve protokoller hazırlanmasını desteklemektedir.

Kişi özgürlüğünün kısıtlanması konusunda ise kolluk görevlilerinin yakalanan kişilere işkence ve kötü muamele ettiği şeklindeki sivil toplum kuruluşlarının iddiaları ile ilgili endişeler bulunmaktadır.

Türk hakim ve savcılarında, tutuklamanın çok sınırlı biçimde kamu yararının gerektirdiği durumlarda uygulanması, kamu görevlileri tarafından yapıldığı öne sürülen işkence ve kötü muamele iddialarına ilişkin soruşturmaların etkin ve bağımsız biçimde yapılması, başvuran kişinin ilgili tüm bilgilere tam ve vaktinde ulaşmasını sağlamaları beklenmektedir.

Ayrıca, adli muayene için devlet hastaneleri veya sağlık merkezlerine nakil süreci hızlandırılmalı ve işkence ve kötü muamele iddialarının olduğu durumlarda avukatların adli muayeneye katılmalarına her zaman izin verilmelidir.

Ceza muhakemesi kanununun tam olarak uygulanmasında zorluklar ortaya çıkmıştır. Uzlaşma, iddianamenin iadesi ve çapraz sorgu ile ilgili usule ilişkin yeni düzenlemeler hakkında Adalet Akademisi tarafından hakimlere ve savcılara yoğunlaştırılmış, özel ve yaygın bir eğitim verilmelidir.

Muhakeme sürecinde müvekkillerin avukatlara danışmasına tam olarak izin verilerek ve sanığın sürecin ilk aşamalarından itibaren masumiyetine yahut suçluluğuna ilişkin her türlü belgeye ulaşması sağlanarak savcılık ile savunma makamının eşitliği temin edilmelidir. Savcılarla savunma avukatları duruşma salonunda eşit düzeyde bir konumda olmalıdırlar.

Hakim ve savcıların tarafsız görünmelerini sağlayacak tedbirlerin vaktinde alınması beklenmektedir. Özellikle, hakimlikten savcılığa geçiş veya tersi durumda ilgili kişinin görev yerini de değiştirmesi zorunlu olmalı; mahkeme binası içinde savcı odaları, hakim odalarının bulunduğu bölümden tamamen ayrı bir yerde bulunmalı; savcılar duruşma salonuna hakimlerin kullandığı kapıdan değil başka bir kapıdan girip çıkmalıdırlar.

Savunma hakkı konusunda, şüphelinin hukuki temsil için maddi imkanının bulunmadığı her türlü davada zorunlu müdafiliğin kapsamının genişletilmesine yönelik tedbirler alınmalı ve akredite edilmiş tercümanlar sistemi geliştirilmelidir.

Çocuk yargısı ciddi endişelere sebep olmaktadır. Çocukların korunmasına yönelik yeni kanun şimdiye kadar gerektiği gibi uygulanmamıştır. 15 ile 18 yaş arası çocuklar sıklıkla yakalanmakta, göz altına alınmakta ve yetişkinlerle birlikte yargılanmaktadırlar. Türk yetkililerinden aşağıdaki hususlar beklenmektedir:

- Çocuk mahkemeleri ve savcılık çocuk suçları bürosunun her ilde kurulması ve halen bulunmayan yerlerde çocuk mahkemelerine psikolog, psikiyatr ve pedagoglar atanması.
- Yaşına ve kendisi aleyhine suç işleyen sanığa bakılmaksızın tüm küçüklere, çocukların korunmasına ilişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Çocuk Koruma Kanununa uygun şekilde tam koruma sağlanması.
- Bir çocuğun tutuklanmasının veya hapse konulmasının en son uygulanacak tedbir olarak düşünülmesi ve mümkün olan en kısa süre uygulanması; hürriyetinden mahrum edilmiş çocukların yetişkinlerden ayrı tutulması ve onlardan ayrı olarak yargılanması.
- Çocuklarla ilgili davalar görülürken özel itina gösterilmesi, soruşturmanın ve duruşmaların hızlandırılması.
- Çocuklarla ilgili soruşturma yapan ve dava gören savcı ve hakimlere yönelik çocukların korunması hakkında uluslar arası ve ulusal ilkeler ve teknikler üzerine devamlı ve yoğunlaştırılmış eğitim verilmesi.

Son olarak, kanun koyucunun suç mağdurlarının ve özellikle tecavüz mağduru zayıf kişilerin, terör mağdurlarının, aile içi şiddet mağdurlarının ve etnik azınlıkların korunması için gerekli düzenlemeleri kabul etmesi beklenmektedir.

METODOLOJİ

Uzman, mevcut raporu, 17 – 21 Kasım 2008 tarihlerinde Türkiye'ye yapılan resmi ziyaret sırasında toplanan bilgilere ve misyon ziyareti öncesinde ve misyon ziyareti esnasında Türk yetkilileri ve Avrupa Komisyonu yetkililerinden temin edilen belgelere dayanarak hazırlamıştır.

Türkiye'ye yapılan ziyaret, başsavcılar, savcılar, Mardin ve Diyarbakır savcılığı personeli, Yargıtay Savcılığı; Mardin ve Diyarbakır'ın değişik ceza mahkemelerinden hakimler ve

personel; Adalet Bakanlığında temsilciler; Adalet Bakanlığı Teftiş Kurulu başkanı, başkan vekili ve bazı teftiş kurulu temsilcileri; Ankara, Diyarbakır ve Mardin'in sivil toplum kuruluşu temsilcileri; Türkiye Barolar Birliğinden ve Ankara ve Mardin Barolarından avukatlar; Mardin'den polis görevlileri; Ankara Adli Tıp Kurumundan doktorlar ve teknisyenler; Adalet Akademisinden temsilcilerle Türk yetkililer tarafından organize edilen beş tam gün toplantıdan ibaret olmuştur.

Uzman, ceza adaleti sisteminin analizine Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan raporlarda açıklanan bilgilerden başlamış, projeler, misyon ziyaretleri ve Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi tarafından yapılan çalışmalar çerçevesinde ayrıntılı olarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu anlamda, Avrupa Komisyonu 2006, 2007 ve 2008 Türkiye İlerleme Raporları, 23. Fasıl (Yargı ve Temel Haklar) Avrupa Komisyonu Tarama Raporu, Kjell Björnberg ve Ross Cranston tarafından hazırlanan “Türkiye Cumhuriyeti’nde Yargının İşleyişi” başlıklı 2005 tarihli 3. İstisari Ziyaret Raporu ve 2008 Yargının Etkinliği (CEPEJ) Avrupa Komisyonu Raporuna atıflar yapılmıştır.

Değerlendirme için uzmanın başvurduğu Türk mevzuatının ana kaynakları şu şekilde sıralanabilir: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 5235 nolu İlk Derece Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun, 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu, Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ve 25832 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği.

Bu değerlendirme, şu kaynaklardan derlenen Avrupa Standartlarına atfen yapılmıştır: İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunması Avrupa Sözleşmesi ve Strazburg Mahkemesi İçtihatları; 6 Ekim 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen “ceza adaleti sisteminde savcının rolü” hakkındaki Rec (2000) 19 sayılı tavsiye kararı, 13 Ekim 1994 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen “hakimlerin bağımsızlığı, etkinliği ve rolü” hakkındaki (1994) 12 nolu tavsiye kararı ve gerekçesi, 31 Mayıs 2005 tarihinde Budapeşte’de Avrupa Savcılar Konferansı tarafından kabul edilen Budapeşte İlkeleri, 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi.

Değerlendirme, Türk yetkililerin ceza adaleti sistemini iyileştirmek üzere ortaya koyduğu çabaları, kaydettiği önemli ilerlemeleri ve Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan Yargı Reformu Stratejisini not etmektedir.

Bu rapor, Türk yetkililerinin sürekli, açık ve sıcak işbirliği ile Avrupa Komisyonunun Genişleme Genel Müdürlüğü, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Genel Müdürlüğü ve AB Türkiye Delegasyonu temsilcilerinin bilgilendirici uzman desteğiyle hazırlanmıştır.

A. TÜRKİYE’DE SAVCILIĞIN ROLÜ

“Savcılar, kanunun ihlalinin cezai bir müeyyide gerektirdiği durumlarda, hem bireysel hakları hem de ceza adaleti sisteminin gereken etkinliğini dikkate alarak kamu adına ve kamu yararına kanunun uygulanmasını sağlayan kamu otoriteleridirler⁹⁷.”

⁹⁷ 16 Ekim 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen “ceza adaleti sisteminde savcının rolü” hakkındaki Rec (2000) 19 sayılı tavsiye kararı, bundan sonra (2000) 19 nolu tavsiye kararı olarak ifade edilecektir.

Savcılık, Ceza Adaleti Sisteminde merkezi bir konuma sahiptir. Doğrudan siyasi müdahaleden bağımsız objektif bir kurum olarak soruşturmaları kontrol etmek, mahkemelere dava açmak konusunda karar vermek ve ilgili kişilerin yasal haklarının dikkate alındığını gözetmek durumundadır⁹⁸.

O halde savcılığın görevi vatandaşların kişi özgürlüğü gibi temel haklarını güvence altına almaktır.

Türk Anayasasına göre savcılar, bağımsızlık ve meslek güvencesi gibi hakimlerle aynı güvencelerden faydalanmakta; mesleğe başlama açısından aynı sistemi, aynı meslek öncesi ve meslek içi eğitimi, terfi, görev yeri veya görev değişikliği açısından aynı sistemi, aynı disiplin sistemini; bir kelimeyle aynı kariyeri paylaşmaktadırlar. Anayasa, hakimler ve savcıların mesleki kariyerlerine ilişkin kararları almak üzere Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunu ihdas etmekte, böylece onların dış etkilerden bağımsız olmalarını temin etmektedir.

DEĞERLENDİRME

Kıta Avrupası hukukunda savcılar çoğunlukla yargı erkinin bir parçasıdır (mesela Fransa, İtalya). Bu durum savcının nötr ve tarafsız olarak görüldüğü soruşturmacı geleneğe uygundur. Kıta Avrupası hukuk sisteminde savcıların soruşturmalarda kamu yararına sorumluluk almaları çok eski bir gelenektir. O ülkelerde (ama aynı zamanda Hollanda ve Almanya'da da), hakimler ve savcılar fakülte sonrası eğitimi, hukuk mesleğinin yargılama, iddia ve savunma makamlarına girmeyi düşünen bazı hukuk mezunları ile birlikte görmektedir.

Türkiye'de, İtalya ve Fransa'da olduğu gibi, aynı eğitim programını tamamladıktan sonra hakimler ve savcılar, (İtalya'da) Magistratura veya (Fransa'da) Magistrature gibi, aynı kurumun üyeleri haline gelmekte ve mesleki kariyerleri sırasında savcılıktan kürsüye geçme veya tersi sıklıkla söz konusu olabilmektedir.

1.1.SAVCILIĞIN TEŞKİLAT YAPISI VE FONKSİYONLARI

5235 Sayılı İlk Derece Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanuna⁹⁹ göre savcılık:

- Mahkeme teşkilatının bulunduğu her il merkezi ve ilçede kurulmalı ve bulunduğu ilin veya ilçenin adıyla adlandırılmalıdır (kanunun 16. maddesi);
- Her bölge adliye mahkemesinin yanında kurulmalıdır (madde 30).

İlk Derece Mahkemesi ve Bölge Adliye Mahkemesi yanındaki Başsavcılık, bir başsavcı ve yeteri kadar savcıdan oluşur.

5235 sayılı bölge adliye mahkemelerini kuran kanun şimdiye kadar uygulamaya geçmediği için halen bölge adliye mahkemesi yanındaki savcılık kurulmamıştır¹⁰⁰.

5235 Sayılı Kanuna göre ilk derece mahkemelerinde¹⁰¹ görevli Cumhuriyet savcılarının şu görevleri vardır; kamu davası açılıp açılmaması gerektiğine karar vermek üzere soruşturma

⁹⁸6 Ekim 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından “ceza adaletinin basitleştirilmesi” hakkında kabul edilen (1987) 18 nolu tavsiye kararı.

⁹⁹1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹⁰⁰18 Mayıs 2007 tarihinde Adalet Bakanlığı 9 ilde bölge istinaf mahkemelerinin kurulması için HSYK'nun olumlu görüşünü aldıktan sonra; Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Diyarbakır, Konya, Samsun, Adana ve Erzurum'da mahkemeleri kurmuştur. 9 mahkemenin yetki alanı tüm Türkiye'yi kapsayacaktır. Ancak Türkiye'nin coğrafi yapısı dikkate alındığında bu sayı yeterli bulunmamış olup 9 yerden daha fazla olması tavsiye edilmektedir.

yürütmek, kamu adına duruşmaları takip edip katılmak, gerekli olduğunda kanun yollarına müracaat etmek, kesinleşen mahkeme kararlarının infaz edilmesi için gerekli tedbirleri almak ve kanunla kendisine verilen diğer görevleri yerine getirmek.

Bölgesel seviyede ise savcının görevleri şunlar olmalıdır; ceza davalarında karar ve diğer hususlarda yazılı görüş sunmak, duruşmalara katılmak, makamının görüşlerini belirtmek, ceza istinaf mahkemelerinin kararları aleyhine kanun yollarına müracaat etmek.

İlk derece ve bölgesel seviyede görev yapan savcılar başsavcı tarafından idare edilmektedir. Bunların görevleri ise (5235 sayılı Kanununun 18 ve 40. maddelerine göre) ; Başsavcılık makamını temsil etmek, makamı yönetmek ve denetlemek, iş bölümünü düzenlemek, mahkemelerin genel idari işlerini yürütmek, gerekli olduğunda adli görevlerle ilgili olarak işlemler yapmak, duruşmalara katılmak, kanun yollarına müracaat etmek, savcılarının terfi raporlarını hazırlamak.

Yargıtaya bağlı olan Başsavcılık Makamını ayrı bir kanun düzenlemektedir. Bu kurum 9 savcılık birimi ile 160 savcıdan oluşmaktadır. Bu kurum ilk derece mahkemelerden Yargıtay'a giden temyizlerde görüşler sunar ve görüşleri inceler, savcılarını Yargıtay nezdinde yapılan duruşmalara katılır, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi nezdinde Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Askeri Yargıtay, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Sayıştay üye ve başkanları ile başsavcılarını hakkında soruşturma yürütebilir.

DEĞERLENDİRME

Kanun, başsavcıya uhdesinde çalışan savcılar için herhangi bir genelge veya tamim yayınlama gibi özel bir yetki vermemektedir.

Bu durum aşağıda 1.2, 1.6 ve 1.7 bölümlerinde vurgulandığı üzere savcılık sisteminin etkinliği bağlamında sorunlara sebebiyet vermektedir.

1.2. İSTATİSTİKLER VE ETKİNLİK

2007 ve 2008 AB Türkiye İlerleme Raporuna göre 3 Ekim 2006 tarihinden 27 Nisan 2007 tarihine kadar yeni atanan hakim sayısı 864'dür. Bu dönemde 476 savcı atanmıştır.

1 Mayıs 2007 tarihi itibariyle toplamda hakim sayısı 6.785 e ulaşmıştır. Bu dönemde savcı sayısı 3.744'dür.

2007 yılında 846 hakim ve savcı atanmıştır.

1 Mayıs 2008 itibariyle toplam hakim ve savcı sayısı sırasıyla 6.914 (1 Mayıs 2007 tarihinde 6.785) ve 3.917'dir. Aynı tarihte münhal kadro 4.166'dir.

Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre uzmanların ziyareti döneminde savcı sayısı 4007 idi. Bunların 3847 si ilk derece mahkemelerine bağlı olarak çalışmaktaydı. 160 tanesi ise Yargıtay Başsavcılığında görevliydi.

¹⁰¹Burada savcılığın yetki alanı 5235 sayılı Kanun'un 2. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; Cumhuriyet savcılarını buldukları il merkezi veya ilçenin idari sınırları ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idari sınırları içerisinde yetkilidir. Ağır Ceza mahkemesi ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yer alan Cumhuriyet başsavcılıkları, yetki alanları içerisinde yürüttükleri bu mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili soruşturmaları yapar ve ivedi, zorunlu işlerin tamamlanmasından sonra düşünce yazısına soruşturma evrakını ekleyip ağır ceza mahkemesi veya özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin Cumhuriyet başsavcılığına gönderirler. Büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan cumhuriyet başsavcıları, bu yer ceza mahkemelerinin yargı çevresinde yetkilidir. Ancak büyükşehir belediye sınırları içerisinde yer alan ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin görevine giren işlerde yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

İlk derece mahkemelerinde görevli hakim sayısı 5121, Yargıtay tetkik hakimi olarak çalışan hakimlerin sayısı ise 492'dir.

2008 tarihinde yazılan ancak 2006 tarihindeki verilere dayanan Avrupa Yargı Sisteminde Adaletin Kalitesi ve Etkinliğine İlişkin Yargının Etkililiği Avrupa Komisyonu Raporunda (CEPEJ) yer alan verileri takiben 2006 tarihinde Türkiye'deki savcı sayısı 3936 iken, bu sayı Almanya'da 5084, İtalya'da ise 2231'dir¹⁰².

Türkiye'de her 100.000 kişiye düşen savcı sayısı 5.4 iken, bu oran Almanya'da 6.2, İtalya'da 3.8 dir¹⁰³.

CEPEJ tarafından yazılan ve 2006 tarihindeki verilere dayanarak açıklanan rapor Avrupa'da savcılık kurumlarının etkinliğine ilişkin istatistikler sunmaktadır. (bakınız Ek 1)

DEĞERLENDİRME

Geçtiğimiz iki yıl içerisinde savcı sayısında küçük bir artış olmuştur. Bu dönemde 2006 yılından uzmanların incelemelerde bulunduğu 2007 yılına kadar savcı sayısı 3936'yı aşmıştır (CEPEJ raporuna göre).

Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre münhal kadro 4.166'dır ki bu rakam halihazırda çalışmakta olan hakim ve savcı sayısının yarısından fazla bir orana tekabül etmektedir.

CEPEJ raporu şunu göstermektedir; bu seviyede yüksek münhal kadroya rağmen, mevcut savcı sayısı, eğer her yıl açılan dava sayısı ile ilgiliyse, Almanya ve İtalya'ya göre daha yüksektir (Tablo B). Bu ise İtalya ve Almanya'ya nazaran Türkiye'de açılan dava sayısının azlığındandır (Tablo B).

Tablo C ise şunu göstermektedir (Bakınız Ek II); bir bütün olarak Türkiye'nin savcılık sistemi 2007 yılında gelen iş sayısının çıkan iş sayısından yaklaşık %6 oranında daha fazla olmasından dolayı bir bütün olarak etkinlik anlamında sorunlarla karşı karşıyadır.

Bunların ötesinde 5271 Sayılı Kanunun 250. maddesi gereğince örgütlü suçlarla mücadele ve ağır suçları soruşturmakla yetkilendirilmiş savcılıkların etkinliğine ilişkin ciddi endişeler söz konusudur.

İstatistikler (Ek II Tablo D) açıkça göstermektedir ki; incelenen bütün savcılıkların önemli eksiklikleri vardır ve iş yükleri birikmektedir. Zira bunların hepsi 2007 yılında yıl boyunca aldıkları davalardan daha çok gelecek yıla dosya devretmişlerdir.

İstatistikler işaret etmektedir ki; ortalama olarak bu savcılıklar yıl boyunca açılan davalara ilişkin iş yükünün %7 sini oluşturmaktadırlar.

Bu durum, eğer gereği gibi ele alınmazsa soruşturmaların ve duruşmaların süresi açısından sorunlara sebebiyet verebilir ve soruşturma ve duruşmaların doğru yönetimini etkileyecektir ki bu da sadece Türk toplumu açısından değil milletlerarası toplum açısından oldukça önemli olan örgütlü suçlar, uyuşturucu ve insan ticareti gibi suçlarla yakından ilgilidir.

Bunların ötesinde eğer kayıt altına alınan suç ve şüpheli sayısına bakılırsa son on yılda Batı Avrupa'da suçlarda ciddi bir yükselme söz konusu olduğu, bu durumun aynı zamanda özellikle trafik suçları gibi genel suçlar olarak tabir edilen suçlar için de geçtiğimiz 15 yıl süresince Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri açısından da söz konusu olduğu gözlemlenebilir. Bu trendi takiben gelecek yıllarda Türkiye'de muhtemel bir suç artışı söz konusu olacaktır.

Adalet sistemi bu duruma nasıl cevap verecektir?

Kural olarak artan sayıdaki ceza yargılamalarını ele almanın farklı yolları vardır;

¹⁰²Nüfus açısından benzerlikten dolayı bu ülkeler değerlendirmede göz önüne alınmıştır.

¹⁰³İtalya'daki oran AB ülkeleri arasındaki en düşük oranlardan birisidir.

- 1) Türk Ceza Adaleti Sistemi tarafından da benimsenen yasallık ilkesi gereğince (bölüm 1.4 aşağıda) gerekli olan çözüm savcı ve personel sayısının artırılmasıdır.
- 2) İkinci bir yol alternatif uyuşmazlık çözümü sistemlerinin geliştirilmesidir (uzlaşma gibi).
- 3) Nihayet daha koordineli ve daha uzman savcılar eliyle savcılık hizmetlerinin etkinliğinin artırılması tavsiye edilebilir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Yeni savcılar ve adli personelin istihdamının hızlandırılması ve çalışma kapasitelerinin artırılması
- Alternatif uyuşmazlık çözümü olarak uzlaşmaya müracaat kanallarının güçlendirilmesi

1.3.BÜTÇE VE İDARİ GÖREVLER

Mahkemelerin ve savcılıkların bütçesi Adalet Bakanlığı bütçesinin bir parçasıdır. 2007 ve 2008 AB Türkiye İlerleme Raporu yargıya ayrılan bütçenin 2005 yılındaki 409 milyon Euro'dan 2006'da 482 milyon Euro'ya, 2007'de ise bu rakamın 865 milyon Euro'ya yükseldiğini ortaya koymuştur.

Bu bütçe taşınmaz ve hizmet alımı dahil olmak üzere yargı mensuplarının sosyal güvenlik harcamaları ile maaşlarını da kapsamaktadır.

Yargının Etkinliğine İlişkin Avrupa Komisyonu (CEPEJ)'in 2006 raporuna göre mahkemelere, savcılıklara ve adli yardıma ayrılan toplam yıllık bütçe 2006 yılında 522.486.876 Euro'dur.

Yine aynı yıl Almanya'da (Almanya'nın nüfusu:82.351.000) bu rakam 8.731.000.000 Euro iken İtalya'da (İtalya'nın nüfusu: 58.751.711) ise 4.088.109.198 Euro olmuştur.

Aynı rapora göre 2006 yılında Türkiye'de yargıya ayrılan bütçenin her bir kişiye denk düşen oranı Avrupa Konseyi üyeleri arasındaki en düşüğüdür. Türkiye'de bu oran kişi başına 7 Euro iken, bu rakam Almanya'da 106, İtalya'da ise 70 Euro'dur.

Aynı yıl kişi başına düşen yıllık gelir olarak yargıya tahsis edilen toplam bütçe açısından Türkiye yargıya en düşük bütçelerden birisini tahsis etmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki oran %0.16 iken Almanya'da %0.38, İtalya'da ise %0.26 dır.

Ziyaret süresince her bir adli birime ayrılan bütçenin rutin ihtiyaçları bile karşılama konusunda yetersiz kaldığı uzmanlara bildirilmiştir.

Bütçenin idaresi anlamında ise Türkiye'de mahkemeler ve savcılıklar birbirleriyle yakından bağlantılıdır ve bir arada bulunmaktadır. Anladığımız kadarıyla idari görevler savcılık ve mahkeme temsilcilerinin yer aldığı bir iç kurul tarafından yerine getirilmektedir. Günlük temsil ve idari işler genel olarak yetkisini savcılardan birisine devreden başsavcının sorumluluğundadır. Savcılar idari görevleri adliyelerin ve cezaevlerinin idaresiyle ilgilidir. Savcılar adliyelerin ve cezaevlerinin günlük idari ve destek işlerinin her unsuru konusunda nihai sorumluluğa sahiptir. Yargının etkili işlemesinin sağlanması amacıyla; hakimlere, savcılara, adliye personeline ve iş sahiplerine gerekli hizmetlerin sunulması başsavcılarının görevleri arasındadır. Bu açıdan savcılar adliyelerin elektriği, aydınlatılması, temizliği ve gerekli kırtasiye kalemlerinin sağlanmasından sorumludur. Savcılar aynı zamanda hakim ve savcılar yaşadığı lojmanların idaresinden de sorumludur.

DEĞERLENDİRME

CEPEJ raporunda yer alan veriler tabii ki sadece genel bir kılavuz olabilir, zira mahkemeler farklı ülkelerde farklı işlevleri yerine getirmektedir. Ancak sonuç olarak Avrupa Birliği üye ülkeleri ile mukayese ettiğimizde ulusal bütçe, kişi başına düşen oran veya ortalama maaş açısından değerlendirildiğinde mahkemeler ve adli yardım için yapılan kamu harcaması Türkiye’de düşüktür. Geçtiğimiz üç yıl içerisinde hemen hemen iki katına çıkması yönünde hükümet tarafından gösterilen çabalardan sonra dahi tahsis edilen bütçe düşüktür¹⁰⁴.

Bunların ötesinde Adalet Bakanlığı verileri savcılıklara tahsis edilen bütçenin hesaplanmasına imkan vermemektedir. Zira mahkemelere ayrılan bütçeyle karışmaktadır. Bu durum gerek mahkemelerin gerekse savcılıkların bütçe ihtiyaçlarının belirlenmesi sürecini kolaylaştırmamaktadır.

Kural olarak mahkeme ve savcılıklara tahsis edilen bütçenin başsavcı tarafından idare edilmesi, mahkemelerin bağımsızlığı ilkesini etkilemektedir.

Bütçenin başsavcı tarafından idaresi sistemi savcılarının yargısal faaliyetlerle ilgilenmesi ve idari görevleri personele bırakmasını gerekli kılan etkinlik ilkesiyle bağdaşmamaktadır.

Tavsiye Ediyoruz:

- Adaletin yönetimine ayrılan bütçenin oranının artırılmasına devam edilmesi
- Mahkeme bütçelerinin, savcılık bütçeleri ve adli yardım ödeneklerinden ayrılması
- Bütçe ihtiyaçlarının belirlenmesi sürecinde savcılarının sürece dahil edilmesi
- Savcılar tarafından yerine getirilen idari görevlerin idari personele devredilmesi

1.4. CEZAI SORUŞTURMA. KANUNİLİK İLKESİ. CEZA DAVASININ DÜŞMESİ

Türk savcıları, bir suçun işlendiği yönünde makul bir şüphe bulunuyorsa hazırlık soruşturması yapmak zorundadır. Savcı hazırlık soruşturmasını yürütür ve şüpheli hakkında ithamlarını ortaya koyar.

Ceza Muhakemesi Kanununun 170 inci maddesine göre (başlık: kamu davası açma görevi) soruşturmanın sonunda suç işlendiğine dair kuvvetli şüphe uyandıran deliller bulunuyorsa savcı iddianame hazırlar.

Yine Ceza Muhakemesi Kanununun (CMK)172 inci maddesine göre savcı gerekçeli bir karar ile takipsizlik kararı verebilir.

Bütün takipsizlik kararları UYAP yoluyla başsavcı tarafından denetlenir.

Takipsizlik kararı verildiğinde şüpheli hakkında yeni bir delil elde edilmediği müddetçe yeni bir soruşturma açılmaz (CMK 172/2).

Suçtan zarar görenin başvurusu üzerine takipsizlik kararı en yakın ağır ceza mahkemesi başkanı tarafından yeniden incelenir.

Mahkemelerdeki temelsiz yargılamalar, hakimlere mesnetsiz iddianameleri iade etme yetkisi veren 174 maddesi ile engellenmektedir.

¹⁰⁴CEPEJ tarafından açıklanan verilere göre yargıya tahsis edilen bütçe 2004-2006 yılları arasında %57 oranında artmıştır.

DEĞERLENDİRME

Herhangi bir soruşturmada kamu davası açma veya takipsizlik kararı verme her savcılık birimi için en esaslı işlev olarak görülmektedir.

Kanunilik ilkesi gereğince yeterli delil bulunan ve soruşturmaya engel herhangi bir yasal engel bulunmayan her bir soruşturma sonunda kamu davası açılmalıdır. Kanunilik ilkesine bağlılık usuli anlamda savcılığın soruşturmaya ilişkin kararlarda bir takdir hakkı kullanamayacağı anlamına gelmektedir. Savcılığın rolü sadece şüpheli aleyhine yeterli delil olup olmadığına ilişkin kanuni değerlendirmeye ilgilidir.

Kanunilik ilkesinin benimsenmesi genel olarak en azından teorik olarak yürütme organlarına takdir hakkının verilmediği, önceliğin yasama organına verildiği Kıta Avrupası geleneğiyle bağlantılıdır.

Kanunda belirtildiği üzere bütün suçların zorunlu olarak soruşturulması açısından genel olarak iki sebep gösterilmektedir. Bunların birincisi kanun önünde eşitlik ilkesinin korunması, ikincisi ise caydırıcılık kavramının desteklenmesidir. Bütün suçluların yargılanması ve hiçbir suçun cezasız kalmaması adaletin daha iyi işlemesi ve hukuku uygulayan birimlere olan kamuoyu güveninin muhafaza edilmesi için önemli bir araçtır.

Yine de İtalya'dan farklı olarak takipsizlik kararı verme yetkisi hakim değil savcının uhdesindedir. Ceza Muhakemesi Kanunu savcılara gerekçeli bir kararla takipsizlik kararı verme yetkisi tanımıştır. Sadece suçtan zarar gören taraf en yakın ağır ceza mahkemesi başkanına bu karara karşı itirazda bulunabilir.

Bu sistem uluslararası standartlara ve özellikle R (2001)19 sayılı tavsiyenin 33. ilkesine uygundur¹⁰⁵.

Ancak Türkiye'deki kamu sektöründeki yolsuzluk sorununa ilişkin olarak uluslararası toplum ve Avrupa Komisyonu tarafından atfedilen önem dikkate alındığında, devletin suçtan zarar gören durumunda olduğu davalarda takipsizlik kararlarının yargısal denetimi özellikle tavsiye edilebilir. Yolsuzluk olaylarında takipsizlik kararı veren savcılık makamı aynı zamanda suçtan zarar gören olarak devleti hem de savcılık makamını temsil etmektedir. Bu da takipsizlik kararının herhangi bir dış denetime tabi olmadığı anlamına gelmektedir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Zarar görenin devlet olduğu bir davada savcının vermiş olduğu takipsizlik kararlarının yargısal denetime tabi tutulmasını.

1.5. SORUŞTURMA EVRESİ. ADLİ POLİS

2007 Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu soruşturmaların kalitesi hakkındaki endişeleri ve bir yandan polis ile jandarma diğer yandan yargı içinde kurumsal ilişkilerin iyileştirilmesi gerektiğini ifade etmişti.

2008 Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu, Jandarmanın adli kolluk faaliyetlerine ilişkin sivil kontrolün geliştirilmesi hakkında hiçbir ilerlemenin kaydedilmediğini vurgulamaktadır.

¹⁰⁵33. ilkeye göre belirlenebilir veya tanınmış ilgili taraflar özellikle mağdurlar, savcılar verdiği takipsizlik kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilmelidirler; bu tür kanun yoluna müracaat, uygun olduğunda ya hukuki bir inceleme talebi veya ilgili tarafın özel soruşturma yoluna başvurmasına imkan tanıma yollarından biri ile mümkün kılınmalıdır.

CMK'nın 161. maddesine göre bizzat veya emri altındaki adli kolluk vasıtasıyla Cumhuriyet savcısı soruşturma yapmaya yetkilidir.

Aynı kanununun 164. maddesine uygun olarak adli polise ilişkin olarak soruşturma usulü(işlemleri) esasen Cumhuriyet savcısı'nın talimatı üzerine adli polis tarafından yerine getirilir. Adli görevlerine ilişkin olarak adli polis mensupları Cumhuriyet savcısı tarafından verilen talimatı yerine getirmek zorundadır. Adli polis müdahale ettiği bütün olayları; yakalananları ve uygulanan önlemleri ilgili Cumhuriyet savcısına derhal haber vermek ve adli emirleri gecikmeksizin yerine getirmek zorundadır (CMK161/2.)¹⁰⁶.

Savcılık ve adli polis arasındaki ilişkiyi tanımlamak amacıyla yeni CMK'nun 167¹⁰⁷. maddesinde öngörüldüğü üzere Adalet Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı tarafından ortaklaşa adli kolluk yönetmeliği kabul edilmiştir. Bu Yönetmelik yeni CMK'nun yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Haziran 2005 te yürürlüğe girmiştir.

Yukarıdaki yönetmeliğe uygun olarak, Cumhuriyet savcıları adli soruşturmalarda ve davalarda polis güçleri üzerinde tam bir kontrol yetkisine sahiptir.

Adalet Bakanlığı 2004 İstisari Ziyaret Raporuna verdiği cevabında, *adli kolluk yönetmeliğinin savcılara polis üzerinde etkili bir kontrol yetkisi verdiğini, bunun daha eksiksiz soruşturmalar yapmaya imkan vererek mahkemelere noksansız dosyalar ve iddianameler sunma imkanı vereceği için yargı reformu sürecinde bunun bir dönüm noktası olduğunu ifade etmişti. Böylece her davada duruşma ve erteleme sayılarının azalması neticesinde ortalama yargılama süresinin de esash bir şekilde düşeceğini söylemişti.*

Fakat uzmanlar şimdiye kadar yönetmeliğin uygulanmamış olduğunu tespit etmişlerdir.

Savcılar hali hazırda, İçişleri Bakanlığının hiyerarşik kontrolündeki polis müdürlükleri bünyesinde yer alan adli polis birimlerinden yararlanarak çalışmaktalar.

Üstelik CMK md 166 ya göre (değerlendirme raporu hazırlama yetkisi başlıklı) her yılın sonunda Cumhuriyet başsavcıları adli polis otoriteleri hakkında bir değerlendirme raporu hazırlayarak ve bunu sivil idari amirlere iletmelidir. Kural şimdiye kadar çok az uygulanmıştır. Adalet Bakanlığından uzman tarafından alınan bilgiye göre kimlerin adli polis olduğu ve Cumhuriyet başsavcısının değerlendirme raporuna konu olacağı bile belli değildir.

Sonuç olarak, uzmanlar ziyaret ettikleri Mardin ve Diyarbakır Cumhuriyet savcılıklarında başsavcı ve savcıların soruşturmalarda polisi yönlendirecek yazılı rehber ilkeler veya bir protokol hazırlamadıkları ifade edilmiştir. Bunun yerine savcılıklar sözlü talimatlarla çalışmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Savcılar, soruşturma dahil dava öncesi aşamadan sorumludur. Çoğu sistemde savcılık makamı soruşturmanın kapsamına ilişkin talimat vermek, kişisel olarak ceza davalarının

¹⁰⁶CMK 161/3 m.'ne göre savcı kolluk kuvvetlerine emirlerini yazılı olarak verir; acil durumlarda sözlü olarak da emirler verilebilir.

¹⁰⁷CMK 167/1. maddesine göre, adli kolluk görevlilerinin nitelikleri ve bunların hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimi, diğer hizmet birimleri ile ilişkileri, değerlendirme raporlarının düzenlenmesi, uzmanlık dallarına göre hangi bölümlerde çalıştırılacakları ve diğer hususlar; bu Kanunun yürürlük tarihinden itibaren 6 ay içinde Adalet ve İçişleri Bakanlıklarınca müştereken çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

soruşturmasını yapmak, soruşturmalara katılmak ve soruşturmaların türünü belirlemekle yetkilendirilmişlerdir.

Ayrıca, yeni suç tiplerinin ortaya çıkması (organize suçlar, özellikle kara para aklama, uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti ve terörizm) ve gün geçtikçe maddi ve usuli kuralların artması, soruşturmalarda polisi savcının yönlendirmesine (rehberliğine) daha çok bağımlı kılmaktadır.

Rec(2000)19 sayılı Tavsiye kararına göre, *polis soruşturmalarının savcılar tarafından yapıldığı veya denetlendiği ülkelerde devlet, savcıların:*

a) suç politikası önceliklerinin etkin uygulanması amacıyla polise talimat vermesini, özellikle hangi kategorideki olaylara öncelik verileceği, hangi delil araştırma araçlarının, hangi personelin kullanılacağı, soruşturmaların süresi, hangi bilgilerin savcıya iletileceğine ilişkin olarak polise talimat verebilmeleri,

b) verilen talimata ve kanunlara uygunluğunu denetlemek açısından gerekli olduğu ölçüde değerlendirme yapma ve kontrol etme,

c) ihlallerde yaptırım veya yaptırım geliştirmeleri için etkili önlemleri almalıdır.

Bahsedilen standartlara uyum sağlayabilmek için adli polis yönetmeliğinin tam uygulanması gerekir.

Savcılıklara bağlı(ekli)polis birimleri kurulması ve daha büyük savcılıklarda karmaşık suçlara karşı ihtisaslaşmış adli polis birimlerinin kurulması hararetle tavsiye edilebilir.

Kısa vadede, terörizm, kara para aklama, insan ticareti gibi karmaşık ve hassas suç tipleri hakkında savcıların soruşturma tekniklerine ilişkin yazılı rehber ilkeler ve soruşturmaya ilgili yazılı protokoller hazırlamaları şiddetle tavsiye edilir.

Aynı zamanda CMK'nun 166. maddesinde ifade edildiği gibi başsavcıların adli polis hakkındaki değerlendirme raporu hazırlama yetkilerini etkin bir şekilde kullanmaları tavsiye edilir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Savcılıklara bağlı polis birimleri ve en karmaşık ve zor suç tiplerinin soruşturmaları için ihtisaslaşmış adli polis birimleri kurulmasını.
- Soruşturmalara ve soruşturma tekniklerine ilişkin olarak savcıların, yazılı rehber ilkeler ve yazılı protokoller hazırlayarak polisi yönlendirmelerini.
- Adli polis makamları hakkında başsavcıların değerlendirme raporu hazırlama yetkilerini etkin biçimde kullanmalarını.
- Adli polis ve savcıların yeni yönetmelik hakkında Adalet Akademisi tarafından eğitilmelerini.

1.6. SAVCILARIN BAĞIMSIZLIĞI

2006 İlerleme Raporuna göre, **Ocak 2006'da Adalet Bakanlığı yürürlükte olan tüm genelgeleri güncelleyerek çoğu savcılara yönelik 100 genelge yayımlamıştır.** Bu hareketin amacı, özellikle yeni CMK'nun uygulanması için daha açık ve net bir çerçeve yaratılmasıdır.

Savcılıklardaki dosyaların tevziine ilişkin olarak, ağır ceza mahkemeleri ile ihtisas mahkemelerine bağlı çalışan savcılar istisna olmak üzere dosyaların rastgele dağıtıldığı uzmanlara ifade edilmiştir. İhtisas mahkemelerinde görülen davalar için başsavcı, savcıların ihtisaslarını dikkate alarak dosyaların dağıtımını yapar.

Sonuç olarak, bir dosya belirli bir savcıya verildiği zaman başsavcı tarafından geri alınabilmektedir. Sebepler kanunda açıkça belirtilmediğinden bu çok sıklıkla olmaz.

DEĞERLENDİRME

Avrupa ülkelerinde savcılıkların siyasi etkiden bağımsız olması gerektiğine ve en azından genel anlamda siyasi bir hesap verilebilirlik ve denetime ihtiyaç olduğuna dair bir kabul vardır.

Savcılık teşkilatı, hukukun üstünlüğünü destekleyen ve objektif bir organ olarak güven kazanırsa, bu durum karar almasında bağımsız olarak nitelendirilmesi açısından çok önemlidir.

Aynı zamanda savcılığın dosyaları ele alma şekli adil ve objektif de görünmelidir. Bu, benzer davaların benzer şekilde ele alınması halinde sadece doğru olur. Savcılar bireysel olarak takdiri kararlar alıyorsa, bunların koordine içinde olmaları önemlidir.

Rec(2000)19 sayılı tavsiyenin 36a ilkesine göre; savcılık ofisinin adil, tutarlı ve etkili faaliyetleri bulunabilmesi açısından, teşkilatın hiyerarşik metotları belli bir ölçüye kadar dikkate alınabilir.

Fakat, hatırlatılmalıdır ki, aynı Rec (2000)19 tavsiye kararına göre, kurumun hiyerarşik metotları savcıları iç bağımsızlıklarını temin etmek için başka kurallarla dengelenmelidir. Şöyle ki: dosyaların dağıtımı ve yeniden dağıtımı tarafsızlık ve bağımsızlığın gereklerini karşılamalı, ceza adaleti sisteminin iyi işlemlerini en üst seviyeye çıkarmalı, özellikle her konuya ilişkin uzmanlık ve hukuki nitelik seviyesini karşılamalıdır (9 numaralı ilke).

Yukarıdaki perspektifte, siyasi etkiye karşı savcılarının bağımsızlıklarını muhafaza etmek için Adalet Bakanının savcılara yönelik genelge ve talimat gönderme yetkisinin sıkı bir şekilde savcılıkların idari görevleriyle sınırlı olması gerekir. Adalet Bakanının, sadece savcılar adli görevlerine değil aynı zamanda savcılıkların organizasyon ve koordinasyon kriterlerine müdahil olması da engellenmelidir.

Diğer yandan, nesnelliğin sağlanması ve soruşturmanın etkinliğinin artırılması için başsavcılar tarafından yazılı¹⁰⁸ rehber ilkeler veya genelgeler hazırlanarak faaliyetlerini daha iyi koordine etmesi tavsiye edilir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Adalet Bakanının, savcılara ilişkin genelge ve talimat gönderme yetkisinin sadece savcılıkların idari görevleriyle sınırlandırılmasını.
- Savcılıkların daha iyi koordinasyon sağlamaları için kurallar ve prosedürler konulmasını.
- Dosyanın bir savcıdan alınması (savcının değiştirilmesi) için hukuki ölçütler getirilmesi.

1.7. ETKİNLİK VE İHTİSASLAŞMA

Uzmanlara ortalama soruşturma ve yargılama **süreleriyle** ilgili istatistikler verilmemiştir. Avrupa Komisyonu 2006 Raporuna göre, ortalama ceza davası süresi 2004 yılında 210 günden 2005 yılında 234 güne uzamıştır. Ceza mahkemelerinde devam eden dava sayısı sabit kalmıştır. 1.050.754 dava 2004 yılından 2005 yılına devrederken, 1.050.250 dava 2005 yılından 2006 yılına devretmiştir.

Ceza mahkemelerinin ihtisaslaşması ile ilgili olarak CMK'nun 250. maddesi, ciddi suçların Adalet Bakanlığı'nın tavsiyesi üzerine HSYK tarafından belirlenen ve yargı alanı birden fazla ili içine alabilen ağır ceza mahkemeleri tarafından karara bağlanmasına hükmetmektedir. Ağır ceza mahkemelerinin dışında, her yerde bulunmamakla beraber, çocuk ağır ceza mahkemesi, trafik mahkemesi, icra ceza mahkemesi, fikri ve sınai haklar ceza mahkemesi gibi ihtisas mahkemeleri de bulunmaktadır.

Savcılarla ilgili olarak, CMK'nun 251. maddesi CMK'nun 250. maddesinde sayılan suçların soruşturmalarının HSYK tarafından bu suçların soruşturma ve kovuşturması için atanan savcılar tarafından yapılacağını hükme bağlamaktadır. Bu suçlar bir görev esnasında veya görevin ifası nedeniyle işlenmiş olsa bile doğrudan Cumhuriyet savcısı soruşturmakla görevlidir. Cumhuriyet Başsavcılıkları söz konusu savcıları, CMK 250. maddede sayılan suçlara bakmakla görevli mahkemeden başka mahkemelerde çalışmak üzere veya başka işlerde görevlendiremezler.

DEĞERLENDİRME

Rec (2000)19 sayılı Tavsiye kararının 8. ilkesine göre, *savcılarının organizasyonu, eğitim ve kariyerleri açısından ihtisaslaşma bir öncelik olarak görülmelidir. Cumhuriyet savcılarının desteklemek üzere kurulmuş, uzmanlardan oluşan ve multi-disipliner takımlara başvurma geliştirilmelidir.*

¹⁰⁸Rec(2000)19 sayılı tavsiyenin 10.ilkesine göre: “Tüm Cumhuriyet savcıları kendilerine yönelik talimatların yazılı olmasını talep etme hakkına sahiptir. Savcının kendisine yöneltilen bir talimatın yasalara veya vicdanına aykırı olduğu düşüncesinde olması halinde, konuyla ilgili olarak kendi yerine başkasının görevlendirilmesine imkan tanıyan bir dahili usul bulunmalıdır.

Bu tarz ihtisaslaşma ihtiyacı CMK'nun 250. maddesi kapsamında yetkilendirilen savcılarının görev alanına giren suçlarla mücadele açısından özel öneme sahiptir.

Organize suç, insan ticareti, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadele suçları ile mücadele nitelikli ve eğitimli savcılar ile **özel soruşturma tekniklerinin geliştirilmesini** gerektirmektedir.¹⁰⁹

Üstelik, bu suçlarla mücadele etmek için **ulusal stratejiler** oluşturulması ve ulusal veya bölgesel seviyede **özel soruşturma birimleri** kurulması gerekmektedir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Savcılıkların ihtisaslaşma prensibine göre yapılandırılmasını.
- Adalet Akademisinin özel soruşturma teknikleri hakkında eğitim faaliyeti düzenlemesini.

1.8. UYAP ve YARGIDA BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

Mahkeme işlemlerine ilişkin olarak sistemin verimliliğine önemli bir katkı UYAP tarafından sağlanmıştır.

2006 CEPEJ Raporuna göre Türkiye, yargının çok yüksek seviyede bilgisayarlaşmadan yararlandığı ülkeler grubunda yer almaktadır.

Tüm Türkiye'deki hakim ve savcılar diz üstü bilgisayara, Internet erişimine ve e-mail hizmetine sahiptir.

Elektronik araçlarla UYAP a bağlanarak :

-bir kelime işlemci/ofis işlemleri hizmeti sunarak hakim, savcı veya personelin kararının taslağını veya bir dava dosyasını elektronik dosyasını oluşturabilir.

-dosya kayıt ve yönetimini, bir mahkeme veya savcılığın istatistiklerinin¹¹⁰ izlenmesini sağlar ki bu geleneksel mahkeme esas defterini ve diğer kayıtların yerini elektronik veri tabanlarının aldığı anlamına gelir.¹¹¹

Fakat, uzmanlara UYAP ın kullanımı ile ilgili problemler olduğu, özellikle avukatların ceza davalarına erişimleri, polis bilgi sistemi olan Polnet ile UYAP arasındaki bağlantıda uyum sorunları olduğu ifade edilmiştir. Örneğin, suç raporları önce polis tarafından el ile

¹⁰⁹CMK'nın 140. maddesine göre bu suçlarla mücadele için, şüphelinin ya da suçlunun işyerinin ve faaliyetlerinin kamuya açık yerlerde izlenmesi ya da teknik araçlarla işitsel ve görsel kayıt yapma gibi özel soruşturma araçları bulunmaktadır.

¹¹⁰Mahkemelerin performansı ile ilgili bilgi oluşturmak, mahkemelerin mali yönetimi ve dava yönetimi sistemlerine destek (dava aramak, dava planlamak ve doküman yönetimi).

¹¹¹Bu uygulamaların avantajı benzer bilgilerin kaydının azaltılması ve manuel olarak tutulan bilgilerin elektronik kayıt yöntemi ile değiştirilmesinde yatar.

kaydedilmekte daha sonra savcılığa gönderilmekte ve elektronik ortama savcılık personeli tarafından aktarılmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Reform stratejisinde de öngörüldüğü gibi UYAP'ın tamamlanarak avukatlar ve polis için de etkin işleyen bir sistem sağlanması bu alandaki önceliklerdir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Avukatlara sisteme tam erişim imkanı ve Polnet ile uyum sağlanarak UYAP ın tamamlanmasını.

2.CEZAİ MESELELERDE ADLİ İŞBİRLİĞİ

2008 İlerleme Raporuna göre cezai meselelerde adli işbirliğine yönelik hiçbir gelişme kaydedilmemiştir; işbirliği Uluslararası ve iki taraflı anlaşmalar ve bunların bulunmaması halinde karşılıklılık prensibi ve Uluslararası teamül hukukuna göre yürütülmektedir. Bu alandaki anahtar konular Avrupa Konseyi'nin ilgili sözleşmelerinin, özellikle karşılıklı adli yardım ve sınırdışı etmeye ilişkin olanların etkin uygulanmasıdır. Türkiye bu konuda, Avrupa Konseyi Karşılıklı Adli Yardım Sözleşmesine Ek 2. protokolü ve Siber Suçlar Sözleşmesi gibi anahtar uluslararası sözleşmeleri imzalamamıştır. **Türkiye henüz Eurojust ile bir işbirliği anlaşması imzalamak için gerekli adımları atmamıştır.** Uluslar arası polis işbirliği alanında sınırlı bir gelişme kaydedilmiştir.

Adalet Bakanlığı temsilcileri tarafından, Eurojust ile işbirliği ve uluslararası işbirliğini geliştirmek için irtibat kişileri atanması ile sürecin başlamış olduğu ifade edilmiştir.

DEĞERLENDİRME

Türkiye'den, cezai konularda adli işbirliği alanı ile ilgili uluslararası sözleşmeleri imzalaması ve uygulaması ve Eurojust ile bir işbirliği antlaşması imzalaması için gereken adımları atması beklenmektedir. Türk hakimlerin Avrupalı meslektaşları ile iletişime geçebilmeleri, belge ve bilgi alışverişinde bulunabilmeleri için Adalet Akademisi'nin teknik dil yeterliliğine ilişkin eğitimi planlaması ve uygulaması beklenmektedir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Türkiye'nin, cezai konularda adli işbirliği alanı ile ilgili uluslararası sözleşmeleri imzalaması ve uygulaması ve Eurojust ile bir işbirliği antlaşması imzalaması için gereken adımları atmasını

B. CEZA MEVZUATI REFORMU

3. GÖZALTI ve TUTUKLAMA

3.1.HÜRRİYETTEN MAHRUMİYET

Türk Anayasası'nın 19. maddesi kişinin hürriyet ve güvenlik hakkını düzenlemektedir: Söz konusu madde, kanunda öngörülen haller haricinde hiç kimsenin hürriyetinden mahrum bırakılmayacağına ve yakalanan ya da gözaltına alınan kişinin en geç 48 saat, suç toplu halde işlenmişse en fazla 4 gün içinde hakim önüne çıkarılması gerektiğine hükmetmektedir.

Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 92. maddesi uyarınca, başsavcılar ya da onlar tarafından görevlendirilen savcılar yargısal faaliyetlerinin bir parçası olarak, gözaltına alınan kişilerin kaldıkları nezarethaneleri, varsa görüşme odalarını, bu kişilerin durumlarını, gözaltının sebepleri ve süresini ve gözaltına ilişkin tüm kayıt ve işlemlerini denetlemek zorunda olup, sonuçları gözaltı kaydına yazmaları gerekmektedir. Aynı Kanunu'nun 91. maddesi ise, yukarıdaki maddeye dayanılarak yakalanan kişi savcı tarafından serbest bırakılmaz ise soruşturmanın tamamlanabilmesi için gözaltına alınmasına karar verilebileceğini düzenlemektedir. Ancak, gözaltı süresi yakalanmadan itibaren 24 saati geçemez.

24 saatlik maksimum gözaltı süresinin istisnaları:

- Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 91. maddesinin 3. fıkrası uyarınca toplu işlenen suçlarda, delil toplamada zorluk bulunduğu ya da çok fazla şüpheli bulunduğu zaman, savcı her seferinde uzatılan süre 1 günü geçmemek şartıyla gözaltı süresinin 3 güne çıkartılmasına karar verebilir;
- CMK'nın 250. maddesinde belirtilen suçlara ilişkin tutuklananların durumunu düzenleyen aynı Kanunun 251. maddesi uyarınca, Kanunun 91 maddesi 1. fıkrasında belirtilen 24 saatlik süre 48 saat olarak uygulanmalıdır;
- Anayasa'nın 120. maddesinin bir gereği olarak olağanüstü hal ilan edilen yerlerde tutuklanana ilişkin olarak aynı 251. madde uyarınca, savcının talebi ve hakim kararısıyla gözaltı süresi yedi güne kadar uzatılabilir.

Tutukluluk süresine ilişkin olarak, CMK'nun 102. maddesi, ağır ceza mahkemesinin yetkisinde bulunmayan davalarda, tutukluluk süresinin en fazla 6 ay olabileceğine hükmetmektedir. Ancak, mücbir sebeplerin varlığı halinde, gerekçesi belirtilmek kaydıyla, bu süre dört ay daha arttırılabilir.

Ağır Ceza Mahkemesinin yetkisinde bulunan davalarda, maksimum tutukluluk süresi iki yıldır. Ancak, mücbir sebeplerin varlığı halinde, gerekçesi belirtilmek kaydıyla, bu süre arttırılabilir ancak arttırılan toplam süre üç yılı geçemez.

DEĞERLENDİRME

Gözaltı ve tutukluluğa ilişkin cezai hükümler esas itibariyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yorumladığı şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddesi ile uyumludur.¹¹²

¹¹² 18 Aralık 1996 tarihli Aksoy v. Türkiye AİHM kararı, Kürt terör örgütü PKK ile bağlantısı olduğundan şüphelenilen bir kişinin tutuklanmasına ilişkin emsal niteliğinde bir dava

Ancak, Sözleşmenin söz konusu 5. maddesinin uygulanmasına ilişkin, şu önerilmelidir ki, Türk hakim ve savcılar tarafından, gözaltı ve tutukluluk kararının sadece kamu yararının tam olarak gerekli gördüğü durumlarda sınırlı olması ve bu kararın sadece başlangıçta değil, gözaltı veya tutukluluk durumunun uzatılması hallerinde de gerekçelendirilmesi gerektiği hususlarına dikkat edilmelidir.¹¹³

Tavsiye Ediyoruz:

- Türk hakim ve savcılar, gözaltı ve tutuklamanın sadece kamu yararının tam olarak gerekli görüldüğü durumlarda sınırlı olmasına dikkat etmelidir.

3.2 GÖZALTI SÜRECİNDE İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE

2008 İlerleme Raporu uyarınca, işkenceye ilişkin insan hakları sözleşmelerinin onaylanmasına yönelik herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Özellikle, Eylül 2005'te imzalanan İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi İhtiyari Protokolü (OPCAT), halen onaylanmamıştır.

Aynı zamanda, özellikle resmi gözaltı yerleri dışında işkence ve kötü muamele olayları konusunda STK'lara yapılan başvuru sayılarında artış olmuştur.

2008 İlerleme Raporu'nun insan hakları ile ilgili bölümünde, raporlama dönemi boyunca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'nin AİHS'i ihlal ettiği yönünde toplam 266 karar aldığı belirtilmiştir. AİHM'e yeni başvurulardaki sayı artmaya devam etmektedir ki bu sayı 2008 yılı içerisinde 3.705 başvurudur. Bu yeni başvuruların büyük çoğunluğu adil yargılanma hakkı ve mülkiyet hakkının korunmasına ilişkindir. Başvuruların küçük bir kısmı hayat hakkı ya da işkence ve kötü muamele ile ilgili ihlallerden ibarettir.

Ziyaret boyunca uzmanlara, STK temsilcileri ve avukatlar tarafından Terörle Mücadele Kanunu uyarınca tutuklananlara yönelik işkence ve kötü muamele vakalarının devam ettiği yönünde bildirimler gelmiştir.

İşkence ve kötü muamele ile suçlanan kamu görevlilerine yönelik cezai takibatlara ilişkin olarak, yine 2008 İlerleme Raporu uyarınca, gösteriler sırasında orantısız güç kullanıldığı iddiaları söz konusu olduğu zaman polise karşı soruşturma açılabilmesi için valinin izni gerektiğinden- ki bu bazen reddedilmektedir- güvenlik güçlerinin dokunulmazlığı¹¹⁴ konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır.

DEĞERLENDİRME

¹¹³ 18 Aralık 1996 tarihli Scott v İspanya AİHM kararı

¹¹⁴ İlerleme Raporuna göre Adalet Bakanı her ne kadar yakın zamanda yaşanan gözaltında işkence sonrası ölüm olayında resmi olarak özür diledi ise de insan hakları ihlallerinde dokunulmazlık bir endişe sebebi olmaya devam etmektedir. Rapora göre güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlali iddialarına yönelik hızlı, tarafsız ve bağımsız soruşturmalar yapılmamaktadır. Mart 2006 Diyarbakır olaylarına ilişkin savcıya iletilen 70 şikayet henüz sonuçlandırılmamıştır. Ayrıca, işkence ve kötü muamele iddialarına yönelik yargısal işlemler, etkin dava prosedürlerinin eksikliği ya da bu prosedürlerin kötüye kullanılması sonucu genellikle uzamaktadır.

AİHM'in içtihatları uyarınca, kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilen işkence ve kötü muamele iddiaları Sözleşmenin 3. maddesi çerçevesinde ele alınacaksa, kötü muamele minimum şiddet seviyesine ulaşmış olması zorunludur.¹¹⁵ Bu durumlarda, devlet başvuru sahibinin ilgili tüm bilgiye tam olarak ve gecikmeksizin ulaşımını sağlamak durumundadır.¹¹⁶

Ayrıca, sözkonusu muameleyle ilişkin soruşturmanın da etkin olması çok önem arz etmektedir.¹¹⁷

Soruşturmanın etkinliği savcıların şu görevleri yerine getirmesi demektir:¹¹⁸ . Polis memurlarından, sorgulama yaparak her birinin olaya ilişkin kendi versiyonunu test etmek de dahil ayrıntılı ifade alınması; polis memurlarının silahlarını emniyetli bir yere almak ve bu silahların başvuru sahibi ile temas ettiği konusunda kanıt olup olmadığı hususunda adli tıp testleri yaptırtmak; olay yerinde parmak izi ve lastik izi araştırması yapmak; işlemleri gecikmeksizin ve profesyonel bir biçimde yerine getirmek¹¹⁹; savunmada sunulan olay versiyonlarını sorgulama yoluyla test etmek; sağlık raporunu yazan doktoru sorgulamak.

Diğer deyişle, böyle durumlarda, savcılar, görgü tanığı ifadesi, adli tıp bulguları, gerekirse, fiziksel zararı tam ve net olarak ortaya koyan bir otopsi, ölüm sebebi de dahil klinik bulguların objektif bir şekilde analizi gibi olaya ilişkin tüm delillerin temin edilmesi için gerekli tüm adımları atmış olduklarını ortaya koymak zorundadırlar.¹²⁰

Kamu görevlilerinin kanunsuz bir davranışına yönelik iddianın soruşturmasının etkin olabilmesi için, soruşturmada sorumlu ve soruşturmayı yerine getiren savcılarının¹²¹ olaylarda

¹¹⁵ Bu minimum seviyenin değerlendirilmesi görecelidir: olaydaki tüm durumlara bağlıdır, örneğin muamele süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri ve bazı durumlarda, mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu(bakınız, Tekin vs. Türkiye, 9 Haziran 1998 tarihli karar, Kararlar raporları 1998-IV, s.52)

¹¹⁶ Bknz *Dizman vs Türkiye*, 20 Eylül 2005 tarihli karar. Bu kararda AİHM, Sözleşmenin 34. maddesinde düzenlenen kişisel başvuru sisteminin etkin bir şekilde işleyebilmesi için devletlerin başvuruların düzgün ve etkili bir şekilde incelenebilmesine olanak sağlayan tüm gerekli mekanizmaları oluşturulmasının önemini tekrar vurgulamıştır. (bknz Tanrıkulu vs. Türkiye [GK], sayı 23764/94, s. 70. AİHM 1999-IV) Bu tür davalara ilişkin işlemlerin özü, kişisel başvuru sahiplerinin bu tür iddiaları doğrulayabilecek ya da çürütebilecek bilgilere sadece davalı devletin erişebildiği yönünde kamu görevlilerini Sözleşmeden doğan haklarını ihlal etmeleri ile suçlamalarıdır. Devletin tatmin edici bir gerekçesi olmaksızın elinde olan böyle bir bilgiyi iletmemesi, sadece davacının iddialarının yerinde olduğuna ilişkin bir sonuç çıkarılmasına sebep olmaz, aynı zamanda davalı devletin Sözleşmenin 38/1 a. maddesinden doğan yükümlülüklerini yerine getirme seviyesine olumsuz olarak yansiyabilir.(bknz Timurtaş vs. Türkiye davası, sayı 25531/94, prgf. 66 ve 70, AİHS 2000-VI) Aynı durum, bir davada delillerin oluşturulmasını zorlaştıran nitelikte Devletin bilgi vermekte gecikmesinde de geçerlidir.(Orhan vs. Türkiye, sayı 25656/94, prgf. 266, 18 Haziran 2002)

¹¹⁷ 13. maddede belirtilen yol hem kanunen hem de pratikte “etkin” olmalıdır. Şöyle ki uygulanması davalı devlet makamlarının herhangi bir işlemi ya da eksikliğinden dolayı haksız bir şekilde engellenmemelidir. (bknz Aksoy vs. Türkiye kararı, 18 Aralık 1996, Raporlar 1996-VI, p. 2286, prgf 95; Aydın vs. Türkiye, 25 Eylül 1997 sayılı kararı, Raporlar 1997 VI, prgf. 103; Kaya vs. Türkiye, 18 Şubat 1998 tarihli karar, Raporlar 1998-I, prgf. 167)

¹¹⁸ AİHS, *Dizman v. Türkiye*, Yukarıda belirtilmiştir. Mahkemenin kararına göre yargılama sürecindeki ortaya çıkan eksiklikler öncelikle savcılığın sorumluluğu altındadır.

¹¹⁹ Gecikmeksizin ve makul araştırma için bknz Çakıcı vs Türkiye [GK], sayı 23657/94, prgf 80-87 ve 106 AİHS 1999-IV, Tanrıkulu, yukarıda belirtilmiştir, prgf 109 ve Mahmut Kaya vs. Türkiye, sayı 22535/93, prgf.106-107, AİHS 2000-III.

¹²⁰ Bknz, otopsiye ilişkin, Salman vs. Türkiye [GK], sayı 21986/93, prgf 106, AİHS 2000-VII; tanıklara ilişkin, Tanrıkulu vs. Türkiye [GK], sayı 23763/94, prgf 109, AİHS 1999-IV; adli tıp delilleri hakkında, Gül vs. Türkiye, sayı 22676/93, prgf 89, 14 Aralık 2000.

¹²¹ CMK'nın 161.md 5. prgf. uyarınca, cumhuriyet savcısı, resmi statülerini kullanarak görev ya da yetkilerini veya kanuni çerçevede kendilerinden istenilen yargısal görev ya da yetkilerini kötüye kullanan ya da ihlal eden kamu görevlileri ile savcılar tarafından kendilerine verilen sözlü ya da yazılı emirleri kötüye kullanan ya da ihlal eden kolluk kuvvetleri ve bunların amirleri hakkında doğrudan bir soruşturma başlatmak durumundadır.

adı geçen kişilerden bağımsız olmalarının gerekli olduğu genel olarak söylenebilir¹²²; bu sadece hiyerarşik ya da kurumsal bir bağlılığın olmaması değil aynı zamanda pratikte de bağımsızlık demektir.¹²³

Polisin adli soruşturmada dokunulmazlığı konusunda ise, polis aleyhine soruşturma açılabilmesi için valilik ya da İçişleri bakanlığının izninin mantıksal bir gerekçesi bulunmamaktadır. Bu kaldırılmalıdır.

Tavsiye Ediyoruz;

Kamu görevlileri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen işkence ve kötü muamele olayları:

- Devlet, başvuru sahibinin tüm ilgili bilgilere tam ve gecikmeksizin erişimini sağlamalıdır.
- Soruşturma etkin olmalıdır ve savcılar AIHM içtihatları doğrultusunda oluşturulan görevleri yerine getirmelidir.
- Savcılar delillerin güvenliğini sağlamalı ve olaylarda adı geçenlerden bağımsız olmalıdır.
- Polise karşı soruşturma açılması için valilik ya da İçişleri Bakanlığı izni gerekliliği tüm durumlarda kaldırılmalıdır.

3.3 ADLİ TIP KURUMUNUN ROLÜ

Adli Tıp Kurumu (bundan böyle ATK) yargıya uzman bilirkişi hizmeti sunmakla görevlidir. ATK'nın doktorları, genellikle gözaltına alınanların adli tıp muayeneleri ile işkence ve diğer zalim, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamele veya eziyetin tespitinden sorumludurlar.

ATK, **Adalet Bakanlığına bağlıdır**, yedi tane bölge ofisi bulunmaktadır. 2008 İlerleme Raporu uyarınca, ISO kalite akreditasyonu için hazırlanmaktadır ki bu raporlarının güvenilirliğini arttıracak ve mali kaynakların artışına bağlı olarak Türkiye'nin 81 ilinde birimler kurmasını sağlayacaktır.

Adli Tıp Kurumu, Avrupa Adli Tıp Kurumları Ağı'nın bir üyesidir. Görevleri çerçevesindeki eğitim programlarını uygulayıp koordine etmektedir. Şubat 2008'de, Avrupa Komisyonu

¹²² Güleç vs. Türkiye davası, 27 temmuz 1998 tarihli karar, Raporlar 1998-IV, prgf. 81-82, ve Oğur vs. Türkiye davası [GK], sayı 21594/93, prgf. 91-92, AIHS 1999-III

¹²³ Bknz. Bir kızın bir silahlı çatışma sırasında ölümünü soruşturan savcının olaya karışan jandarmalar tarafından sağlanan bilgiye fazlasıyla dayanmak suretiyle tarafsız olmadığını ortaya koyduğu Güleç vs. Türkiye davası, 27 Temmuz 1998 tarihli karar, Raporlar 1998-IV, prgf. 83-84,

tarafından finanse edilen işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamelenin etkin bir şekilde tespiti ve soruşturulmasına dair İstanbul Protokolü çerçevesinde 1500 hakim ve Cumhuriyet savcısı ile adli tıp uzmanı olmayan 4000 doktorun eğitimine ilişkin bir projeyi uygulamaya başlamıştır.

DEĞERLENDİRME

Önceki istişari raporlar, diğerleri yanında, şunu tavsiye etmektedir:

- gözaltındakilerin adli muayeneleri ile işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muamelenin tespiti için cezaevlerinde bulunan tüm imkanlar devlet hastanelerine ve sağlık merkezlerine taşınmalıdır. Tavsiyeler sonrasında Adalet Bakanlığı halen cezaevlerinde çalışan adli tıp doktorlarının bölgedeki hastanelere ya da sağlık müdürlükleri bünyesindeki binalara taşınmasına yönelik bir süreç başlatmıştır.
- İşkence ve kötü muamele vakalarında, eğer muayene edilecek kişi talep ederse, avukatın her zaman adli muayenede hazır bulunmasına izin verilmelidir.¹²⁴ Üçüncü istişari ziyaret raporuna, Adalet Bakanlığı şu şekilde cevap vermiştir: *Avukatların adli muayene sırasında hazır bulunmasına, muayeneyi rahatsız edebilecekleri gerekçesiyle Sağlık Bakanlığı yetkilileri tarafından karşı çıkmaktadır. İşkence ve kötü muamele vakalarında Adli Tıp Kurumu, muayene edilecek kişinin talebi doğrultusunda muayene sırasında avukatların hazır bulunmasını her zaman onaylamamaktadır. Bu durumlarda, eğer kolluk kuvvetleri bir taraf olarak görülüyorsa, avukatlar da bir taraf olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, doktor ve mağdur yalnız bırakılmamalıdır.*

Ankara Adli tıp Kurumu Başkanlığına yapılan ziyarette, uzmanlara Adli Tıp Kurumu'nun muayene sırasında avukatların hazır bulunmasına hiçbir itirazının bulunmadığı iletilmiştir. Ayrıca, Adalet Bakanlığı'nın avukatların da bir taraf olarak değerlendirilmesi şeklindeki argumanı anlaşılır değildir. Yakalama sırasında, hukuki-teknik anlamda taraf bulunmamaktadır çünkü henüz iddianame hazırlanmamış ve yargılama başlamamıştır. Avukatın varlığı, özgürlüğünden mahrum edilmiş, avukata ihtiyaç duyan bir kişinin savunma temel hakkını sağlamaya yöneliktir.

- Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı, Tutuklama Gözaltı ve İfade Almaya Dair Yönetmeliği'nde yer alan hükümler ve özellikle 9. md. Paragraf 3'de bir suçun soruşturmasına dahil olan kolluk görevlilerinin gözaltında bulunanları nakletmelerine ve tıbbi muayene sırasında hazır bulunmalarına izin verilemeyeceği yönündeki hükme ilişkin konularda, kamu görevlileri ve adli muayene gerçekleştiren doktorlara, **Adalet Akademisi yardımıyla, bilgi verilmesi ve bunların eğitilmesi** için gereken tüm adımları atmalıdırlar.

STK'lar tarafından uygulamada bu hükme (Tutuklama Gözaltı ve İfade Almaya Dair Yönetmelik 9. md. Paragraf 3) her zaman riayet edilmediği uzmanlara şikayet olarak iletilmiştir. Bu yüzden, bu tavsiye tekrarlanmalıdır:

¹²⁴ Tutuklama, Gözaltı ve İfade Almaya dair KHK'nın 9. maddesinin 10. paragrafı şu hükme amirdir: "Öncelikle adli tıp muayenesi, doktor hasta ilişkisi çerçevesinde doktor ve muayene olacak kişi arasında gerçekleşmelidir. Ancak, doktor güvenlik gerekçesi ile muayenenin kolluk görevlileri nezaretinde yerine getirilmesini talep edebilir, bu talep yazılı olmak zorundadır. Bu durumda, gecikmeye mahal vermemek kaydıyla avukatlar da müvekkillerinin talebiyle adli tıp muayenesine katılabilirler."

Tavsiye Ediyoruz:

- Adli muayenelerin devlet hastanelerine ya da sağlık merkezlerine taşınma süreci hızlandırılmalıdır.
- İşkence ve kötü muamele iddiaları söz konusu olduğu zaman muayene edilecek kişi talep eder ise, adli muayene sırasında avukatın hazır bulunmasına izin verilmelidir.

Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı, Tutuklama Gözaltı ve İfade Almaya Dair Yönetmelik'te yer alan hükümlere ilişkin konularda, kamu görevlileri ve adli muayene gerçekleştiren doktorlara bilgi verilmesi ve bunların eğitilmesi için gereken tüm adımları atmalıdır.

4.CEZAİ SÜREÇTE SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ PRENSİBİ -ADİL YARGILANMA

4.1 UZLAŞMA

Yeni Ceza Usul Yasası Türk Ceza Sistemine uzlaşma kurumunu getirmiştir. Uzlaşma sistemi, soruřturma¹²⁵ sırasında **savcı** veya yargılama ařamasında¹²⁶ **mahkeme** tarafından uygulanabilir. Her iki durumda ceza yargılaması, uzlařmacı¹²⁷ olarak bir **avukatın** davaya müdahalesine imkan tanımaktadır.

Ziyaret esnasında uzmanlara, hem soruşturma hem de yargılama sırasında uzlaşma prosedürünün çok nadir uygulandığı bilgisi verilmiştir. Uzmanlar, uzlaşmacı olarak hareket eden avukatlar tarafından yürütölen uzlaşma davası hakkında herhangi bir bilgi almamıştır.

Uzmanlara, uzlaşma hakkında resmi istatistik bilgileri sağlanmamıştır.

DEĞERLENDİRME

¹²⁵ Ceza muhakemesi yasının 253.maddesine göre:(1)Cumhuriyet savcısı, yapılan soruşturmanın durumuna göre, kanunun uzlaşma yapılabilmesi olanağını verdiği hâllerde, faili bu Kanunun öngördüğu usullere göre davet ederek suçtan dolayı sorumluluğunu kabul edip etmediğini sorar. (2) Fail, suçu ve fiilinden doğmuş olan maddi ve manevi zararın tümünü veya bunun büyük bir kısmını ödemeyi veya zararları gidermeyi kabullendiğinde durum, mağdura veya varsa vekiline veya kanunî temsilcisine bildirilir. (3) Mağdur, verilmiş olan zararın tümüyle veya büyük bir kısmı itibarıyla giderildiğinde özgür iradesi ile uzlaşacağını bildirirse, soruşturma sürdürölmez. (8) Zarar, uzlaşmaya uygun olarak giderildiğinde ve uzlaştırma işleminin giderleri, fail tarafından ödendiğinde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir.

¹²⁶ Ceza muhakemesi yasının 244.maddesine göre(mahkeme tarafından yürütölen uzlaşma):[1] Kamu davasının açılması halinde, uzlaşmaya tâbi bir suç söz konusu ise, uzlaştırma işlemleri [253](#) üncü maddede belirtilen usule göre, mahkeme tarafından da yapılır.

[2] Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde davanın düşmesine karar verilir.

¹²⁷ Ceza muhakemesi yasının 253.maddesine göre: (4) Cumhuriyet Savcısı, fail ile mağdur arasında uzlaşma işlemlerini idare etmek, tarafları bir araya getirerek bir sonuca ulaşmalarını sağlamak üzere, fail ve mağdurun bir avukat üzerinde anlaşamadıkları takdirde, bir veya birden fazla avukatın uzlaştırıcı olarak görevlendirilmesini barodan ister.

[5] Uzlaştırıcı, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaşmayı sonuçlandırır. Cumhuriyet savcısı bir defaya mahsus olmak üzere bu süreyi otuz gün daha uzatabilir. Uzlaştırma süresince zamanaşımı durur. [7] Uzlaştırıcı, yaptığı işlemleri ve uzlaşmayı sağlayıcı müdahalelerini belirten bir raporu on gün içinde ilgili Cumhuriyet savcısına sunar.

Ceza sisteminin etkili olmasına katkıda bulunmak ve sanık ile mağdur arasında uzlaşmaya imkan sağlamak için uzlaşma ile ilgili hüküm pozitif etkiye sahip olabilir. (Yukarıda 1.2 bölümü)

Yine de uzlaşma sistemi uygulamada yeterli bir şekilde kullanılmamaktadır.

Uzlaşma yoluna nadir başvuru, görüldüğü üzere, sadece tecrübe yoksunluğu nedeniyle değil aynı zamanda hakim, savcı ve avukatlar tarafından uzlaşma usulü hakkında yeterli bilgi sahibi olunamaması nedeniyledir.

Daha etkili bir şekilde uzlaşma metoduna başvurulabilmesi için **reform stratejisi**, eğitim kursları organize ederek, mevzuatı geliştirmeyi amaçlayan etkinlikler sağlayarak uzlaşma kurumunun uygulanmasındaki aksaklıkları gidermeyi teklif eder.

Tavsiye Ediyoruz:

- Uzlaşma kurumunun tamamen uygulanmasını sağlayan yeni düzenleme yapılmalı.

4.2 İDDİANAMENİN İADESİ

Yeni Ceza Usul Yasası mahkemeye, yetersiz delillerle açılan iddianameleri reddetme yetkisi vermiştir. 174¹²⁸.maddeye göre, Ceza Usul Yasasının 170. maddesinde belirtilen eksikliklerin varlığı nedeniyle veya ön ödeme teklif etme imkanı varken bu yapılmadan savcı dava açtığı zaman, hakimler iddianameyi iade edebilir. Savcının karara itiraz etme yetkisi vardır.

DEĞERLENDİRME

Hüküm tam olarak anlaşılmamakta ve geniş olarak uygulanmamaktadır. Örneğin, uzmanlar, davayı geri göndermenin yerine, davayı düşürme olasılığı konusunda hakimler arasında belirsizlikler tespit etmektedir. O zaman elde edilen delillerin yeterli olup olmadığı gerçeğine bakılmaksızın hakim eylemin suç oluşturmadığına kanaat getirmektedir. Önceki istişare raporu uzmanları tarafından yayınlanan tavsiyeler tekrar edilmek zorundadır.

Tavsiye Ediyoruz:

- İddianameyi geri gönderme kriteri daha açık olmalı, mahkemeler sadece geri göndermek değil aynı zamanda iddianameyi reddetmekle yetkilendirilmeli.
- Konu hakkında daha kapsamlı bir eğitim verilmeli.

¹²⁸ [1] Mahkeme tarafından, iddianamenin ve soruşturma evrakının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra, eksik veya hatalı noktalar belirtilmek suretiyle; [174](#) inci maddeye aykırı olarak düzenlenen, Suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen, Önödemeye veya uzlaşmaya tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaşma usulü uygulanmaksızın düzenlenen, İddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir. [3] En geç birinci fıkrada belirtilen süre sonunda iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır. [4] İade kararına karşı Cumhuriyet savcısı itiraz edebilir.

4.3 SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ- ÇAPRAZ SORGU

2005 yılında yenilenen Ceza Usul Yasasına göre sanık; tanık veya bilirkişinin duruşmaya çağrılmasını istemek ve yargılama sırasında savunma delillerini toplattırmak hakkına sahiptir. Ceza Usul Yasasının 201. maddesine göre sanık avukatı; tanık, bilirkişi, müdahil, sanık ve diğer çağrılan kişilere doğrudan soru sorma hakkına sahiptir. Sanık ve müdahil ise, mahkeme başkanı veya hakim vasıtasıyla sorular sorabilir. Eğer sorulan sorulara bir itiraz olursa, soruların sorulması gereken sorular olup olmadığına mahkeme başkanı karar verecektir.

Uzmanlara doğrudan soru sorma hükmünün şimdiye kadar çok nadir uygulandığı bilgisi verildi.

DEĞERLENDİRME

Doğrudan soru sorma hükmü ile, Türk Ceza Yargılamasında adil yargılanma güvencesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6.maddesinin 3.paragrafının (d) bendi ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu hükmü göre, bir suçla suçlanılan herkes, soru sorma ve kendisine karşı tanıklık yapan kişiyi sorgulama, kendisine karşı tanıklık yapanlarla aynı koşullarda kendi lehinde tanıkları sorgulama ve katılımını sağlama hakkına sahiptir.

Bu hükmün amacı sanıklara da, savcı ile eşit bir konumda tanıkları¹²⁹ çağırma ve sorgulama için hak sağlamaktır. Silahların eşitliği savunma için yeni bir rol ifade etmektedir.

Doğrudan soru ve çapraz sorgu tekniği; savcılar, hakimler ve özellikle yeni sorumluluklarını tam olarak özümseme durumunda olmayan avukatlar tarafından yeni becerilerin kazanılmasını gerektirir. Bu dikkate alındığında, yukarıdaki hükmün uygulanması için sadece hakim ve savcılar değil aynı zamanda avukatların da çabası gerekir. Hakim, savcı ve avukatlar için ortak bir eğitim programı önemle tavsiye edilir. Eğitici eğitimi modeli bu alanda şiddetle tavsiye edilebilir. Bu eğitim sayesinde, yerel uygulamaları ve eğitim ihtiyaçları ve ulaşım ve konaklama ile ilgili eğitim maliyetlerini dikkate almak bakımından tüm hakim, savcı ve avukatlara ulaşmanın yolu bulunarak taşrada eğitici olarak görev yapabilecek belirli sayıda hakim savcı ve avukatlara orta seviye eğitim verilmesi imkanı sağlanır.

Tavsiye Ediyoruz:

- Ceza yargılaması süresince iddia ve savunma arasında eşitliği temin etmek için önlemler alınması ve savunma avukatlarına çapraz sorgunun tamamen uygulanmasını sağlayan yeni bir düzenleme yapılmasını
- Savcılar, hakimler ve avukatlar için uzlaşma ve doğrudan soru sorma ile ilgili olarak yeni ceza muhakemesi hükümleri hakkında, yoğun, özel ve yaygın eğitim verilmesini

4.4.ADİL YARGILANMA, ZORUNLU MÜDAFİ , ADLİ YARDIM

CMK 150/3.maddesi, sanık veya şüpheli, bir savunma avukatından faydalanmak istediğini açıklarsa ve eğer bir avukat atayacak durumda değilse şüpheli ve sanık için bir savunma avukatının atanmasını sağlamaktadır.

¹²⁹ Sess HCRH, Bonisch v. Austria, judgement of 6 may 1985, Series A No 92 (1987)9 EHRR 135

Yetişkin olmayan, akli melekeleri gelişmemiş bulunan, kendisini savunamayacak derecede malul olan kişiler için bir savunma avukatı atamak zorunludur. CMK'nun yürürlüğe yeni girdiği sırada hüküm genişletilerek 5 yıldan fazla ceza alabilecek şüpheli de kapsama alındı.

CMK'nın aynı maddesi, avukat maliyetini karşılayamayan sanıklara, ücretsiz olarak bir avukattan faydalanma hakkını getirmiştir.

2007 Aralık ayında Türk Ceza Yasası ve Ceza Muhakemesi Kanununda kabul edilen değişikliklerle, zorunlu savunma avukatı atanması hükmü getirilmiştir. Yeni hükme göre, alt sınırı 5 yıldan fazla hapis cezasını gerektiren ve şüpheli ve sanığın bir savunma avukatına sahip olmadığı davalarda şüpheli ve sanığın istemi olmaksızın onlara bir savunma avukatı atanır. Daha önce, yukarıda açıklandığı üzere, üst sınırı 5 yıl veya daha fazla hapis cezası gerektiren davalarda bir savunma avukatı atanmaktaydı.

Ziyaret sırasında uzmanların görüştüğü baro yetkililerine göre, yasada yapılan değişiklik bütün davalardaki zorunlu müdafilik oranını %80'den %20'ye geriletmiştir.

Suçlu kişilerin bilgilendirme hakları kapsamında, CMK'nın 147. maddesine göre bir şüpheli veya sanığın, ifade alma veya sorgulama sırasında kendisine bir avukat atanması hakkından ve bu avukatın sağlayacağı adli yardımdan yararlanma hakkı bulunduğu konusunda bilgilendirilmelidir; aynı zamanda ifade alma veya sorgulama sırasında, eğer isterse avukatın hazır bulunacağı konusunda da bilgilendirilmelidir. Bir avukat atama durumunda değilse, baro onun avukattan yararlanma yönündeki ifadesine göre bir avukat tayin eder.

DEĞERLENDİRME

Zorunlu müdafii imkanından faydalanmayı sağlayan suçların kapsamının sınırlandırılması büyük ölçüde, zorunlu olarak adli yardım imkanını alan şüpheli ve gözaltında bulunan kişilerin sayısını azalttı.

Bu sınırlama, herkesin üç temel hakka (1-kişinin kendi kendini savunması, 2-kişinin kendisini seçtiği bir yasal yardımcı vasıtasıyla savunması, 3- eğer yasal yardımı karşılamak için yeterli imkanı yoksa adaletin ortaya çıkması için gerekli yasal yardımın ücretsiz olarak verilmesi'dir.) sahip olmasını temin eden AİHS'nin 6. maddesinin 3.paragrafının (c) bendinde sağlanan adil yargılanma teminatını zedeleyebilir.

Bu hükmün amacı, savunmaya, etkin bir savunma imkanının varlığını sağlamaktır. "Özgürlükten yoksunluğun muhtemel olduğu yerde prensip olarak adaleti gerçekleştirmek için yasal temsil gereklidir." Sanık masrafları karşılayamıyorsa, bu hakkın kullanımı için devlet kaynakları kullanılabilir.¹³⁰ Başka bir ifade ile herhangi bir davada savunmanın bir avukat tutmak için bütçesi uygun değilse, yasa tarafından verilen minimum veya maksimum cezaya bakılmaksızın, savunmaya zorunlu müdafii tutma imkanı sağlanmalıdır.

Önceki İstisari Ziyaret Raporlarında tavsiye edildiği gibi, sanığın savunma hakkı ve adli yardım hakkında bilgilendirilmesi ile ilgili olarak, izleme ve mevcut şartların yerine getirilmesi konusunda gerekli adımlar atılmalıdır. Buna göre, herkes yakalanma veya göz altı sırasında ya da bir cürüm işlemle suçlandığında ücretsiz avukat yardımından yararlanabileceği hususunda yetkili bir makam tarafından bilgilendirilmelidir. Aynı zamanda polis ve jandarma karakolları tarafından her hafta, bir önceki hafta süresince gözaltına alınan tüm kişilerin listesini o ildeki baroya teslim etmesi gerekliliği tavsiye edilmektedir. Böyle bir

¹³⁰ Benhm v. United Kingdom (Başvuru No:1938/92), 10 Haziran 1996 tarihli karar;(1996) 22 EHRR 293

liste baroların, CMK'nın 135. ve 136. maddeleriyle uygun hareket edilip edilmediğinin izlenmesine ve baroların bu konuda daha fazla gelişme göstermesine katkıda bulunacaktır.

Bu tavsiye tekrar edilmek zorundadır.

Tavsiye Ediyoruz:

- Kendi imkanları ile avukat tutamayacak kişiler için zorunlu müdafiliğin kapsamının tüm durumlar için genişletilmesini.
- Sanıkların savunma hakları ve adli yardım hakkında gereğince bilgilendirilmesini

4.5 ADİL YARGILANMA. AVUKATLARIN MÜVEKKİLLERİ İLE İLETİŞİM KURMA HAKKI

Avukatın şüpheli ile görüşme hakkı ile ilgili CMK 149. maddesinin 3. fıkrasına göre, soruşturma ve kovuşturma evrelerinin hiçbir aşamasında avukatın; şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukukî yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz.

Aynı yasanın 154. maddesine göre, şüpheli veya sanık, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tâbi tutulamaz.

Uzmanlar, ziyaret sırasında avukatların duruşma sırasında müvekkilleriyle konuşma istemlerinin hakim ve savcılar tarafından olumsuz görülme devam edildiğini ve bu türden bir istemin duruşmanın engellenmesi olarak görüldüğünü fark etmiştir.

Uzmanlar, ziyaret ettikleri mahkemelerde, duruşmalarda sanığın duruşma salonunun ortasında avukatlarıyla iletişimleri engellenecek derecede uzak durduklarını tespit etmişlerdir.

DEĞERLENDİRME

Daha önceki İstişari Ziyaret Raporunda da üzerinde önemle durulduğu gibi, **yukarıda zikredilen uygulamalar**; savunma hakkının zayıflatılması, avukatların aksi halde dava sürecini anlayamayacak olan müvekkillerine yargılama usullerinin yapısı ve içeriği konusunda açıklama yapmalarının engellenmesi, sanıkların, avukatlarına kendi durumlarının mahkemeye nasıl sunulacağı konusunda talimat vermelerine mani olunması ve avukatların yargılama sürecinde ortaya çıkacak olan yeni noktalar konusunda müvekkillerinden ilgili bilgileri istemelerinin engellenmesi olarak görülmelidir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Yargılama sırasında avukatların müvekkilleri ile görüş alış-verişine izin verecek uygulamaların takibinin sürdürülmesini.

4.6 SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ. AVUKATLAR TARAFINDAN SORUŞTURMA DOSYALARINA ERİŞİM

CMK'nun 153. maddesine göre; savunma avukatı, soruşturma aşaması sırasında tüm dosya içeriğini inceleyebilecek ve istediği herhangi bir belgenin ücretsiz olarak fotokopisini alabilecektir.

Avukatın dosyalara erişme yetkisi ancak avukatın dosya içeriğini görmesi ve dosyayı kopyalamasının devam eden soruşturmanın amacını tehlikeye atabileceği durumlarda, savcının talebi üzerine bir ceza hâkiminin verdiği kararlarla sınırlandırılabilir.

Buna karşılık, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 22. maddesinin 1. fıkrasında, savunma avukatının soruşturma aşaması sırasında kolluk kuvvetleri tarafından tutulan dosyanın içeriğini inceleyebilmesi için yetkili savcının yazılı emri olması gerektiği düzenlenmiştir.

Ziyaret sırasında avukatlar tarafından, duruşma başlayana kadar soruşturma dosyalarına erişim hususunda, savcıların ve hakimlerin koydukları sınırlamalarla ilgili uzmanlara şikayette bulunulmuştur.

DEĞERLENDİRME

Kolluk kuvvetleri tarafından tutulan soruşturma dosyasına savcı tarafından verilen bir izinle erişilmesini düzenleyen yönetmelik ile, avukatlara dosyaya erişme yetkisi veren ve bu sınırlandırmanın soruşturmanın selameti ile ilgili haklı nedenlerle sadece hâkim tarafından uygulanabileceğine ilişkin kanun hükmü arasında ciddi bir çelişki vardır.

Avukatların sanıklarla ilgili dosyalara erişmesi adil yargılanma hakkı açısından çok önemli bir unsurdur. AİHS'nin 6. Maddesinin 3. Paragrafının b bendi, bir suç işlediği iddiası ile yargılanan kişilerin savunma hazırlamaları için yeterli zaman ve olanaklara sahip olmaları gerektiğini kabul etmiştir.

Diğer yandan, çoğu Kıta Avrupası Hukuku Ceza Prosedüründe olduğu gibi Türkiye'de de kanıtların çoğunun duruşma öncesi aşamalarda, özellikle de soruşturma sırasında derlendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Duruşma öncesi aşamada sanığın hakları ile savcıların soruşturmayı yönetme ve sanık hakkındaki iddianameyi etkili ve hızlı bir şekilde hazırlama görevleri ile örtüşmektedir. Sanık, belirli suçlama kanıtlarının bulunduğunu öğrenirse, bu bilgiyi suiistimal edebilir. Sanıklar kendilerini itham edecek olan daha başka kanıtları yok etmek isteyebilirler ya da başkalarına bunu yaptırabilirler. Elde edilen kanıtlar sanıkların daha fazla suç işlemesini de sağlayabilir. Son olarak savcılar, tanıkları ve bazı hassas durumlarda, mağdurları özellikle de küçük yaştaki mağdurları korumak isteyebilirler. Bu durumda savcılar, süreci etkili olarak yönetmek için mümkün olduğunca uzun bir süre ilgili kanıtları gizlemede fayda görürler. İşte böyle bir durumda da, bu fayda, sanığın, savcıyla eşit konuma yerleştirilmesi yönündeki ve özellikle de kanıtlarla ilgili yorum yapması ve tanıklara soru sorma konusundaki çıkarlarıyla direkt olarak çatışır.

AİHS, bu iki farklı çıkarlar arasında bir denge kurar. Savcılar, kural olarak, sanığın davanın ilk aşamalarında masum ya da suçlu olarak gösterileceği ilgili belgelere erişeceğinin ve bu hakkın sınırlandırılmasının somut kamu çıkarlarının korunması gereksinimleri doğrultusunda

haklı görülebileceğini ve bu gereksinimin değerlendirilmesinin ise her zaman hâkim kararı ile olması gerektiğinin farkında olmalıdırlar.

Tavsiye Ediyoruz:

- Sanığın, davanın ilk aşamalarında masum ya da suçlu olarak gösterileceği ilgili belgelere erişmesine izin verilmeli ve bu hakkın sınırlandırılmasına ancak, somut kamu çıkarlarının korunması gerekçesiyle ve hakim kararı ile izin verilmelidir.

4.7 SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ. MAHKEME SALONLARINDA SAVCILARIN YERLERİ- SAVCILARIN TARAFSIZLIĞI

Daha önceki AB Komisyonu İstisari Ziyaret Raporlarında, savcılarının tarafsız görünmeleri konusunda bir problem gündeme getirilmişti. Bunun sebebi; savcılarının adliye binası içerisindeki odalarının hakimler ile yakın olması, mahkeme salonunda hakimlerin yanında oturmaları, mahkeme salonuna birlikte girip çıkmaları, aynı kürsüde yüksek seviyede oturmaları, neredeyse aynı cübbeleri giymelerine rağmen; savunma avukatlarının hakim ve savcınınkinden farklı cübbeler giyip, mahkeme salonuna diğer kişilerle birlikte ayrı bir kapıdan girmelerinden kaynaklanmaktadır.

Aynı raporlarda, hakim ve savcılarının ortak kariyerden gelmelerinin prensip olarak, her iki tarafın tarafsızlıklarını etkileyebileceği düşünülmüştü.

Türkiye'deki duruşmalarda savcılar, yüksek bir platformda, hakimlerle aynı seviyede ve onların hemen yanında, oturmaya devam etmektedirler. Savunma avukatlarıysa halk ve sanıklarla birlikte, zemin seviyesinde duran bir masada oturmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Yukarıda vurgulandığı gibi hakim ve savcılarının aynı kariyeri paylaşmaları Avrupalı sistemlerde ortaktır.

Bundan dolayı, **REC(2000)19'un** 18. ilkesinde; *devletler aynı kişinin hem savcılık hem de hakimlik fonksiyonlarını ya da bunun tam tersini ardıl şekilde yerine getirmesini mümkün kılmak için gerekli önlemleri almasına* izin vermiştir.

Yine de, hakim ve savcılarının tarafsızlık görünümünü sağlamlaştıracak uygulamaya dönük önlemlerin ivedilikle alınması gerekmektedir. Özellikle hakimlikten savcılığa ya da tam tersine görevin değişmesi durumunda, ilgili kişinin çalışma yerinin de değişmesi gerekmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak daha önceki İstisari Ziyaret Raporunda belirtilen öneride, savcılarının ve savunma avukatlarının duruşma salonlarında eşit seviyelerde, tercihan her ikisinin de zemin seviyesinde, birbirleriyle karşı karşıya oturacak pozisyona sahip olmaları gerektiği tekrarlanmıştır.

Tavsiye Ediyoruz:

- Savcıların mahkeme binası içerisinde, görevli hakimlerden tamamen ayrı bölümlerde bulunan ofisleri olması,
- Savcıların mahkeme salonuna hakimlerin kullandığından farklı bir kapıdan girip çıkmaları,
- Savcılar ve savunma avukatlarının duruşma salonunda eşit bir seviyede durmaları,
- Hakimden savcıya ya da tersi bir fonksiyon değişiminde çalışma yerinin değişiminin zorunlu olması.

4.8 TERCÜME HİZMETİ

CMK'nun 202'inci maddesinde belirtildiği gibi, sanık yada mağdurun durumunu anlatmak için yeterli derecede Türkçe bilmemesi durumunda, duruşma sırasında suçlamanın ve savunmanın önemli noktaları, mahkemenin tayin edeceği bir tercüman tarafından tercüme edilir. Bu maddenin hükmü aynı zamanda soruşturma aşamasında şüpheliler, mağdurlar ve dinlenen şahitlerin hepsine uygulanır.

Uzman, Türkçeden farklı diller konuşan vatandaşlar için çoğu davada profesyonel bir tercüman atanmadığı, bunun yerine yerel dile hakim olan mahkeme çalışanları ya da başka kamu birimlerinde çalışan kişilerin görevlendirildiği konusunda bilgilendirilmiştir.

DEĞERLENDİRME

Bu tür bir hizmet her zaman kaliteli ve güvenilir bir tercüme hizmetiyle sonuçlanmayabilir.

Reform stratejisi, yerel dillerin kullanımına hakim tercümanların listesini belirleyip, mahkemenin dikkatine sunmak şeklinde bir çözüm belirleyerek, konuyu ele almıştır.

Tavsiye Ediyoruz:

Akredite tercümanlık sisteminin getirilmesini.

5.KÜÇÜKLER

Çocuk Koruma Kanunu 2005 yılında kabul edilmiştir. Bu kanun ile, çocuk mahkemeleri kurumu, çocuklar için özel yetkili savcılık ve çocuklarla ilgili olan davalarda özel duruşma prosedürleri sağlanmıştır.

2008 yılı İlerleme Raporuna göre, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) raporun hazırlandığı süreçte, yeni yeni personel almış, bu süre içerisinde psikologlar, çocuk gelişim uzmanları ve sosyologlar gibi özel personelin sayısı da artırılmıştır.

Aynı dönemde, hakim ve savcılar da dahil olmak üzere, çocuk bakımı ile ilgili kurumların personeli, çocuk hukuku konusunda eğitilmiştir.

Rapora göre, çocuk mahkemesi sistemindeki ilerlemeye rağmen, çocuk mahkemeleri sayıca hala yetersizdir,¹³¹ bu mahkemelerde sosyal görevli yetersizliği vardır ve iş yükleri de çok ağırdır. Bunun sonucunda ise davalar daha uzun sürmekte¹³² ve bu nedenle de çocuklar özgürlüklerinden daha uzun süre boyunca mahrum kalmaktadırlar. Aynı zaman dilimi içerisinde tutuklu çocuk sayısında bir artış olduğu ve denetimli serbestlik sisteminin etkili olarak işlemediği görülmüştür.

Yargılama usulü ile ilgili olarak, CMK 185. maddesine göre, on sekiz yaşın altındaki kişilerin duruşmaları kamera ile kayıt edilmek zorundadır.

Savcı ise bu duruşmalarda bulunamaz.

Hakime sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar yardımcı olur.

CMK 52. maddesinde reşit olmayanın tanıklığının kayıt edilmesi de ifade tekrarına gerek kalmaması için gereklidir.

DEĞERLENDİRME

Mardin ve Diyarbakır'daki mahkemelerde gerçekleşen ziyaretlerden sonra reşit olmayanların yargılanması konusunda uzmanlarda ciddi endişeler ortaya çıkmıştır.

Mardin'de çocuk mahkemesi yoktur.

Diyarbakır'da hem çocuk mahkemesi hem de CMK 250-252. maddelerinde belirtilen suçlar konusunda özel yetkili çocuk ağır ceza mahkemesi vardır.

Diyarbakır'da bu konuda ihtisas mahkemesinin bulunmasına rağmen, 15 ile 18 yaş arasındaki çocuklar, CMK 250. madde hükümleri altına düşen önemli suçlar için yetişkinlerle birlikte genel yetkili ağır ceza mahkemelerinde yargılanmaktadırlar. Ayrıca, bunlar yargılama öncesindeki tutukluluk süresinde yetişkinlerle birlikte tutulmaktadırlar.

Sonuç olarak, çocuk korunmasıyla ilgili kanunun kabulüne rağmen, ciddi adli suçları işlemekle itham edilen 15-18 yaş arasındaki çocuklar, yetişkinler gibi muamele görmektedirler.

Üstelik, uzman tarafından ziyaret edilen savcılık ofislerinde, Çocuk Koruma Kanununun 30uncu maddesinde belirtildiği şekilde çocuklar için ayrıca kurulmuş (özel görevli) savcılık makamları henüz bulunmamaktadır.

¹³¹ 2005 tarihli Çocuk Koruma Kanununa göre her şehirde çocuk mahkemeleri kurulması gerekir. Ancak şu anda 81 ilin sadece kırkında böyle mahkemeler vardır.

¹³² 2005 verilerine göre çocuk mahkemelerinde ortalama dava süresi 326 gün olup, genel mahkemelerde bu süre 234 gündür.

Bu durum uluslar arası standartlara göre çocukların en savunmasız kişiler olduğu hesaba katıldığında önemli kaygılara neden olmaktadır. Çünkü, uzman tarafından ziyaret edilen Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, çocuklar ağır ceza mahkemelerinin yetkisi altında çok ciddi suçların işlendiği bir dünyada bir suç örgütü nezdinde adli suçlar işledikleri (TCK md.200/6), suç örgütüne yardım ettikleri (TCK md.200/7) ya da örgütün propagandasını yaptıkları için(TCK md.200/8) için tutuklanıp mahkemeye çıkarılmaktadırlar.

Hatırlanmalıdır ki, 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarıyla ilgili Birleşmiş Milletler Sözleşmesi hükümlerine göre, bir çocuğun tutuklanması, göz altına alınması ve hapsedilmesi ancak son çare olarak ve en kısa süreli zaman dilimi içerisinde¹³³ uygulanmalı ve özgürlüğünden mahrum kalan her çocuğa yaşının gereğine uygun olarak insanlığın gereği olan saygılı biçimde davranılmalıdır. Özellikle özgürlükten mahrum kalan her çocuk, bu durumun çocuğun faydasına olmaması haricinde yetişkinlerden ayrılmalı¹³⁴ ve ailesiyle olan iletişimi ya da haberleşmesi olağan durumlar içinde saklanan bir hakkı olarak korunmalıdır.

Diğer bir endişe sebebi, çocukların dahil oldukları yargılamaların süresidir. AIHS'nin 6. maddesinde yer alan Adil Yargılama Prensiplerini yorumlamaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına göre, davaya taraf olanların menfaatlerinin ışığı altında, yargılama sürelerinde makullüğe ulaşılmalıdır. Strazburg Mahkemesi, davaya zayıf tarafların ve özellikle de çocukların dahil olması durumunda, hakim ve savcıların itina ve titizlikle çalışmasını istemektedir.¹³⁵

Yargılama usullerine gelindiğinde, uzmanlarımız, çoğu mahkemede çocukların ifadelerini kaydedebilecek teknik yeterliliğe sahip odaların bulunmadığı yönünde bilgilendirilmişlerdir.

Tavsiye Ediyoruz:

- Her ilde, çocuk mahkemeleri ile savcılık çocuk suçları büroları kurulmalıdır. Ayrıca, psikolog, pedagog ve psikiyatr bulunmayan çocuk mahkemelerine bu görevliler atanmalıdır.
- Yaşına ve kendisi aleyhine suç işleyen sanığa bakılmaksızın tüm küçüklere, çocukların korunmasına ilişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Çocuk Koruma Kanununa uygun şekilde tam koruma sağlanması gerekmektedir.
- Bir çocuğun tutuklanması veya hapse konulması en son uygulanacak tedbir olarak düşünülmeli ve bu tedbirler mümkün olan en kısa süre ile sınırlı tutulmalıdır.
- Hürriyetinden mahrum edilmiş çocukların yetişkinlerden ayrı tutulması ve onlardan ayrı olarak yargılanması gerekmektedir.
- Çocuklarla ilgili davalar görülürken özel itina gösterilmeli, soruşturmalar ve duruşmalar hızlandırılmalıdır.
- Savcılar, gözaltına alınmış veya tutuklanmış çocuklara tam bir savunma hakkı sağlamak amacıyla, haftada bir kez Barolar ile iletişim

¹³³ Madde 37/b

¹³⁴ Madde 37/c

¹³⁵ H v. United Kingdom Kararı, 16 Temmuz 2002

kurmalıdırlar.

- Çocuklarla ilgili soruşturma yapan ve davaya katılan savcı ve hakimlere yönelik, çocukların korunması hakkında uluslar arası ve ulusal ilkeler ve teknikler üzerine devamlı ve yoğunlaştırılmış eğitim verilmelidir.

6.TANIKLARIN KORUNMASI

Avrupa Konseyi Yargının Etkinliği Komisyonu'nun (CEPEJ) 2006 yılı raporuna göre, Türkiye, korunmasız kişiler ile mağdurlar hakkında çok az özel düzenleme bulunan ülkeler arasında yer almaktadır.

CEPEJ, tecavüz, terör, şiddet mağdurları ve etnik azınlıklar bakımından özel düzenlemelerin az olduğunu kaydetmektedir.

Türkiye, 2008 yılı içerisinde, failler aleyhine tanıklık yapmayı kabul eden insan ticareti mağdurlarının kimliklerinin korunması imkanını getiren ve bu kişilerin tanık koruma programına dahil olmasının yolunu açan Tanık Koruma Kanununu kabul etmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanunu, tanıkların durumlarının korunması ve onlara yardım edilmesi bakımından savcılara görev veren özel düzenlemeler içermemektedir.

DEĞERLENDİRME

(2000)19 numaralı Tavsiye Kararının 33.ilkesine uygun olarak, savcılar, mağdurların kişisel çıkarları etkilendiğinde bu kişilerin görüşlerini ve endişelerini gerektiği gibi dikkate almalı, usule ilişkin gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayacak tedbirler almalıdırlar.

Tavsiye Ediyoruz

- Kanun koyucunun suç mağdurlarının ve özellikle tecavüz mağduru zayıf kişilerin, terör mağdurlarının, aile içi şiddet mağdurlarının ve etnik azınlıkların korunması için gerekli düzenlemeleri kabul etmesi beklenmektedir
- Savcılar, soruşturmalar ve duruşmalar sırasında mağdurların haklarını gözetmekle yükümlüdürler.

EK 1 CEPEJ İSTATİSTİKLERİ

TABLO A

Ülke	Gelen hazırlık evrak sayısı	Toplam Takipsizlik kararı sayısı	Savcılar tarafından sanığın tespit edilememesi sebebiyle sonlandırılan vaka sayısı	Savcılar tarafından takipsizlik kararı ile sonlandırılan vaka sayısı	Savcılar tarafından verilen bir ceza ya da uzlaşmaya dayalı olarak bitirilen vaka sayısı	Savcılar tarafından mahkemelere açılan dava sayısı
Almanya	4.917.575	1.294.402	-	1.294.747	241.102	1.187.323
İtalya	2.938.649		1.247.516			572.887
Türkiye	2.733.767	1.694.588				725.210

TABLO B

Ülke	Her 100.000'lik nüfus bazında savcılığa gelen dosya sayısı	Savcılara gelen ortalama dosya sayısı	Her 100.000'lik nüfus bazında açılan dava sayısı	Savcılarca açılan ortalama dava sayısı
Almanya	5971	967	1442	234
İtalya	5002	1317	975	257
Türkiye	3723	695	988	184

EK 2 T.C. Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan, 1.1.2007 – 31.12.1007 dönemini kapsayan savcılıkların (TABLO C) ve CMK 250. madde gereğince oluşturulan özel yetkili savcılıkların (TABLO D) yüküne ilişkin istatistikler.

TABLO C

Savcılıkların işyükü	Önceki yıldan devreden dosya sayısı	Yıl içinde alınan dosya sayısı	Takipsizlik kararı verilen dosya sayısı	Dava açılan dosya sayısı	Gelecek yıla devreden dosya sayısı
	2.543.444	2.899.593	1.509.939	912.892	2.726.211

TABLO D

Savcılıklar	Önceki yıldan devreden dosya sayısı	Yıl içinde alınan dosya sayısı	Takipsizlik kararı verilen dosya sayısı	Dava açılan dosya sayısı	Gelecek yıla devreden dosya sayısı
ADANA	280	830	98	351	425
ANKARA	442	751	128	163	519
DİYARBAKIR	11228	2268	544	724	11715
ERZURUM	1082	386	73	110	1133
İSTANBUL	1251	3170	639	1104	1588
İZMİR	538	674	78	362	593
MALATYA	1610	386	67	102	1685
VAN	4434	1572	518	376	4667

Toplam	20865	10037	2145	3292	22325
---------------	-------	-------	------	------	-------

TÜRKİYE

KASIM 2008

**POLİS¹³⁶ VE İNFAZ KURUMLARI
HAKKINDA RAPOR**

Prof J.J.McMANUS

İçindekiler

Uygulamayla İlgili Özet

Metodoloji

¹³⁶ Rapor polis ve jandarma göz altı merkezlerini de içermekte olup, bu kısımların tercümesi yer almamaktadır.

Polis Gözetimi: Yetişkinler

Polis Gözetimi: Çocuklar

Ceza İnfaz Kurumları

Uygulamayla İlgili Özet

Cezaevleri

Son yıllarda çağdaş Avrupa ve Birleşmiş Milletler standartlarıyla uyum sağlamak amacıyla Türk cezaevlerinde çeşitli proje ve programlar uygulanmaktadır ve pek çoğu da başarılıdır. Ancak gelişmelere mani olan geçmişten kalan iki miras mevcuttur:

- **Türkiye’de mahkemenin verdiği cezadan başka cezaevinin şartları itibariyle ilave cezalandırma anlayışına göre dizayn edilmiş küçük ölçekli pek çok cezaevi mevcuttur. Bunların yerine interaktif bir kontrol ve dinamik bir güvenlik sağlayacak şekilde dizayn edilen cezaevleri yapılarına kadar, cezaevlerini ceza için görmektense ceza olarak görme eğilimi her zaman olacaktır.**
- **Oldukça yüksek tutuklu oranları ki bunlardan bir kısmı neticede beraat etmektedir ve çocuk mahkûmlar, büyük oranda mahkûmlara yardım amacıyla suç davranışlarına ve salıverilme için hazırlanma konularında tasarlanan olumlu uygulamalar oluşturmada ortaya çıkan sorunları daha da arttırmaktadır. Tutuklanma uygulamasının azaltılması, özellikle çocuklar için, tutukluluk sürelerinin kısaltılması ve temyiz sürecinin büyük oranda hızlandırılması tutuklu sayılarının düşmesine katkıda bulunacaktır.**

Bu temel konulara ilaveten, cezaevlerini geliştirmek için temas edilmesi gereken diğer konular da bulunmaktadır.

- Personel alımı oldukça düşüktür, bu nedenle mahkûmlarla uygun etkileşim ve yeni eğitilmiş personelden tam olarak yararlanma olanağı azalmaktadır. Personel eğitimi büyük ölçüde gelişmiştir ancak becerilerini uygulayabilmeleri için daha fazla personel gerekmektedir.
- Özellikle E ve F Tipi cezaevlerinin mahkûmların güvenli etkileşimi için uygun faaliyetlerle tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Diğer mahkûmlarla ilişki günlük en az 8 saat olmak üzere normal şekilde olmalıdır. Yalnızca özel ve sürekli bir güvenlik ihtiyacı olduğunda mahkûmların ilişkisi engellenmelidir.
- Bütün cezaevlerinde kaçınılmaz olarak daha çok programa ihtiyaç vardır. AİÖK mahpusların her gün en az 8 saat yapıcı faaliyetlerle meşgul edildikleri bir cezaevi ile karşılaşmamıştır.
- Erkeklerin çoğunlukta bulunduğu cezaevlerinde kalan az sayıdaki kadın mahkûmların özellikle hücre dışındaki faaliyetlerine ve sağlıklarına özel ilgi gösterilmelidir.
- Aileyle temas çok sınırlıdır ve bunun makul bir nedeni yoktur. Kapalı görüş yaygındır ve bir ay içinde yalnızca bir kez temasa izin verilmektedir; mahkûmlar ve aileleri ziyaretlerle ilgisi olmayan olaylar için bir disiplin cezası olarak ziyaretten yoksun bırakılmaktadır. Telefon görüşmeleri haftada 10 dakikayla sınırlandırılmaktadır. Bunun güvenlikle ilgili hiçbir nedeni yoktur.

- Sivil cezaevi izleme kurulları kurulmuştur. Bunların toplumu bir bütün olarak daha iyi temsil edebilmesi, kendi eğitimlerini organize etmelerine olanak tanımak ve bağımsızlıklarını oluşturmak için büyük çabaya ihtiyaç vardır. İzleme kurulları güvenlik konuları ve mahkûmların bireyselliğini uygun şekilde koruyarak faaliyetlerini kamuyla paylaşmalıdır. Mevcut durumda BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesine ek İhtiyarî Protokol standartlarını karşıladıkları şüphelidir.
- STKlar normal cezaevi faaliyetlerine katılmaları konusunda daha çok cesaretlendirilmelidir.
- 250 mahkûmdan daha çok mahkûmun bulunduğu her cezaevinde EPR tarafından öngörülen bir kurum doktorunun bütün görevlerini yapmak üzere tam zamanlı bir tıp doktoru atanmalıdır. 250 hastaya 1 doktor oranı, bütün tıbbî yükümlülüklerin yerine getirilmesine olanak sağlayacaktır.

Sonuç

Görüşülen bütün yetkililerin, standartları, süreçleri ve uygulamaları çağdaş Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirmek için ne gerekiyorsa yapmaya hazır oldukları anlaşılmaktadır. Büyük ilerlemeler kaydedildiği, kaynakların yetkililer tarafından gerekli olan alanlarda kullanıldığı görülmektedir. Yeni ve modern uygulamaların polis ve ceza infaz kurumlarının eski binalarına aktarılması oldukça zordur, yeni binaların inşasında kaçınılmaz olarak zaman alacaktır. Bu gerçekleşene kadar, diğer değişiklikler, tanımlandığı üzere, herkesin yararına olacak şekilde, özgürlük kaybı tecrübesini geliştirmek –azaltmak- için kullanılabilir. Devam eden kararlılıklarını göstermek için Türk yetkililerin Birleşmiş Milletler İşkenceyle Mücadele Sözleşmesine ek İhtiyarî Protokolü onayları önemli bir adım olacaktır.

METODOLOJİ

1-Ziyaretten önce Türkiye hakkında Avrupa Konseyi Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin ilgili raporlarıyla Avrupa Birliği adına çalışan önceki uzmanların raporları ve iç hukuk mevzuatının okunması,

2-Brükselde Türk yetkililerle planlama toplantısı yapılması

3-Ceza ve Tutukevleri Genel Müdürlüğünden brifing alınması

4-CTE Genel Müdürlüğünün organizasyonunda Elmadağ Kapalı Cezaevi, Şaşmaz Açık Cezaevi, Sincan 1 nolu L Tipi Cezaevi, Ankara 2 nolu F Tipi Cezaevi ve Çankırı E Tipi Kapalı Cezaevi, Ankara eğitim merkezi ziyaretleri. Her bir kurumda herm personelle hem de mahpuslarla görüşülmüş, kurumların fiziksel durumlarıyla, uygulanan rejime bakılmıştır.

5-İçişleri Bakanlığına bağlı polis ve jandarma kuruluşlarından Yıldizevleri Polis Karakolunu ve Ankara Çocuk Şube ve Akyurtta Jandarma Nezarethanelerine alan ziyaretleri

6-Yapılan toplantılar;

- ❖ Sivil toplum kuruluşlarıyla,
- ❖ Çankırı Cezaevi Sivil izleme Kurulu üyeleriyle,
- ❖ Ankara İnfaz Savcısıyla,
- ❖ İnsan Hakları Komisyonunun cezaevlerinin izlenmesiyle ilgili alt komite başkanıyla,
- ❖ Ankara Barosuyla

7. Ziyaret sırasında ve sonrasında sağlanan detaylı yazılı bilgi içeren malzemeler.

CEZA İNFAZ KURUMLARI

Arka plan

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye de ceza infaz kurumları konusunda mağduriyetler yaşamış bir tariheye sahiptir. Özellikle de bu ülkede bulunan küçük ceza infaz kurumlarının çoğunluğu farklı yapı özelliklerine sahip olup, bunlardan birçoğu hem eski hem de 21. yüzyılın koşullarına adapte edilemeyecek durumdadır. Ülkede küçük ceza infaz kurumlarının kapatılması ve bunların yerine nüfusun yoğun olduğu merkezlere yakın yerlerde büyük ceza infaz kurumları yapılması kararlaştırılmıştır. Küçük ceza infaz kurumlarının mahkûmların evlerine yakın yerlerde bulunmasının birçok avantajı bulunmakla birlikte hâlihazırda bu yerlerde küçük gruplar için düzenli faaliyetler gerçekleştirmek mümkün olmamaktadır. Keza bu küçük ceza infaz kurumlarının birçoğu fiziksel açıdan çok kötü durumdaydı ve modern zamanların standartlarını karşılayabilecek durumda değildi. Avrupa Birliği/Avrupa Konseyi'nin katılım ve katkıları sayesinde 18 ay önce iki yeni model ceza infaz kurumu yapılmıştır. Bu günlerde 90 ceza infaz kurumunu mesleki eğitim atölyelerine dönüştürmek üzere yeni bir program başlatılmıştır. Projelerde aynı zamanda ceza infaz kurumu personelinin de eğitilmesi söz konusudur ve şu anda ülke çapında bu amaçla kurulmuş 5

eğitim merkezi bulunmaktadır. Eğitim merkezleri, tüm ülkedeki ceza infaz kurumu personeline uyguladığı davranış programları sayesinde bu kişileri kötü davranışlardan nasıl kurtulacakları konusunda eğitmeye çalışmaktadır.

Hükümlü ve Tutuklular

Ülkede toplam 422 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Ziyaretimizin birinci günü itibarıyla 43,676 hükümlü, 18,445 hkmzl ve 41,202 tutuklu olmak üzere toplam 102,238 kişi ceza infaz kurumlarında tutulmaktadır. Bu sayılar ceza infaz kurumlarındaki oranın 100,000’de 140 veya bazılarına göre 120 olduğunu göstermektedir ki bu oran Avrupa’daki en yüksek orandır fakat kabaca bakıldığında Avrupa ortalamasının çok uzağında değildir. Ceza infaz kurumlarında bulunan mahkmlardan büyük çoğunluğunun cezalarının kesinleşmemiş olması şaşırtıcıdır. Diğer Avrupa lkelerinde cezası kesinleşmemiş mahkûmların oranı %15 ilâ %25 iken Türkiye’de bu oran %40’ı bulmaktadır. Bu da tutukluluk ve temyiz süreçlerinin mevzuatta ne kadar uzun olduğunun bir göstergesidir. Mevzuat AİHM kararları ile uyumlu hale getirildiğinde tutuksuz kişilerin tutuklanması ve bu tutukluluğun devam etmesi için yargılama öncesinde kamunun güvenliği veya hakkaniyet söz konusu olmalıdır. şu çok iyi bilinmektedir ki, mahkûmlar arasında cezası kesinleşmemiş ve aldığı cezayı temyiz etmiş kişileri ceza infaz kurumlarında tutabilmek idari olarak çok zordur. Bu kişiler, cezası kesinleşmiş olanlara göre daha fazla haklara sahip olduğundan bunları belirli kurallara tabi tutma, alıştırma, eğitme ve kendilerine davranış programları uygulama daha zordur. Eğer Adalet Bakanlığı bu konu üzerinde yeterince çalışmış olsaydı, CTE Genel Müdürlüğü alışanları bu konuyu kendisine daha kolay bir şekilde görev olarak edinirdi. Aynı şekilde 2,500 ocuk mahkûm için de personel ve uygun imknlar bakımından çaba sarf edilmelidir. Çocukların yetişkinlere göre epeyce farklı ihtiyaçları bulunmaktadır. Örneğin toplum içinde eğitimlerine devam edebilmeleri için izin verilmesi gibi. Doğaldır ki, çoğunluğu erkek mahkmlardan oluşan ceza infaz kurumları içerisinde bulunan kadın mahkûmlar için de onlara özel yaklaşımlar gerekmektedir. Kadınların genellikle evlerinin ve ailelerinin bulunduğu yerlere yakın ceza infaz kurumlarında kaldıkları anlaşılmakla birlikte erkek ceza infaz kurumları; kadınların etkinlikleri, sağlık ihtiyaçları ve bazı etkinlikler için gerekli sayısal yetersizlikler nedeniyle çok uygun şartlara sahip değildir.

Personel

Hlihazırda görev yapan 27,021 personel bulunmakta olup, 8,121 boş kadro vardır. Personelin mahkûmlara oranı Avrupa lkelerinde değişiklik göstermekle birlikte mevcut 4 mahkma 1 personel oranı Avrupa standartlarının altında kalmaktadır. Anladığımız kadarıyla uygun özelliklerde personel istihdamında bir sorun yaşanmamakla birlikte boş kadrolara atama yapılmasını teminen parasal problemler henüz zlelememiştir. Hiçbir ceza infaz kurumu müdürü personel azlığından şikâyet etmemekle birlikte personelin yeterli sayıda olmadığı ortadadır. Bu sayısal yetersizlik; mahkûmlara koğuş dışında geçirme izni verilen süreyi, mahkûmların ziyaret organizasyonlarını ve her yıl rapor edilen disiplin suçlarını olumsuz etkiliyor olmalıdır. Her yerde disiplin ihlallerinin bu deneyimlerle karşılaştırmasını yapmak mümkündür. Her ne kadar Türk mahkûmların çok iyi huylu mahkûmlar olduğunu kabul etsek de birisi bu kişilerin yleyse neden ceza infaz kurumlarında koğuşta olduğunu merak edebilir! Türk otoriteler mahkûmlar için gerekli tüm infaz rejimlerini uygulayabilmek için mümkün olan en kısa sürede personel sayısını artırmalıdır ve 5 eğitim merkezinde bu kişileri hızla temel eğitimden geçirmelidir. Bu yeni personelin de sahada yer almasıyla infaz uygulamalarında büyük değişiklikler meydana gelecektir. Adalet Bakanlığının, prensip olarak, ceza infaz kurumlarının dış güvenliğini İçişleri Bakanlığından almaya hazırlandığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bazı lkeler, yeni alınan cezaevi personelini ilk olarak dış güvenlikte istihdam

etmekte ve daha sonra tecrübesine göre ceza infaz kurumunun içinde mahkûmlarla çalışmayı gerektiren iç ortamlarda görevlendirmektedir.

Kuruluşlara yapmış olduğumuz ziyaretler boyunca mahkûmlarla yaptığımız görüşmelerde personelin önceki döneme göre mahkûmlarla temasa daha fazla vakit harcadığı, sadece küçük bir kısmının daha az yoğunlukta irtibat kurduğu anlaşılmıştır. Karşılıklı etkileşimin arttığını görmek memnuniyet verici olmakla birlikte personel sayısı arttığında bu potansiyelin de artacağı anlaşılmaktadır.

Cezaevi Dizaynı

Türkiye’de geçtiğimiz yıllarda yaşanan en büyük değişiklik, özellikle F Tipi yüksek güvenliğin cezaevlerinde, büyük koğuşlardan daha küçük odalara geçiştir. Eski düzende, mahpuslar, genellikle üst kata yerleştirilmiş 40 ya da daha fazla ranza içeren, alt katta bir mutfak ve oturma alanı olan, genellikle bütün gün ışık alan bir avluya(havalandırma) kapısı bulunan bir alanda yaşardı. Personel bu birime sadece mahpusları saymak ve rutin aramaları yapmak için, belki günde üç kez, girerdi. Geri kalan zamanda mahpuslar kendi kendilerini yönetmek için serbest bırakılırdı. Cezaevinin düzenini ve personel tarafından denetimini sağlamak için koğuş sisteminden oda sistemine geçiş kararı verildi. Bu şekilde, ziyaret edilen F tipi cezaevinde her bir odada 2 ila 4 kişi vardı. (tek kişilik odalar da mevcut)

Yeni düzenlemelerin hayata geçirilmesi önemli sorunlara yol açmıştır. Mahpuslar ve akrabaları nakil işlemine karşı gelerek açlık grevleri ve bazıları da ölüm orucu yapmıştır. Onların itiraz ettikleri konu, mahpusların sadece aynı odayı paylaştıkları kişilerle bir araya gelmelerini izin verilmek suretiyle kısıtlanmalarıydı. Her odanın bir havalandırma alanı vardı; her hangi bir faaliyet çalışma, eğitim ya da diğer programlar, hangisi mevcutsa, oda arkadaşlarının katılımı ile gerçekleşecekti; diğerleriyle görüşme teşebbüsleri disiplin suçu teşkil edecekti. Yetkililer baskıya karşı koyarak planı uygulamaya başladı. Çok az bir değişiklik yaparak 2007 yılında 45/1 sayılı Genelge ile 10 kişinin haftada on saat bir araya gelmesine izin verdiler. Ancak bu bir ayrıcalıktır ve her mahpusa izin verilmesi zorunlu değildir. Bazı mahpuslardan, yakınlarından ve sivil toplum kuruluşlarından duyduğumuza göre bu onlar için halen önemli bir konudur. İddiaya göre her F Tipi cezaevi bu Genelgeye uymamaktadır, uyulanlarda ise herkese her hafta 10 saat yararlanmaya izin verilmemektedir. Onlar “tecrit” olarak adlandırdıkları uygulamanın mahpusların hem ruh hem de beden sağlığı için ne kadar zararlı olduğunu iddia eden bir araştırmayı aktardılar ve bu cezaevlerine karşı kampanyalarına devam edeceklerini belirttiler. Öte yandan yetkililer, 45/1 sayılı Genelge düzenlenen 10 saat “görüşme zamanının” çalışma, eğitim, suçlu davranış programları ve spor programları gibi diğer ortak faaliyetlere ek olduğuna işaret ettiler. Bazı mahpuslar bu faaliyetlere “devletin uyguladığı tretman” olduğu için katılmayı reddetmektedir ve bu durum da kendi iradeleriyle diğer mahpuslarla geçirebilecekleri zamanı azaltmaktadır. Yetkililer “Ekim 2008 tarihi itibarıyla, F Tipi cezaevlerinde, 5 saat görüşme dâhil olmak üzere, her bir mahpus için haftada ortalama 11 saat ortak faaliyet gerçekleştirildiğini” de ifade ettiler. Cezaevlerinde ortak faaliyet alanlarının daha verimli kullanılmasında modeller bulmak, faaliyetlerin organizasyonu için personel kapasitesinin geliştirmek ve dışarıdaki sivil toplum kuruluşlarının katkısını sağlamak için F Tipi cezaevlerinde “F Tipi Cezaevlerinde Sivil Toplum” isimli bir proje uygulamaktadırlar. Cezaevlerinin mimari yapısının buna engel olduğu ortadadır ve yapılabilen her yerde bu konuya yönelik adımlar atılmaktadır. Ancak ne yazık ki sadece bazı cezaevlerinin yerleşim modellerinin değiştirilmesiyle bu amacın gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

Eski barındırma uygulamalarında mahpusların sürekli olarak uydukları alanda birlikte tutulmaları eleştirilirken CPT ve benzeri kuruluşların niyeti bu değildi. Gerçekten CPT tüm mahpusların günde en az sekiz saat odalarının dışında ve diğer mahpuslarla birlikte yapıcı faaliyetlerle meşgul olmaları gerektiğini uygun görmektedir. Denetim fiziksel ve dinamik güvenlik karışımı ile personel ve mahpuslar arasında iyi etkileşimle sağlanır. Genel

Müdürlükten elektronik izlemenin tüm cezaevlerine genişletileceğini duyduk ve bunun bir örneğini olarak bir F Tipi cezaevinde 345 kişi için 176 güvenlik kamerası yerleştirildiğini gördük. Bu plan alanda çok büyük bir yatırımı ve verimli bir şekilde izleme için önemli sayıda personeli gerektirir. Aynı cezaevinin “acil müdahale birimi” de vardı, bir grup personel farklı askeri tarzda üniformalar giyiyor ve kaplanmamış cipler taşıyorlardı (bu cipleri CPT onaylamıyor) bu birim sürekli olarak herhangi bir disiplinsizlik olayına karşı ani müdahale için hazır bekliyorlardı. Bu tip takımlar cezaevleri için her zaman yararlı değildir. Bütün personel olaylara orantılı biçimde cevap vermek için eğitilmelidir, mahpusları çalışırken sürekli tanıyan personelin herhangi bir fiziksel güç kullanmadan olayları çözme ihtimali daha yüksektir. Bu tip birimlerde personelin görevlendirilmesi onları mahpuslarla normal iletişimden uzaklaştırır ve daha ötesi mahpuslarla her gün çalışacak mevcut personelin sayısını azaltır.

Türkiye çok sayıda farklı cezaevi tipine ve rejimine sahip “belli tip üzerine inşa edilmemiş olanlar” dâhil 18 tip mevcut. Bu uygulama mahkûmun yerleştirildiği cezaevinin cezanın bir parçası olarak inşa edildiği zamanlardan geliyor gibi görünmektedir, o zamanlar mahkeme mahkûmun kalacağı yeri suç ve suçlunun yapısı ile önceki sabıka kayıtlarına dayalı olarak yapmaktaydı. Avrupa’daki çağdaş düşünce özgürlüğün asgari sınırlandırılması ilkesiyle uyumludur, bu ilkeye göre cezaevi tahsisi mahkûmun kişisel risk ve ihtiyaç değerlendirmesine göre cezaevi yönetimi tarafından yapılmalıdır. Bu ilkenin uygulanması, hiçbir mahkûmun gereksiz güvenlik uygulamalarına konu olmamasını, yetkililerin de personel ve mali kaynakları maksimum verimlilikte kullanmalarını sağlar. Türkiye uygulamasının eski ideolojiyi yansıttığını ilişkin başka unsurlar da mevcuttur. (örneğin, ziyaretler ve telefon konuşmalarına ilişkin yorumlara bakınız) Belki şimdi Avrupa normunun açıkça kabul edilmesinin ve cezaevlerinin ceza olduğunu cezalandırma için olmadığını vurgulamanın en iyi zamanıdır.

Mahkûmlara Yönelik Faaliyetler

Her bir cezaevi ziyaretlerimizde mahkûmların koğuş dışı faaliyetlerinin yetersiz olduğu açıkça görülmektedir. Ceza infaz kurumlarında mahkûmlara yönelik olarak meslek edindirme, spor faaliyetleri, mesleki ve kültürel programlar ile davranış programları uygulanmakta ve personelin İşkenceyi Önleme Komitesinin yukarıda bahsedilen tavsiyesinden haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Personel toplu faaliyetlerde yer alan mahkûmları daha kolay kontrol edebileceğini ve böylece mahkûmların daha az yıkıcı davranışlar sergileyeceğini bilmektedir. Tutuklular yükümlülerle yürütülen faaliyetler bakımından aynı imkânlarla sahip olmakla birlikte bu kişiler çalışmaya zorlanmamaktadır. Bazı grup mahkûmların rutin şekilde kişisel veya politik nedenlerle toplu faaliyetlere katılmayı reddettikleri bilinmekte ve bu kişilerin bu şekilde politik bir davranış sergilemelerine her hangi bir tepki gösterilmemektedir. Müebbet hapis cezasına çarptırılan mahkûmlar işte çalıştırılmadıklarından ve eğitimlerden hariç tutulmalarından şikâyet etmektedirler.

Modern F tipi ceza infaz kurumlarında toplu faaliyetler için yeterli ve uygun oda bulunmaktadır. Fakat bu odaların çoğu boştur. Personel bize mahkûmların % 30’unun faaliyetlere katıldığını söylemişlerdir. Aynı şekilde E tipi ceza infaz kurumunda da bize mahkûmların yarısından daha azının günün 8 saatini koğuşlarının dışında geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bu E tipi ceza evinde az sayıda kadın mahkûmun özel problemleri bulunmaktadır. Kadın mahkûmlar faaliyetler için gerekli 10 kişilik sayıya ulaşamadıklarından kütüphaneyi ziyaret etmelerine izin verilmemektedir. Toplu faaliyetlerin yapılamamasında farklı sebeplerde bulunmaktadır. En önemli sebeplerden biri özellikle F tipi ceza infaz kurumlarındaki personel azlığı ve bu personelin mahkûmların iş eğitim veya program alanlarına gitmelerine eşlik edememesidir. Tabi ki bu anlatılanlar mahkûmların bu tür faaliyetlerde bir araya gelememesi, kültür değişimi için zaman geçirememesi ve diğer mahkûmlarla ve personelle birlikte olamaması sonucunu doğurmaktadır. Çalışamama aynı zamanda para kazanamama demektir. Bu kapsamda öğrendiğimize göre bütün mahkûmlar

kendi elektrik ücretlerini ödemek zorundalar ve kadınlar kendi hijyen koşullarını sağlamak zorundalar. Kurulardan herhangi bir gelir elde etmeden mahkûmlar ailelerinden maddi yardım almaya zorlanmakta ya da temel ihtiyaçlarını diğer mahkûmların maddi desteği ile devam ettirmektedir. Bu kabul edilemez. Gelecek aylarda ve yıllarda daha fazla sayıda davranış düzeltme programlarının uygulanması planlanmıştır. Bu programlar mahkûmları koğuş dışına çıkarma ve onlara suç işleme sebeplerini göstermek için idealdir. Yoğun çabalarla mahkûmların okuma yazma öğrenmesi, müzik ve tiyatro gibi kültürel faaliyetlere katılması sağlanmalıdır. İş yurtlarını organize etmek ise daha zor ve daha pahalıdır. Yine de otoriteler toplu faaliyetler için daha fazla kaynak tahsisi ve mahkûmların bu faaliyetler katılımını teşvik için cesaretlendirilmelidir.

Ziyaretler

Önceki raporlarda, hükümlülerin ziyaret edilmelerine ilişkin düzenlemeler hakkında olumsuz yorumlar vardı. Bu konuda, kısmi bir iyileşme sağlanmış gibi görünüyor. Hükümlü ve Tutukluların Ziyaretleri Hakkındaki Yönetmelik (17 Haziran 2005 tarih, 25848 sayılı Resmi Gazete) ziyaretler hakkında oldukça garip bulduğumuz bir düzenlemeye yer vermiştir. Düzenleme, mahpusa ayda bir kez ziyaretçisiyle yüz yüze görüşebilmesine, normal şekilde konuşabilmesine izin verirken, ayın diğer üç haftasında ise mahpus ile ziyaretçinin fiziksel kontak kurmasına izin vermeyen (ayrı ayrı bölümlerde) sadece ahize ile iletişim kurulabilen bir ortamda görüş yapılmasını öngörmektedir.

Kapalı ziyaretlerin bu şekilde uygulanması özellikle, ziyaretçinin mahpusa cezaevine sokulması yasaklanmış bir eşya verme riski bulunan durumlarda gerekli olabileceği kabul edilmekle birlikte, bu tarz ziyaret, ziyaretçinin mahpusla sağlıklı iletişim kurmasını büyük ölçüde azaltmaktadır. Ayda bir kez açık görüşe izin verilmesi kapalı görüşlerin (non-contact visit) güvenlik endişesinden kaynaklanmadığını göstermektedir. Bu düzenlemenin başka makul bir gerekçesi varsa bunu öğrenmek ilginç olacaktır.

İkinci olarak, mahpusların cezaevinde bir disiplin suçu işlemeleri durumunda 3 aya kadar ziyaretçi yasağı müeyyidesiyle karşı karşıya kalabileceklerdir. Edindiğimiz bilgiler, bu cezanın ardı ardına uygulanabileceğini, bunu teyit eder şekilde, bir hükümlünün 1 yıl boyunca aralıksız hiçbir ziyaretçisiyle görüşemeyeceğini öğrenmiş bulunuyoruz. Yine hücre cezası verilen hükümlüler bu sırada hiçbir ziyaretçisiyle görüştürülmemektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesi özel hayat ve aile hayatının korunmasına ilişkindir. Kişinin cezaevinde olması açıkça bu hakka müdahale etmektedir. Ancak müdahalenin derecesi minimum ölçekte olmalıdır. Ziyaret haklarının kötüye kullanılması sonucu verilen ziyaretçi yasağı AİHS m.8/2 anlamında kabul edilebilir bulunmakla birlikte, bu yasağın hükümlüyü diğer haklarından mahrum etmemelidir. Yine de, ziyaret hakkından mahrumiyetin hükümlünün sorunlarını daha da kötüleştirebileceği unutulmamalıdır. Mahpusların aile ve arkadaşlarıyla iletişim içinde olması onu dış dünyadan tamamen yabancılaşmasını önleyecek, cezası bittiğinde topluma uyum sağlaması daha da kolaylaşacaktır. Sözleşmenin 8. maddesi sadece mahpusları değil onların dışarıdaki ailelerini de ilgilendirmektedir. Aile bu bağlamda hükümlü ile temas kurma hakkında sahiptir. Bu bağlamda, aileler, ziyaretlerle ilgili makul düzenlemelere riayet ettikleri sürece mahpus yakınları ile görüşme hakkına sahip olacaklardır. Yetkililerin bunu mümkün kılma ödevi bulunmaktadır. Yetkililer düzenleme yapılırken ailelerin hakkını gözetmelidir.

Üçüncü olarak, ziyaret edilen cezaevlerinden en azından birinde Pazartesi, Salı ve Çarşamba'nın ziyaret günü olduğu, diğer günlerde milli bayramlarla çakışmadığı sürece ziyaretin mümkün olmadığı not edilmiştir. Bu durum kültürel olarak kabul edilebilir bulunmakla birlikte, sadece hafta sonları ziyaret imkânı bulabilenlerin ziyaret hakkı kısıtlanmaktadır.

Bazı mahpuslardan ve bir kısım sivil toplum kuruluşlarından alınan şikâyetlere göre, hükümlülere ve ziyaretçilere ziyaret esnasında ve telefonla konuşurken kendi ana dillerini kullanmalarına izin verilmediği öğrenilmiştir.

Ziyaret Yönetmeliğinin 41. maddesindeki ziyaret esnasında Türkçe konuşulması zorunluluğu özellikle not edilmektedir. Ancak hükümlü veya ziyaretçisi Türkçe bilmiyorsa kendi ana diliyle konuşabilmektedir.

Bu konuşmalar kaydedilir, ancak personel tarafından kontrol edildiği zaman konuşmanın cezaevi güvenliğini tehdit ettiği anlaşılırsa şüpheliler hakkında soruşturma başlatılacaktır. Bu ihtimalin varlığı konusunda hükümlüler ve STK'ların dikkatine sunulmalıdır.

Sonuç olarak, hükümlülerin ziyaret sayısı aldıkları cezaya göre değişmektedir. Ağırlaştırılmış ömür boyu hapis cezasına mahkûm olanlar için ziyaret sayısı ve ziyaret edebilecekler kişiler açısından çok sıkı denetime tabi tutulmaktadır. Bu grup dış dünya ile bağlantısını tamamen kaybetme ihtimali en yüksek olan riskli bir gruptur. Ziyaret şartları bu ihtimali ağırlaştırmaktadır. Cezaevlerinin kendisi bizatihi cezaların çekildiği yerlerdir. Daha fazla sınırlama ancak hükümlülerin kurallara uygun hapsedilmesi, düzen ve güvenliğin sağlanması için zorunlu olduğu ölçüde yapılabilir. Cezaevi şartlarında yapılacak değişiklikler hükümlülerin durumlarını daha fazla zorlaştırmamalıdır.

Telefon görüşmeleri

Mahpusların telefona erişim hakkı da son derece kısıtlanmış durumdadır, her bir mahpusa haftada sadece 10 dakika telefonla görüşme hakkı tanınmaktadır. Mahpusların kendi telefon görüşme bedellerini ödemeleri gerektiği konusunda bir itiraz yok, bu nedenle maliyet telefon görüşmelerinin kısıtlanması için bir gerekçe olamaz. Doğal olarak, telefonla daha çok görüşme hakkı tanınabilmesinin ekstra maliyetleri olacaktır ancak makul bir fiyatla belirli isim ve telefonları hedefleyen elektronik sistemler satın alınabilir. Bu düzenleme mahpusa ve ailesine daha çok iletişim olanağı sağlayacak, sonuç olarak cezaevlerinin istikrarına ve mahpusların rehabilitasyonuna katkı yapacaktır. Telefonlarla bağlantılı olarak Türkçe dışında dillerin kullanılmasıyla ilgili de benzer bir konu mevcut, bu sorun ziyaretler kapsamında verilen aynı cevapla karşılanmalıdır.

Dış İzleme (İzleme Kurulları, STK'lar Cumhuriyet Savcıları gibi.)

Türkiye, cezaevlerinin mevzuata uygun yönetilmesinin izlenmesi ve mahpusların şikâyet ve sorunlarının çözülmesinden savcıların sorumlu olduğu sistemi kabul ederek Avrupa'daki sistemi paylaşmaktadır. Türkiye'deki küçük cezaevlerinin bulunduğu yerlerde cezaevinden sorumlu savcı ile orada bulunan mahpusun işlediği suçu soruşturan savcı aynı kişi olabilmektedir. Daha büyük kapasiteli cezaevlerinin bulunduğu yerlerde ise sadece cezaevinden sorumlu bir infaz savcısı bulunmaktadır. Bununla birlikte, birçok hükümlünün savcıların cezaevi idaresinden gerçek anlamda tamamen bağımsız olmadığına inanmaları şaşırıcı olmayacaktır. Mahpuslar bu yüzden sıkıntılarını savcılarla paylaşmakta isteksiz görünmektedir. Onların ileri sürdüğü şikâyetlerin çoğu haklarındaki soruşturma dava ve aldıkları ceza ile ilgilidir. Bu bağlamda soruşturma, duruşma ve tahliye tarihi konularında sorumluluğu bulunmayan, şikâyetleri çözmek için mahpuslara kolayca ulaşabilen iç hukuk ve uluslararası hukukun uygulanmasını gözeten açık bir biçimde bağımsız bir kurumun varlığına ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.

Türkiye son zamanlarda İngiltere cezaevlerindeki ziyaretçi komisyonu örneğine dayalı cezaevleri izleme kurulunu oluşturmuştur. İzleme Kurulunun birkaç üyesiyle tanışma fırsatı bulduk. Komite yerel Adalet Komisyonlarınca devlet memuru olmayanlar (siviller) arasından atanmaktadır. (Adalet Komisyonu, başsavcı, ağır ceza mahkemesi başkanı ve kıdemli bir üyeden oluşmaktadır.) Kanun, son zamanlarda değişikliğe uğrayarak izleme kurulunun en az bir üyesinin kadın olması benimsenmiş. Fakat bizim tanıştığımız kurul, henüz bir kadını üye olmaya ikna edememişti. Gerçekten bizim karşılaştığımız kurul, nerdeyse hepsi 50 yaşın üzerinde profesyonel olarak kendi mesleklerini icra eden erkek üyelerden oluşmaktaydı. Kurul, sorumlu oldukları bölgedeki cezaevlerini dört ayda en az kez ziyaret etmek zorundadır. Daha büyük cezaevleri kurul tarafından 4 aylık süre boyunca her kısmı görülebilir diye iki

haftada bir ziyaret edilebilmektedir. Kurulun ziyaret gün ve saatini önceden bildirmesi ve mahpusları ziyaret için izin almaları gerekmemektedir. Bununla birlikte genellikle kurula ziyaret sırasında görevlilerce nezaret edilmektedir.

İzleme Kurulu kendisine sekreter ve ziyaret sırasında araç sağlayan Adalet Bakanlığında toplantı yapmaktadır. Bu da ziyaretten idarenin önceden haberdar edildiğinin kanıtıdır. Kurul üyeleri ilk önce Cumhuriyet savcısı ve ağır ceza mahkemesi başkanından görev, yetki ve sorumlulukları ile ilgili bilgi almaktadır. Kurulun dört ayda bir hazırladıkları rapordan bir suret Adalet Bakanına, bir suret İnsan Haklara Komisyonuna, diğer bir suret o yer ilgili hâkim ve savcısına sunulmaktadır. Bu raporların özeti ve verilen cevaplar her yıl Adalet Bakanlığınca yayınlanmaktadır.

Hükümlüler kurul üyelerinden birine görüşmek için başvurma hakkına sahiptir. Böyle bir dilekçe önce cezaevi idaresine, sonra cumhuriyet savcısı önüne gelir, sonra da kurula ulaşır. Dilekçe mühürlü bir zarf içinde gönderilmelidir. Hükümlüler ziyaret sırasında kurul üyelerinden birini görmek isteyebilir. Hükümlüler tarafından kurula ulaşan şikâyetlerden genellikle yiyecek ve içeceklerin kalite ve miktarı ile haftalık telefon görüşmelerindeki ve ziyaretlerdeki sürenin yetersizliği konusunda olmuştur. Dört yıllık uygulama boyunca kurul hiç işkence şikâyeti almamıştır. Kurul iletişimle ilgili şikâyetlere uygulamanın kanuna uygunluğunu vurgulayarak standart cevaplar vermektedir. Cezaevlerinde gıda kalitesi ile sosyal faaliyetlerin nitelik ve sayısının artırılması taleplerinde kaynak yokluğu gerekçesi ileri sürülmektedir. Kurul kaynak eksikliği sebebiyle karşılanamayan konular üzerine pek fazla eğilmemektedir.

İçlerinde sıradan vatandaşların bulunabileceği kurulun faaliyete geçmesi, başlangıç olarak iyi sayılabilir. İzleme kurulu üyelerini çeşitlendirerek hükümlülerin kendilerine doğrudan (**unfettered**) başvurularını sağlayarak (koğuşlara anahtarları kendilerinde bulunan şikâyet kutuları konulması gibi) raporlarını daha geniş kitlelere ulaştırarak, cezaevleri ile ilgili konularda kendi anlama ve çalışma yöntemlerini geliştirerek bağımsız konularının pekiştirme yolları aramalıdır. Eğer isterlerse izleme kurulları cezaevlerindeki anlamsız kısıtlamaların kaldırılmasını sağlayabilirler. Kurullar bu şekilde **OPCAT** tarafından yerel izleme kurulları için öngörülen standartlara ulaşmış olacaklardır.

İnsan Hakları Komisyonunun cezaevlerine ilgi duyan üyeleri tarafından oluşturulan cezaevlerinin izlenmesinden sorumlu daimi bir alt komitesi bulunmaktadır. Üyeler diğer ülkelerdeki cezaevlerine bir takım ziyaretler gerçekleştirmektedir. Şu anda Türkiye Cezaevleri düzenli olarak ziyaret edilmektedir. Ziyaretler sırasında mahpuslardan çeşitli başvurular almaktadır. Adalet Bakanının özür dilediği tutukluluk sırasındaki ölüm olayıyla ilgi olarak bir rapor hazırlanmaktadır. (bu olay üzerine birkaç cezaevi personeli tutuklanmıştır). Tutuklu sayısı ve tutuklulukta geçen sürenin uzunluğu özellikle endişe verici bulunmuştur.

Ankara Barosu, cezaevlerinde önceki yıllara oranla gittikçe daha az işkence iddiası ile karşılaştıklarını ve fiziki şartların giderek iyileştirildiğini, tutuklular için hukuki yardım teminin nispeten daha kolay olduğu bildirmiştir. Ancak, Baronun bu yöndeki raporu mahpusların cezaevi şartları veya cezaevi personelinin tutum ve davranışı sebebiyle iç hukuk yollarına müracaat ettiği bir dava dosyaları gibi somut örnekler gösterilerek doğrulanamamıştır.

Sivil Toplum Kuruluşlarına gittikçe daha fazla cezaevleri sorunlarıyla ilgilenmesine izin verilmektedir. Fakat yine de yetkililerin bunların öneri ve eleştirilerini yeterince ciddiye almadıkları şikâyetleri alınmıştır. STK'ların çoğu hükümlünün tahliyeye hazırlık aşamasında ve tahliye sonrası için destek sağlamaktadır. Diğerleri, hâkim ve savcılar arasındaki yakın ilişkiyi eleştirmektedir. Son birkaç yılda gittikçe azalmasına rağmen işkence ve kötü muamele iddiaları aldıklarını söyleyen birkaç kuruluş bulunmaktadır. Yeterince şeffaf olunamaması yeni izleme kurullarının varlığına rağmen bir sorun olarak devam etmektedir. Mevcut iç hukuk sistemi özellikle tutukluluk süresinin uzunluğu konusunda herhangi bir çözüm içermemektedir.

Tıbbî Hizmetler

Bir ceza infaz kurumunda kurum doktorunun rolü kritik öneme sahiptir. Bu kişi sadece mahkûmların herhangi bir hastalık açısından taramak ve tedavi etmekle sorumlu değil aynı zamanda sağlık eğitimi, gıda güvenliği ve genel sağlık ve sağlık güvenliğinin sağlanmasından da sorumludur. Avrupa Cezaevi Kuralları bu nedenle en küçük cezaevinde bile tam zamanlı sürekli bir doktorun görevlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple, ziyaret edilen 600 mahkûmu olan E tipi cezaevlerinden birinde yaklaşık 5 yıla yakındır tam zamanlı doktor olmamasının bildirilmesi umut kırıcıdır. Hizmet, geçici görevli bir doktor tarafından sağlanmakla birlikte bu hizmetin tam zamanlı çalışan bir doktorun sağlayacağı hizmetle eşdeğer olma olasılığı düşüktür. Aynı cezaevinde psikiyatrist bulunmamakta olup mahkûmların takdir ve sempatisini kazanan sosyal çalışmacısında askerde olduğu bu nedenle kurumda görevli sosyal çalışmacı da olmadığı öğrenilmiştir. Bunun, yapısal ve hızlı bir çözümü gerektiren önemli bir durum olduğu açıktır.

Tavsiyeler

Son yıllarda çağdaş Avrupa ve Birleşmiş Milletler standartlarıyla uyum sağlamak amacıyla Türk cezaevlerinde çeşitli proje ve programlar uygulanmaktadır ve pek çoğu da başarılıdır. Ancak gelişmelere mani olan geçmişten gelen iki miras mevcuttur:

- **Türkiye’de mahkemenin verdiği cezadan başka cezaevinin şartları itibariyle ilave cezalandırma anlayışına göre dizayn edilmiş küçük ölçekli pek çok cezaevi mevcuttur. Bunların yerine interaktif bir kontrol ve dinamik bir güvenlik sağlayacak şekilde dizayn edilen cezaevleri yapılarına kadar, cezaevlerini ceza için görmektense ceza olarak görme eğilimi her zaman olacaktır.**
- **Oldukça yüksek tutuklu oranları ki bunlardan bir kısmı neticede beraat etmektedir ve çocuk mahkûmlar, büyük oranda mahkûmlara yardım amacıyla suç davranışlarına ve salıverilme için hazırlanma konularında tasarlanan olumlu uygulamalar oluşturmada ortaya çıkan sorunları daha da arttırmaktadır. Tutuklanma uygulamasının azaltılması, özellikle çocuklar için, tutukluluk sürelerinin kısaltılması ve temyiz sürecinin büyük oranda hızlandırılması tutuklu sayılarının düşmesine katkıda bulunacaktır.**

Bu büyük noktalara ek olarak, cezaevlerini iyileştirmek konusunda önemli diğer konular da vardır:

- Personel alımı oldukça düşüktür, bu nedenle mahkûmlarla uygun etkileşim ve yeni eğitilmiş personelden tam olarak yararlanma olanağı azalmaktadır. Personel eğitimi büyük ölçüde gelişmiştir ancak becerilerini uygulayabilmeleri için daha fazla personel gerekmektedir.
- Özellikle E ve F Tipi cezaevlerinin mahkûmların güvenli etkileşimi için uygun faaliyetlerle tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Diğer mahkûmlarla ilişki günlük normal olarak en az 8 saat olmalıdır. Yalnızca özel ve sürekli bir güvenlik ihtiyacı olduğunda mahkûmların ilişkisi engellenmelidir.

- Bütün cezaevlerinde kaçınılmaz olarak daha çok programa ihtiyaç vardır. AİÖK her gün en az 8 saat yapıcı aktiviteyle karşılaşmamıştır ve bazı cezaevlerinde ve bazı tip mahkûmlar hiçbir yerde karşılaşılmamaktadır.
- Erkeklerin baskın olarak bulunduğu cezaevlerinde kalan sayı olarak az olan kadın mahkûmların özellikle hücre dışındaki faaliyetlerine ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarına özel ilgi gösterilmelidir.
- Aileyle temas çok sınırlıdır ve bunun makul bir nedeni yoktur. Kapalı görüş yaygındır ve bir ay içinde yalnızca bir kez temasa izin verilmektedir; mahkûmlar ve aileleri ziyaretlerle ilgisi olmayan olaylar için bir disiplin cezası olarak ziyaretten yoksun bırakılmaktadır. Telefon görüşmeleri haftada 10 dakikayla sınırlandırılmaktadır. Bunun genellikle ilgili hiçbir nedeni yoktur.
- Sivil cezaevi izleme kurulları kurulmuştur. Bunların toplumu bir bütün olarak daha iyi temsil edebilmesi, kendi eğitimlerini organize etmelerine olanak tanımak ve bağımsızlıklarını oluşturmak için büyük çabaya ihtiyaç vardır. İzleme kurulları güvenlik konuları ve mahkûmların bireyselliğini uygun şekilde koruyarak faaliyetlerini kamuyla paylaşmalıdır.
- STKlar normal cezaevi faaliyetlerine katılmaları konusunda daha çok cesaretlendirilmelidir.
- 250 mahkûmdan daha çok mahkûmun bulunduğu her cezaevinde EPR tarafından öngörülen bir kurum doktorunun bütün görevlerini yapmak üzere tam zamanlı bir tıp doktoru atanmalıdır.

Sonuç

Türkiye polis, jandarma ve cezaevi koşullarında oldukça ilerleme kaydetmiştir ancak hala yapılacak çok şey vardır. Birleşmiş Milletler OPCAT protokolünün onaylanması ülkenin devam eden bu süreçteki taahhütünü doğrulayacaktır.

Profesör J J McManus

